De pantserkrant

Menno ter Braak

bron
Menno ter Braak, *De pantserkrant*. Nijgh & Van Ditmar N.V., Rotterdam 1935

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/braa002pant01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. Stichting Menno ter Braak

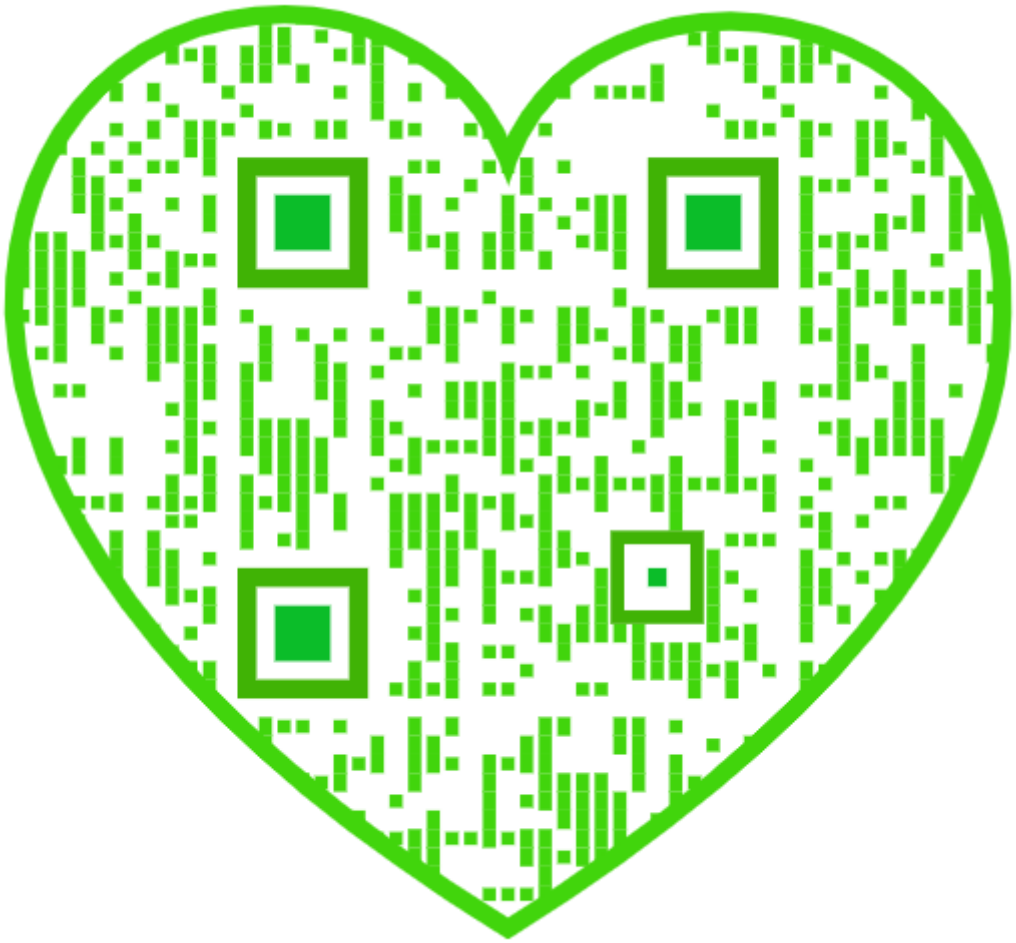

aant.

aant.

Carissimo collegoe
necnon amico
G.H.'s Gravesande

When I want anything to keep my dividends up, you will discover that my want is a national need. When other people want something to keep my dividends down, you will call out the police and military. And in return you shall have the support and applause of my newspapers and the delight of imagining that you are a great statesman.
De wapenfabrikant Undershaft in 'Major Barbara' (1906)

[De Pantserkrant]

De handeling vindt plaats in het gebouw van het onafhankelijk dagblad 'De Tijdgenoot', een krant, die wordt uitgegeven in een of ander land van Europa, dat er prijs op stelt een groote mogendheid en niet weerloos te zijn.

1e Bedrijf: Bureau van den Hoofdredacteur

2e Bedrijf: Bureau van den nachtredacteur Binnenland

3e Bedrijf: Bureau van den Hoofdredacteur

Het tweede bedrijf speelt drie maanden na het eerste, het derde bedrijf den morgen daarop volgende.

Personen

MULLER, *Hoofdredacteur*
PETERS, *Directeur*
KEMP, *Redacteur Buitenland*
BROWN, *Redacteur Binnenland*
PANKOW, *Nachtredacteur Binnenland*
PROF. RITZEL, *Medewerker*
JENSEN, *Chef Zetterij*
MARY LEROY, *Secretaresse Hoofdredactie*
MEVR. MAGNUS, *Presidente van den Vrouwen-Vredesbond*
DR. CARTER, *De Man op den Achtergrond*
Een Inspecteur van Politie
Typografen, Agenten, Mannen en Vrouwen

Eerste bedrijf

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Kamer van den Hoofdredacteur. Voornamelijk uitgevoerd in glas en staal. Meubels daarmee in overeenstemming. Midden bureau. Links en rechts deur. Achtergrond groot raam, met uitzicht op gebouwencomplex.

Eerste tooneel

MULLER, MARY LEROY.

MULLER

(bezig brieven te dicteeren aan Mary Leroy, die naast hem staat en op blocnote stenografeert):

Juist, dat hebt u dus.

(bladert in papieren op bureau)

Dan geloof ik, dat wij voorloopig weer klaar zijn.

(zich bedenkend)

Neen, wacht u nog één oogenblik.

(bladert, zoekt krantenknipsel)

.... Eén oogenblik.

(telefoon. Neemt horen en luistert)

Ja.... Wie zegt u? .... Neen, ik kan mevrouw onmogelijk ontvangen, uitgesloten. Vraagt u haar de volgende week of daaropvolgende week terug te komen.

(hangt op)

Waar was ik? Juist. Wilt u even opnemen? Aan dr. Laury, onzen litterairen medewerker.

(dicteert, zich met korte tusschenpoozen bedenkend)

Zeer geachte heer Laury. Het viel mij op, dat in uw laatste artikel over den roman van den boerenschrijver Kinkel.... Kinkel gespeld K.i.n.k.e.l.... uw alinea over het provinciale.... pro-vin-ciale.... van dit soort litteratuur wel wat al te kras was gesteld. Punt. Het spreekt vanzelf, dat u volkomen vrij bent in het vellen van een litterair oordeel, maar ten aanzien van

(bedenkt zich)

van.... de algemeene leidende gezichtspunten die.... het politieke leven raken.... eh.... moet u zich niet mengen in aangelegenheden, die met de litteratuur als zoodanig niets uitstaande hebben.

(bedenkt zich)

Schrijft u liever: met de litteratuur als zoodanig i n e n g e r e n z i n , dat is duidelijker.

(dicteert weer)

Het spreekt vanzelf, dat.... neen, dat staat er al eens....

(telefoon. Luistert)

Wil die dame van den Vrouwen-Vredesbond mij absoluut vandaag nog spreken?.... Dringend?.... Hm.... Dan moet mevrouw tot mijn spijt een half uurtje wachten. Zegt u haar dat dan.

(hangt op)

Dus niet 'het spreekt vanzelf', maar 'het ligt voor de hand' of iets dergelijks. De rest kunt u zelf formuleeren, juffrouw Leroy. Nog iets van de onafhankelijkheid van het litteraire oordeel, iets anders dan aan het begin. En voegt u er dan nog aan toe: Wij mogen er zeker wel staat op maken, dat u voortaan met deze overwegingen onzerzijds rekening zult houden. Hoogachtend enzoovoort. Dat is dan voor ditmaal werkelijk alles.... A propos, juffrouw Leroy, u leest toch de nieuwste romans, niet waar? Hebt u dat boek van Kinkel gelezen?

MARY:
Ik heb er wel van gehoord, mijnheer Muller. Ik heb gehoord, dat het precies een jongensboek moet zijn, zooiets als Karl May.

MULLER:
O, ja? Ik heb helaas geen tijd om romans te lezen. U zult wel gelijk hebben, maar dat doet er verder ook niet toe. U kunt nu wel gaan.... Wilt u even mijnheer Kemp van Buitenland vragen dadelijk bij mij te komen?

MARY:
Ik zal er voor zorgen, mijnheer Muller.

(af, deur rechts)

Tweede tooneel

MULLER. Later TYPOGRAAF.

MULLER

(zoekt in papieren op bureau. Neemt stuk op en begint te lezen. Er wordt geklopt. Een typograaf, deur links, op met proeven, die hij naast Muller neerlegt):

Wat is dat?

TYPOGRAAF:
Binnenland, mijnheer. Hoofdartikel van mijnheer Brown voor morgenavond.

MULLER:
Goed. Breng nog even een proef van het Zondagmorgenartikel van den professor. Dat is toch al gezet?

TYP.:
Ik geloof van wel, mijnheer.

MULLER:
Zeg anders, dat ze het dadelijk afzetten. Ik moet het binnen een half uur in proef hebben.

TYP.:
Ja, mijnheer.

(af deur links)

MULLER

(neemt gebrachte proeven op en leest ze vluchtig door. Nervositeit bij bepaalde passages. Vloekt eenmaal binnensmonds. Legt proeven weer neer en begint heen en weer te loopen. Mompelend):

Dat kan zoo niet.... Dat is te gek.

(Er wordt geklopt)

Binnen!

Derde tooneel

MULLER, KEMP. Later TYPOGRAAF.

KEMP

(op deur links, blijft daar staan):

U had naar mij gevraagd, mijnheer Muller?

MULLER:

Ja. Gaat u even zitten. U hebt wel een oogenblik?

KEMP

(neemt stoel, onderdanig):

Natuurlijk, mijnheer Muller, natuurlijk. Het is wel vrij druk, maar de hoofdredacteur gaat toch voor, niet waar?

(onder gesprek voortdurend onaangename cliché-glimlach)

MULLER:

Kijk eens Kemp. Je bent hier al over de

twintig jaren en je weet dus welken koers wij hier altijd gevolgd hebben. Wij hebben nooit onder stoelen of banken gestoken, dat wij de Volkenbondsgedachte en het vrije verkeer tusschen de staten onderling voorstaan. Dat is op zichzelf ook volkomen juist en van die basis zullen wij ook in geen geval afstappen.

(zoekt een paar proeven, neemt die op)

In je artikel voor het avondblad over de internationale betrekkingen komt dat ook bijzonder duidelijk uit.

(wacht, eenigszins nerveus)

KEMP:
Hebt u misschien.... eenig bezwaar tegen de formuleering, mijnheer Muller?

MULLER:
Kijk eens, Kemp. Bezwaren tegen de formuleering is niet precies het woord. Je hebt in die twintig jaar waarachtig wel schrijven geleerd. Ik zie je nog als volontair hier aankomen, Kemp!

KEMP

(glimlachend, ruikt iets):

In twintig jaar beleef je heel wat als journalist, mijnheer Muller!

MULLER:
Van bezwaren tegen de formuleering is dus eigenlijk geen sprake, Kemp. Je moet je goed realiseeren, dat het om een paar belangrijke dingen gaat. Er verandert een en ander in de wereld. Hoe voortreffelijk het internationalisme ook is.... hoe zal ik het zeggen.... als idee, als levensbeschouwing.... het lijkt mij niet te ontkennen, dat wij tegenwoordig met die verzoening tusschen de volkeren zoo in het algemeen niet ver meer komen.... Wij als individuen kunnen dat betreuren, en het spreekt vanzelf, dàt wij het betreuren, maar daarmee heeft een krant geen.... geen algemeene leidende politieke principes, geen werkelijk bindende gezichtspunten. Er moet tenslotte l e i d i n g van ons uitgaan; dat staat voorop. En daarom zullen wij langzamerhand meer rekening moeten gaan houden met de realiteit, die o n s voorbijschiet, als w i j niet.... enfin, je begrijpt me.

KEMP:
Natuurlijk, mijnheer Muller. Dat is dan een kwestie van tact, als ik het zoo eens zeggen mag.

MULLER:
Vooropgesteld blijft dus, dat de vrije meening van den redacteur als zoodanig volkomen wordt gerespecteerd. Maar een vrije meening is nog niet hetzelfde als anarchie. De krant als zoodanig moet.... hoe zal ik het zeggen.... domineeren over de afzonderlijke meeningen, een synthese geven.

(eenigszins pathetisch)

En wij willen ons onze leidende positie niet laten ontgaan, daarop komt het tenslotte neer.

KEMP

(begrijpend, glimlachend):

Dus uw bedoeling is?

MULLER:
Wij moeten ons geleidelijk meer aan de realiteit van het politieke leven aanpassen, om niet buiten dat politieke leven te geraken. Het nationale beginsel moet sterker tot uitdrukking komen. De nadruk moet veel meer vallen op het eigen volkskarakter, op datgene wat ons onderscheidt van andere volken.

(haastig aanvullend)

Wij blijven daarbij de internationale gedachte in laatste instantie trouw, dat behoef ik wel niet afzonderlijk te zeggen. Ik geloof zelfs, Kemp, dat wij op deze manier meer doen voor de werkelijke volkerenverzoening dan vroeger het geval kon zijn. Wij veranderen niet van doel, wij veranderen alleen onze taktiek.

KEMP:
Ja, ja zeker. Misschien wilt u mij even de proef geven?

(Muller geeft hem de papieren. Kemp leest, streept hier en daar iets aan met potlood, mompelend)

Juist.... juist....

(tot Muller)

De passage over de legers dus omwerken?

MULLER:
Bijvoorbeeld. Er is trouwens nieuw statistisch materiaal, dat bewijst, hoe voorzichtig wij moeten zijn met al te eenzijdige propaganda voor algemeene ontwapening. Dat is je waarschijnlijk ook bekend. Wij

hebben wat al te veel in die richting overdreven, Kemp! Met de beste bedoelingen natuurlijk, maar....

KEMP

(die over de proef gebogen is en de vorige woorden nauwelijks gehoord schijnt te hebben):

En iets meer zeggen over de verspilling van geld te Genève?

MULLER:
Goed, maar wees daarin tactisch. Wij hebben ook rekening te houden met onze lezers. Het moet hun duidelijk worden, w a a r o m wij het noodig achten den koers te wijzigen; en het publiek is hardleersch, Kemp, denk daaraan. Wij hebben het altijd opgevoed in het geloof aan Genève, wij moeten het nu verder opvoeden, zoodat het geleidelijk aan gaat begrijpen, wat wij met onze meer nationale richting bedoelen. Je begrijpt me?

KEMP

(nog steeds over proef gebogen, aanstrepend):

Volkomen, mijnheer Muller.

(neemt proef op)

Het slot wordt totaal anders, mijnheer Muller. Kan ik de proef meenemen?

MULLER:
Natuurlijk.

KEMP:
Dan laat ik straks nog een gewijzigde proef brengen, voor het avondblad wordt opgemaakt.

MULLER:
Uitstekend, Kemp. Ik ben zeer tevreden over je snelle begrip van de quaestie waarom het gaat. Ik geloof, dit was voorloopig alles wat ik met je te bespreken had.

(Er wordt geklopt. Typograaf met proeven op, die hij naast Muller op bureau legt)

TYPOGRAAF:
De proeven van den professor, mijnheer.

MULLER:
Ah!

(neemt de proeven op, leest ze snel en nerveus door. Typograaf af. Muller mompelend onder het lezen)

‘Een partij, die tegelijk het Rijk van Christus is.... Geen politiek Christendom, maar een Christelijk beginsel, dat de valsche leiders o m v e r -

b l a a s t ...' *(barst uit)* Maar verdomd nog aan toe, dat gaat zoo niet langer, dat wordt compromittant!

KEMP

(is opgestaan, glimlachend in afwachting)

MULLER

(opgewonden):

Ik kan dat zoo niet langer plaatsen! Hij wordt volkomen seniel! Het was al lang op het kantje af, maar dit wordt waarachtig gevaarlijk!

(tot Kemp)

Wat zeg je van deze passage in het Zondagsartikel van den professor?

(leest)

'Het lijdt geen twijfel, of thans is het oogenblik gekomen, waarop alle gezindten de handen ineen moeten slaan en vergeten, dat zij Duitschers en Engelschen zijn. Het rijk van Christus zal niet komen, eer de Rede over de grenzen en nationale bekrompenheden, overblijfselen van een onverlicht tijdvak, heeft getriomfeerd. Wij zoeken leiding, ja; maar het is de leiding van den Eene, die van ons verlangt, dat wij onzen volksaard geringer achten dan den stralenden eeretitel Mensch.'

(tot Kemp)

Dat is onze professor, Kemp, dien wij aangehouden hebben om onschadelijke Zondagspreeken te schrijven voor onze dames! Na zijn twee-en-tachtigsten verjaardag gaat hij in de politiek, godbetert!

KEMP

(a.v.):

Het komt mij voor, mijnheer Muller, dat professor Ritzel op zijn ouden dag zijn versleten ideeën over de Fransche revolutie nog eens extra gaat verwarren met het geloof uit zijn kindertijd.

MULLER:

Op geloof heb ik niets tegen; ik respecteer dat in iedereen, of hij nu jong of oud is, Kemp! Maar dat dilettantisme van idealisten, die aan politiek gaan doen, is voor een krant een onmogelijk iets; het idealisme op zijn plaats, èn de politiek op zijn plaats! Wij kunnen dit niet langer tolereeren. Ik verzeker je, dat ik den professor allang zijn congé had gegeven.... op de beleefdste manier natuurlijk, met een huldiging of iets dergelijks.... als hij niet zoo populair was bij de dames!

KEMP:
Er zal toch wel een remplaçant voor hem te vinden zijn, mijnheer Muller?

MULLER:
Natuurlijk!.... dat wil zeggen: den toon van den professor, zooals hij in zijn goeden tijd was, treft niemand. Het is of de duivel er mee speelt, dat hij, juist op dit moment, aan die vervloekte godsdienstige politiek gaat doen. Zooals hij was: vrij-religieus, verdraagzaam, voor vrede door recht, maar zonder eenige dwaze overdrijving, was hij precies goed en had hij ook bij onzen nieuwen koers prachtig mee kunnen gaan. Maar dit is al te gek....

(kijkt naar de klok)

Ik behoef je verder niet op te houden, Kemp! Deze dingen over Ritzel natuurlijk in strikt vertrouwen! Je bezorgt me dus nog even de proef. En wil je even aanloopen op Binnenland bij Brown en hem vragen bij mij te komen?

KEMP:
Uitstekend, mijnheer Muller.

(naar deur links, draait zich daar om)

Ik zou u, in verband met het zooeven besprokene nog willen voorstellen om het artikel over de relletjes tusschen Duitschers en Russen op het internationaal landbouwkundig congres wat meer op den voorgrond te brengen. Het ligt op Financiën, maar ik kan er even over spreken.

MULLER:
Dat laat ik gaarne aan je over, Kemp! Tot ziens.

(Kemp af deur links)

Vierde tooneel

MULLER. Later MARY LEROY, BROWN.

MULLER

(neemt de proeven Binnenland op en leest er in, met nerveuze gebaren. Belt. Mary Leroy op deur rechts):

Is mevrouw Magnus van den Vrouwenbond er nog, of is zij weggegaan?

MARY:
Zij wilde per se wachten, mijnheer Muller.

MULLER:
Merkwaardig uithoudingsvermogen. Wilt

u dan nog even tegen mevrouw zeggen, dat zij nog een paar oogenblikken moet wachten? Ik kan haar niet te woord staan, eer ik met mijnheer Brown gesproken heb.

(op dit moment Brown op deur links)

Aha, mijnheer Brown, u komt juist op tijd. Hebt u een paar minuten voor mij? Gaat u even zitten.

(tot Mary)

Dus laat mevrouw Magnus nog wat op de mat staan.

(Brown neemt plaats op stoel Kemp)

MARY:
Zij zegt, dat zij een belangrijke mededeeling heeft.

MULLER:
Dat zal zoo'n vaart wel niet loopen. Ik ken die vrouwspersonen van de vredesbeweging; zeker een nieuw adresje aan moeders, echtgenooten en verloofden.

(Mary af deur rechts)

Vijfde tooneel

MULLER, BROWN.

MULLER:
Ziezoo, mijn waarde heer Brown. Ik stoor u niet in dringende werkzaamheden?

BROWN:
Geenszins, mijnheer Muller.

MULLER:
Prachtig.

(neemt proeven Binnenland op)

Kijk eens, mijnheer Brown, ik krijg hier zooeven van de zetterij uw artikel voor morgenavond over den stand van het parlementarisme in ons land. Mijn compliment over den stijl en over de samenvatting van de zaak. U is hier nu

(zoekt in zijn geheugen)

.... eh....

BROWN:
Acht maanden.

MULLER:
Acht maanden pas; ik zou het niet zeggen, want u formuleert als een geboren journalist.

BROWN:
Bedoelt u dat als een compliment?

MULLER

(lachend):

Daar hoor ik nog den ouden referendaris van het ministerie. Vindt u zichzelf eigenlijk nog te goed voor ons vak?

BROWN:
Neen, pardon, dat wilde ik allerminst zeggen, maar.... ik bedoel....

(verlegen)

MULLER:
Ja ja, ik begrijp u volkomen, mijnheer Brown. U wilt uzelf niet gelijkstellen met den eersten den besten verslaggever van brandjes; daar hebt u groot gelijk in. Het is noch uw noch mijn taak uitsluitend na te vertellen wat er gebeurt in de wereld. Wij zijn er in de eerste plaats om leiding te geven, niet waar? Leiding: daardoor moet een krant zich voor alles kenmerken; daarover zijn wij het zeker wel eens.

BROWN:
Natuurlijk.

MULLER:
Om dan op uw artikel terug te komen. Ik bewonder uw formuleering, maar ik heb eenige bezwaren, dat zult u mij ten goede houden. Het gaat hier om een paar principieele dingen. U spreekt hier

(zoekt in de proef)

over de noodzakelijkheid van het parlementarisme en

(zoekt weer)

.... iets verder spreekt u over - het staat hier letterlijk zoo - de volstrekte verwerpelijkheid van alle dictatuur. In de laatste alinea hebt u het, over de dictatuur handelend, over ‘domheidsmacht’.... Ja, kijk eens, mijnheer Brown. Hoewel het wat sterk klinkt, hebt u in abstracto volkomen gelijk. In abstracto, wat betreft de idee, de levensbeschouwing. En onze krant heeft dan ook, zoolang zij bestaat, het parlementarisme en de individueele vrijheid verdedigd. Volkomen terecht. Een dictator in den zin van een Robespierre of een Porfirio Diaz hebben wij hier niet noodig. Zelfs lijkt mij. ook nu nog, het parlementarisme een uitnemende uitlaatklep voor de politieke hartstochten. Maar daarvan vind ik nu juist niets in uw artikel.

BROWN:
Neemt u mij niet kwalijk, mijnheer Muller! Maar als wij het parlementarisme uitsluitend als veiligheidsklep zouden verdedigen, zouden wij ons practisch op een gematigd dictatoriaal standpunt plaatsen! Daar-

in ligt eigenlijk een diepe v e r a c h t i n g voor het parlement opgesloten!

MULLER

(royaal):

U is nog jong, mijnheer Brown, en u hebt nog niet veel meegemaakt. Mag een oude rot u een advies geven? U moet eens wat meer letten op de realiteit, die verandert, onophoudelijk verandert, en wat minder op de abstracte principes! D a a r komt het op aan! Wie in de huidige omstandigheden de democratie en de individueele vrijheid wil verdedigen, die moet begrijpen, dat alleen een sterke macht en een vaste hand deze onvervreemdbare rechten van den mensch kunnen beschermen. Als w i j geen rekening houden met den tijd, houdt de tijd geen rekening met ons. Daarom moeten wij, veel meer dan vroeger, den nadruk leggen op de noodzakelijkheid van een sterken man, die boven het gepraat in de volksvertegenwoordiging staat.

BROWN

(verbaasd):

Dus als ik u goed begrijp....

MULLER:
Wij moeten onze tactiek veranderen om aan onze doelstelling te kunnen vasthouden, mijnheer Brown!

BROWN:
Dat wil zeggen: wij moeten van richting veranderen en voortaan de dictatuur aanbevelen!

MULLER:
Weer een fout van uw leeftijd, mijnheer Brown: u gebruikt veel te groote woorden! Het gaat niet om woorden, maar om de politieke realiteit! De vrije meening wordt in geen enkel opzicht geweld aangedaan, maar u moet begrijpen, dat een krant meer is dan een verzameling losse personen. En de dictatuur aanbevelen: wat een nonsens! In een geciviliseerd land als het onze is een dictator met guillotine en concentratiekampen een ondenkbaar iets; maar een sterke man, een l e i d e r is iets anders dan een dictator. Wat op dit oogenblik overal noodig is, is de sterke man, die de democratische rechten door zijn persoonlijkheid beschermt, die het

nationale volkskarakter tegenover de algemeene verslapping weet in stand te houden, die ook zijn aandacht weer schenkt aan de landsverdediging....

BROWN

(zeer verbaasd):

Landsverdediging? En onze campagne tegen de fortenplannen van generaal Latour dan?

MULLER

(ietwat nerveus):

Ik erken, mijnheer Brown.... of liever, er bestaat ook nog zooiets als een verandering van politiek inzicht. Ik wil royaal toegeven, dat wij in die campagne te ver zijn gegaan, toen wij het belang van een gezond legersysteem voor het land vrijwel voorbijzagen.

(pathetisch)

Wij hebben verzuimd te erkennen, mijnheer Brown, dat de landsverdediging inhaerent is aan het volksbestaan, zeker in een tijdvak van nationale onrust. Het leger - natuurlijk een leger dat nooit voor aanvalsdoeleinden mag worden gebruikt - is eigenlijk de vertaling van het woord grens in volkskracht.

(nonchalant verdergaand)

Maar het leger is slechts een uitvloeisel van het geheel, mijnheer Brown; op den voorgrond staat de nationale eenheid, die zich op ieder gebied moet realiseeren.... juist om des te beter te kunnen dienen tot het bevorderen van de belangen der volken onderling!

BROWN

(verbijsterd):

En hoe rijmt zich dat met Kemp's artikelenreeks over de internationale gedachte, mijnheer Muller?

MULLER

(bits):

Ik geloof, dat mijnheer Kemp heel wat minder doctrinair is aangelegd dan u, en gemakkelijker aanvoelt, wat de wisselende stroomingen in de realiteit van een dagblad eischen.

BROWN

(a.v.):

En de artikelen van Prof. Ritzel dan? Hoe in vredesnaam....

MULLER

(koel):

Prof. Ritzel is een geval op zich zelf, mijnheer Brown. Maar bovendien ligt het niet op mijn weg om belangen, die alleen de hoofdredactie

raken, met u die redacteur Binnenland zijt te bespreken.

BROWN:
Dus, als ik goed begrijp....

MULLER:
Ja, begrijpt u vooral goed, mijnheer Brown! U zult er verstandig aan doen voortaan rekening te houden met de algemeene leidende gezichtspunten, die door het verloop der dingen worden bepaald!

BROWN

(zijn zelfbeheersching verliezend, springt op):

Dat noem ik beïnvloeding van de vrije meening en niets anders!

MULLER:
Noemt u het zooals u het wilt! I k hecht niet aan doctrinaire woorden, dat is één, en ik duld geen anarchie onder mijn redacteuren, dat is twee. I k bepaal de houding van de krant, niet u!

BROWN:
Bij mijn aanstelling is mij verzekerd, dat uw krant zich stelde op democratische en parlementaire basis. Ik heb op die verzekering vertrouwd, ik heb mijn positie als ambtenaar opgegeven, hoewel ik een gezin had, en nu....

(gedecideerd)

Ik kan niet anders schrijven dan zooals ik nu schrijf, mijnheer Muller.

MULLER:
Op diezelfde democratische en zelfs parlementaire basis staan wij nog, alleen met andere tactische middelen; en als u de werkelijkheid onder oogen zoudt willen zien, zoudt u onzen nieuwen koers met geestdrift steunen.

(koel)

Overigens: ik heb er geen behoefte aan met u over het begrip ‘vrije meening’ te discussieeren. U weet: er staat u niets in den weg om heen te gaan.

(stilte)

BROWN

(is gaan zitten. Er komt na zijn spontane uitbarsting plotseling weer iets schuws en verlegens over hem. Staart voor zich uit)

MULLER

(weer royaal):

Mijnheer Brown, ik stel er prijs op, dat u mij niet verkeerd begrijpt. Ik dreig u niet met ontslag, ik leg er alleen den nadruk op, dat

een goede samenwerking slechts mogelijk is bij eenig begrip uwerzijds van de politieke werkelijkheid, waarin u en ik, of wij willen of niet, nu eenmaal hebben te leven. Wij leven niet meer in den tijd van het gelukzalige laisser faire en het geloof in de wonderkracht van een parlement, dat moet u toch inzien. Ik heb oprechte en bijzondere waardeering voor uw helderen stijl en ik zou u zeer ongaarne missen. Alleen: met minder principes uit de stratosfeer en meer gevoel voor wat er op aarde gebeurt, zult u het verder brengen, ook in het belang van uw medemenschen. Of wilt u soms een Don Quichote zijn?

BROWN:

Neen, zeker niet.

MULLER:

Nu dan!

BROWN

(plotseling oplevend):

Maar kunt u mij garandeeren, op uw eerewoord, dat de democratie en het parlementarisme de grondslag blijven van onze politiek? Dat de nieuwe tactiek geen verloochening beteekent van het b e g i n s e l ? Als ik die overtuiging heb, als ik weet dat het hier slechts een noodzakelijk kwaad betreft, dan....

MULLER

(opstaand):

Maar dat spreekt toch vanzelf, mijn beste mijnheer Brown! Ik kan er u mijn woord op geven, dat er aan ons doel: het welzijn en de vrijheid van het volk als zoodanig, niets is veranderd. U zult dat in uw artikelen zelfs met de meeste klem kunnen betoogen, u zult in het licht moeten stellen, dat onze roep om den sterken man en een weerbaar volk de logische voortzetting is van wat wij vroeger nastreefden, dat wij, zoodra de omstandigheden het toelaten, de democratie in haar vollen omvang en het recht van medezeggingschap van het gansche volk weer in al zijn consequenties zullen propageeren. Het beginsel blijft ons heilig; wij redden het beginsel juist, door de middelen aan te passen aan de

tijdsomstandigheden. Het zal mij zeer aangenaam zijn, als u vooral déze dingen in uw beschouwingen steeds en steeds weer naar voren brengt.

BROWN:
Alles bij elkaar genomen geldt het hier dus meer een vormquaestie....

MULLER:
Zeker, mijnheer Brown, zeker! Beseft u dat vooral goed. Juist om de dictatuur t e g e n de democratie te vermijden, willen wij een sterk gezag in één hand v o o r de democratie, bevorderen! Juist om de usurpatie van de hooge militairen te voorkomen, streven wij naar een leger, dat op den volkswil zal berusten. Is u die formule duidelijk?

BROWN:
Ja, maar hoe moet ik....

MULLER:
Wat u doet is eenvoudig dit. U laat het beginsel van uw artikel voor morgenavond geheel onaangetast; u verandert echter den.... den bovenbouw van tactische argumenten, maar zóó, dat volkomen helder blijft, dat aan het beginsel daardoor niet wordt tekort gedaan. Onze lezers moeten d i t in de eerste plaats goed beseffen; zij moeten begrijpen, dat wij niet te vergelijken zijn met het eerste het beste boulevardblad, maar doelbewust den strijd voor het beginsel in andere banen leiden. De toespelingen op het fortenplan behoeft u b.v. volstrekt niet op te geven; u laat alleen duidelijker uitkomen, dat onze strijd niet de forten zelf geldt, maar verouderde opvattingen óver die forten. U zult zien: het verzachten van een enkelen term, het anders verdeelen van licht en schaduw doet hier al wonderen, omdat aan den g e e s t van uw beschouwingen niets behoeft te worden gewijzigd.

BROWN:
Ik zal doen wat ik kan. Het is u dus werkelijk ernst, dat ik den sterken man niet behoef te verheerlijken als einddoel, of als religieus ideaal, of...

MULLER:
Ja, ja en nogmaals ja, mijnheer Brown, dat is mij volkomen ernst.

(zakelijk)

En laat u mij

morgen nog even een proef bezorgen van uw gewijzigd artikel.... Wat ik u nog zeggen wilde: u zult mij een bijzonder genoegen doen door even te blijven, terwijl ik mevrouw Magnus van den Vrouwen-Vredesbond te woord sta. Ik kan mij wel zoo ongeveer voorstellen, waar deze idealistische dame nu weer mee voor den dag zal komen; het betreft ongetwijfeld ook uw terrein. Juist dit soort vrouwen moeten wij, meer dan tot nog toe is gebeurd, op een afstand houden; in een vorig stadium waren zij ons vaak van eenig nut, in dit stadium compromitteeren zij ons beginsel meer dan dat zij het ondersteunen. U hebt toch nog een paar seconden?

(belt)

BROWN:
O, zeker.

(even stilte)

Zesde tooneel

MULLER, BROWN, MARY LEROY. Later MEVROUW MAGNUS.

(Mary op)

MULLER:
Wilt u mevrouw Magnus verzoeken?

MARY:
Ja, mijnheer Muller.

(af deur links)

(Telefoon)

MULLER

(aan het apparaat):

Muller, ja.... O, Peters!.... Ja.... ja, ik ben juist in conferentie. Maar kun je over een minuut of tien misschien even hier komen? Ja?.... Uitstekend,

(hangt op. Oogenblik stilte. Mevr. Magnus wordt door Mary binnengelaten, die zelf weer verdwijnt door deur rechts. Muller gaat haar tegemoet. Brown staat op; begroeting)

Mevrouw Magnus, blij u te zien. U neemt mij niet kwalijk, dat ik u even moest laten wachten? U kent, meen ik, nog niet persoonlijk onzen redacteur Binnenland, mijnheer Brown?

MEVR. M.:
Neen, alleen uit schriftelijke gedachtenwisseling.

MULLER:
Mijnheer Brown. Mevrouw Magnus. Gaat u zitten, mevrouw Magnus.

(allen gaan zitten)

Waarmee kan ik u van dienst zijn, mevrouw Magnus? Ik hoop, dat uzelf en ook uw vereeniging welvarend is?

MEVR. M.:
Dank u, mijnheer Muller. Wij nemen toe in getal en in kracht eveneens, geloof ik.

MULLER:
Dat is verheugend nieuws, mevrouw, bijzonder verheugend.

MEVR. M.:
Ik mag wel zeggen, mede dank zij uw blad, mijnheer Muller. Het is voor ons zoo heel erg prettig, dat wij in onzen strijd voor vrede en gerechtigheid op aarde zulk een steun vinden in uw redactie. Uw artikelen vind ik altijd zeer belangrijk, mijnheer Brown; zoo gedocumenteerd en op de hoogte, en nooit laag bij den grond.

BROWN

(verlegen):

Dank u, mevrouw. Ik doe mijn best steeds de kern van een quaestie te zien en de bijzaken terzijde te laten. Als mij dat gelukt is....

MULLER:
En wat is uw wensch, mevrouw?

MEVR. M.:
Onze Vrouwenbond organiseert over eenige weken in de stad een groote betooging, met ontplooide vaandels, voor de verzoening der volkeren en tegen de schande van den oorlog. Aan deze betooging is verbonden....

MULLER:
Neemt u mij niet kwalijk, dat ik u één oogenblik onderbreek. Is er een speciale aanleiding voor het houden van die betooging?

MEVR. M.:
Neen, geen bijzondere aanleiding. Wij demonstreeren voor de vrouw-en-moeder, die in den oorlog....

MULLER:
Ja juist, ik begrijp u. Gaat u voort.

MEVR. M.:

Wij wilden aan deze betooging een grooten naam verbinden. En nu hadden wij gedacht

om uw medewerker prof. Ritzel uit te noodigen een korte toespraak te houden.

MULLER:
Prof. Ritzel? Maar hij is over de 80 jaar, mevrouw!

MEVR. M.:
Het behoeft geen groote rede te zijn, mijnheer Muller. U weet, welke reputatie hij geniet in onze kringen, hoe druk zijn Zondagsartikelen door onze vrouwen gelezen worden. En vooral in den laatsten tijd komt er zulk een innig idealistische, door en door overtuigde toon in zijn beschouwingen.

(zoekt in haar actentasch, haalt er een krant uit)

In dit artikel van verleden Zondag zegt hij het zoo mooi en duidelijk: 'Het ware Christendom is niet bij de machthebbers, die den haat tusschen de volkeren aanwakkeren; moederlijke liefde moet zich aan verheven redelijkheid paren om een betere toekomst voor de wereld te scheppen, waarin het Evangelie in de daad wordt omgezet.' U begrijpt, zulke uitlatingen slaan bij onze vrouwen in; prof. Ritzel is voor ons meer dan een naam, hij is een symbool geworden.

MULLER:
Juist, mevrouw. En daarom zoudt u prof. Ritzel willen uitnoodigen....

MEVR. M.:
....om onze betooging met zijn tegenwoordigheid te vereeren en een enkel woord tot onze vrouwen te spreken. En wij hadden gedacht dat hij dan misschien vooraf iets.... een klein artikeltje maar.... in uw blad zou kunnen schrijven óver deze betooging en haar bedoelingen.

MULLER:
Mevrouw Magnus, laat ik mogen beginnen met u te verklaren, dat ik uw intenties zeer op prijs stel, evenals het vertrouwen in ons blad gesteld. Maar ik betwijfel, of ik aan uw verlangens kan voldoen. Natuurlijk is het aannemen of afslaan van uw invitatie een zaak, die prof. Ritzel als particulier betreft. Wij zullen natuurlijk ook zeer gaarne objectief

nota nemen van uw betooging, dat spreekt vanzelf, niet waar, mijnheer Brown?

BROWN:
Natuurlijk mevrouw, het ligt geheel in de lijn van onze politiek.

MULLER:
Maar u zult zelf ook wel inzien, mevrouw, dat het voor ons niet mogelijk is openbaar propaganda te maken voor één bepaalde strooming in de vredesbeweging, die zeer bepaalde bedoelingen heeft. Wij, als de krant, hebben een zekere objectiviteit te bewaren, juist in een zoo precaire aangelegenheid als de vrede er een is.

MEVR. M.:
Hoe bedoelt u? U weet, dat wij politiek geheel neutraal zijn en niets te maken hebben met socialistische of communistische actie. De vrede is toch een aangelegenheid van alle menschen, die zich verzetten tegen zoo iets afschuwelijks als een oorlog?

MULLER:
In abstracto gesproken is dat volkomen juist. Maar de middelen om den vrede te bevorderen zijn niet dezelfde bij alle menschen en onze objectiviteit eischt, dat....

MEVR. M.:
En de artikelen van prof. Ritzel dan, mijnheer Muller?

MULLER:
Ik schat prof. Ritzel hoog als medewerker en ik respecteer zijn meening, zooals ik ieders meening volkomen respecteer: maar u moet niet vergeten, dat de krant zich, bij alle sympathie, niet met prof. Ritzel kan vereenzelvigen. En als u zegt geheel onpolitiek te zijn, dan twijfel ik geenszins aan uw oprechtheid; alleen.... wij willen zelfs toespelingen vermijden op verzonnen relaties tusschen anti-nationale elementen en ons blad.

MEVR. M.:
Maar prof. Ritzel zegt toch in dit artikel....

(telefoon)

MULLER:
Excuseert u mij even!

(aan den horen)

Ja?.... Peters.... Ik ben binnen een paar minuten

tot je dispositie, deze conferentie is onmiddellijk afgeloopen

(hangt op)

Mevrouw Magnus, het spijt mij, dat ik u moet teleurstellen, maar ik kan onder geen beding openlijk meewerken aan de propaganda voor uw betooging. U moet begrijpen, dat wij voor den vrede op een geheel andere wijze moeten werken dan u.

MEVR. M.:
Dan zal ik u niet langer ophouden.

(staat op, Muller en Brown id.)

MULLER:
Nogmaals, het spreekt vanzelf, dat er in onze kolommen een gedetailleerd verslag verschijnt van uw meeting. Ook in de toekomst kunt u op onze belangstelling rekenen.

(belt)

Dat ik niets meer voor u kan doen, doet mij oprecht leed.

(Mary op deur rechts)

Wilt u mevrouw even uitlaten?

MEVR. M.:
Het spijt mij, dat ik mij vergist heb.

(na afscheidnemen met Mary deur links af)

Zevende tooneel

MULLER, BROWN.

MULLER

(heen en weer loopend, tot Brown, die blijft staan):

Ziezoo, mijnheer Brown. Daar hebt u de levende realiteit van het abstracte pacifisme; mevrouw Magnus als vredesduif, die door een paar fraaie woorden het vraagstuk van oorlog en vrede meent te kunnen oplossen. Een bespottelijke comedie, als het niet zoo zielig was! Betoogingen, lezingen, vaandels en nog eens betoogingen, lezingen, vaandels. En dat soort huisvrouwen-idealisme zouden wij de hand boven het hoofd houden? Onzinnig. Als deze dame niet een persoon van invloed was onder een groote groep van onze abonné's, dan had ik haar nog duidelijker gezegd waar het op stond.

BROWN:
Maar u kunt zich toch voorstellen, dat de artikelen van prof. Ritzel....

MULLER

(opgewonden):

Zwijgt u alstublieft over dien prof. Ritzel! Die man is een nagel aan mijn doodkist. U ziet nu in ieder geval duidelijker dan ooit waar uw taak ligt: dezen menschen moet aan het verstand worden gebracht, dat men trouw kan zijn aan een beginsel en toch rekening houden met de realiteit van het leven!

BROWN

(staart zwijgend voor zich uit)

Achtste tooneel

MULLER, BROWN, PETERS.

PETERS

(na klop dadelijk op, deur links, proeven in de hand; men voelt, dat hij hier thuis is):

Morgen heeren. Is het stuk conferentie weg? Ik zou je graag even onder vier oogen willen spreken, Muller.

(Brown gaat naar deur links)

MULLER

(tot Brown):

Denkt u er dus nog aan mij even de gewijzigde proef te laten brengen.

BROWN:
Zeker, mijnheer Muller. Goedenmorgen, heeren.

(af deur links)

Negende tooneel

MULLER, PETERS.

PETERS:
Wat is dat voor een kerel, die Brown? Deugt hij voor zijn vak of had hij op zijn ministerie moeten blijven?

(gaat zitten)

MULLER:
Hij is een uitstekend stylist.

(gaat zitten)

Heeft wat last van prinzipienreiterei, maar is een bijzonder bruikbare kracht.

PETERS:
Hm, zijn gezicht bevalt me niet erg. Een beetje teringachtig. Maar wat ik zeggen wilde, Muller: heb je dat stuk gelezen?

(wijst op meegebrachte proef)

MULLER

(gefroisseerd):

Welk stuk?

PETERS:
Het artikel voor a.s. Zondag van prof. Ritzel. Ik vond het in proef op de zetterij. Wat zeg je me daarvan!

MULLER:
Wat ik er van zeg? Over den stijl? Of de probleemstelling? Of....

PETERS:
Dat kan me allemaal weinig verdommen. Wat ik weten wil, is, of je dat stuk zoo denkt te plaatsen!

MULLER:
Dat lijkt me een aangelegenheid van de redactie, Peters.

PETERS:
Zoo, noem jij dat een aangelegenheid van de redactie! Ik noem het een aangelegenheid van de krant, en de krant gaat bij mij voor de redactie. Als het er op aankomt, is er geen redactie, dan is er alleen maar een krant, die op de been moet blijven. Dat weet je precies even goed als ik. Bij den nieuwen koers is dit artikel onbruikbaar, absoluut onbruikbaar.

MULLER

(bedwongen nerveus):

Ik zou je willen verzoeken de verhouding tusschen redactie en directie, waar wij nu al wel honderd maal over gedisputeerd hebben, te laten rusten. Het leidt tot niets en ik blijf erbij, dat het mijn zaak is, of ik het stuk plaats of niet. Wat natuurlijk niet wil zeggen, dat ik niet bereid ben dit incidenteele geval met je te bespreken. Ik zou je alleen nog eens dringend willen vragen om daarbij in het oog te houden, dat het hier gaat om een zuiver redactioneele quaestie.

PETERS:
Met genoegen, Muller, met genoegen, als je dat per se wilt. De principes komen er voor mij minder op aan dan voor jou; het gaat bij mij om de realiteit van de dingen, en de krant is voor mij de realiteit. Mag ik, als directeur, je dan vragen, wat de meening van de redactie is over het Zondagsartikel van prof. Ritzel?

MULLER:
Dat het in dezen vorm niet kan worden opgenomen.

PETERS:
Heel goed, daarover zijn redactie en directie het dus volmaakt eens. En wat verder?

MULLER:
Ik zal prof. Ritzel verzoeken het artikel zoodanig om te werken, dat de aanstootelijke passages komen te vervallen.

PETERS:
Zoo? Mag ik dan aan de hoofdredactie nog eens een advies geven? Van dat omwerken komt geen bliksem terecht. En dan: er is maar één middel om dat gezemel te laten ophouden: den ouden heer er definitief uit te zetten! Dat gaat nu al maanden zoo, en door den nieuwen koers is er niets veranderd, integendeel; de professor wordt iedere week hemelscher, d.w.z. volgens mijn bescheiden meening: communistischer.

MULLER:
Het lijkt me, dat wat prof. Ritzel schrijft, met communisme niets gemeen heeft.

PETERS:
Ik val niet over een woord. Onder communisme versta ik alles wat tegen onzen nieuwen koers ingaat.

MULLER:
Dat is dan niet volgens het b e s c h a a f d e spraakgebruik.

PETERS:
Zoo; wel, dat doet me machtig veel pleizier. Maar de hoofdzaak is, dat wij elkaar goed begrijpen. Van lapmiddelen houd ik niet. Als de heeren redacteuren en medewerkers niet goedschiks willen inzien, wat de nieuwe koers te beteekenen heeft, dan moeten ze het maar aan hun huid ondervinden. En nu we het er toch over hebben: het is niet alleen die oude Ritzel, waar ik over spreek. Er zijn hier op de redactie meer menschen, die saboteeren.

MULLER

(opspringend):

Ik verzoek je die uitdrukking over de redactie terug te nemen, en wel onmiddellijk!

PETERS:
Voor mijn part. Ik wil niemand beleedigen. Maar het lijkt me, dat er wel middelen zijn om het proces wat te verhaasten. Wat duivel, die kerels hebben toch geen tien jaar noodig om te weten wat ze moeten schrijven!

MULLER

(opgewonden):

En ìk verzeker je, dat, zoolang ik hier de leiding heb, de nieuwe koers niet zal worden opgedrongen met plebejersmiddelen!

PETERS

(spottend):

Goed, goed, dat is dan weer een aangelegenheid van de redactie. Ik zeg je alleen nog eens duidelijk, dat zoowel jij als ik rekening hebben te houden met die transactie in de aandeelen.

MULLER:
Die transactie gaat de redactie niet aan.... althans niet direct. Direct verband tusschen een transactie in aandeelen en den inhoud van de krant heeft er nooit bestaan en zal er nooit bestaan!

PETERS:
Ook goed: dan is het verband dus i n direct. Als zakenman kan ik me met dat gevezel niet ophouden. Jij weet precies evengoed als ik, dat de krant, die j i j volschrijft en die i k verkoop, na de transactie zich niet meer kan permitteeren om communistische en hemelsche stukken als die van prof. Ritzel op te nemen. Ik wil je graag klaren wijn schenken, Muller: er is van zekere zijde mijn aandacht op gevestigd, dat de nieuwe koers niet snel genoeg werd doorgevoerd en dat, als de heeren redacteuren geen eieren voor hun geld kiezen, er wel eens een groote schoonmaak zou kunnen volgen. Dat zeg ìk niet, dat zegt.... de transactie.

MULLER

(tusschen de tanden):

Zoo!

PETERS

(royaal):

Wij zitten in hetzelfde schuitje, Muller. Zaken zijn zaken.

MULLER

(a.v.):

En met die transactie zitten wij dus vast aan wat.... de transactie belieft te dicteeren....

(tot Peters)

En de lezers dan? Dacht je, dat

die den nieuwen koers zouden slikken, als hun zonder overgang en zonder tact wordt opgedrongen, dat alles wat hun tot nog toe is aangeprezen: de democratie, het internationalisme, het parlementarisme, goed zijn voor den voddenkoopman?

PETERS:

De lezers slikken alles, wat hun door handige redacteuren wordt voorgezet. Op handigheid komt het aan. De quaestie is, Muller, ik zeg het je in gemoede: jij ziet het krantenbedrijf nog veel te idealistisch. Een krant is een winkel, die kopij verkoopt; en nu wij met ander kapitaal werken dan vroeger....

MULLER:

....nu moeten de heeren redacteuren in plaats van democratie dictatuur verkoopen. Een schitterende theorie!.... Ik zal je één ding zeggen, Peters. Ik heb je eenigen tijd geleden al meegedeeld, dat ik den nieuwen koers zou aanvaarden, voorzoover ik die met mijn gewijzigde politieke beginselen kan verantwoorden. Ik wil h e e l ver gaan, omdat ik mij ervan bewust ben, dat de politieke realiteit evolueert in de richting van het sterk geconcentreerde nationale, van het sterke gezag, van de groote weerbaarheid van ieder volk afzonderlijk. Dat is idealisme, goed, maar dat is realisme tegelijk; ik zweef niet ergens boven de aarde, daarom noem ik mij een realist; maar ik ben niet de slaaf van een transactie. Ik zal dien nieuwen koers doorvoeren met de middelen, die i k oirbaar acht.

(pathetisch)

En als dat niet mogelijk zou zijn, zou ik moeten heengaan.

PETERS:

Als het dan maar niet te lang duurt, dat doorvoeren, heb ik daar geen bezwaar tegen. Maar wij zouden er goed aan doen voor alles den ouden Ritzel aan den dijk te zetten. Piëteit is heel mooi, maar als iemand twee en tachtig geworden is, wordt het toch tijd er mee op te houden.

MULLER:

Je spreekt van piëteit, maar je vergeet de

populariteit! Ik garandeer je, dat het heengaan van Ritzel je abonné's zal kosten. Wat hij tegenwoordig over verbroedering en vrede schrijft, wordt in sommige kringen g e v r e t e n .

PETERS:

Maar mijn goede man, volgens die redeneering zouden wij met Ritzel opgescheept zitten tot hij honderd is! Hij is toch niet onvervangbaar! Ik heb daarover mijn gedachen trouwens al eens laten gaan. Permitteert de redactie, dat de directie haar meening zegt?

MULLER:

Ga je gang.

PETERS:

In de eerste plaats krijgt Ritzel zijn congé met een huldiging in intiemen kring. In de tweede plaats moet het idealistische geleuter worden voortgezet, omdat een deel van ons publiek dat nu eenmaal wil. Als Ritzel heengaat wegens zijn hoogen leeftijd en er komt een nieuwe man van dat soort, maar iemand die het niet in zijn hoofd kan halen om aan practische politiek te gaan doen, dan denkt geen abonné eraan om weg te loopen. Ook bij den nieuwen koers moeten de vrede en de gerechtigheid en dergelijke dingen van tijd tot tijd worden opgehemeld; er is geen krant die buiten een behoorlijk woordje over den vrede kan; maar mijn opinie is, dat die stukken geschreven moeten worden door een artiest, een dichter of een ander kunstenaar. Zoo iemand beschouwt de wereld van een hoog standpunt; hij staat boven de belangen en bemoeit er zich dus ook vanzelf niet mee. Wat zeg je daarvan?

MULLER:

Om je de waarheid te zeggen, Peters: dat idee lijkt mij niet slecht. Want dat het Ritzel absoluut aan de noodige objectiviteit is gaan ontbreken, daarover zijn we het volmaakt eens.

(peinzend)

Maar wie.... maar wie....

(plotseling levendig)

Wacht eens, een trouvaille. Juffrouw Leroy!

PETERS:
Wat juffrouw Leroy? Moet je secretaresse....

MULLER:
Je weet toch, wie de vriend is van juffrouw Leroy?

PETERS:
Neen. Dat zijn blijkbaar redactioneele aangelegenheden.

MULLER:
Inderdaad. De vriend van juffrouw Leroy is Pankow, onze nachtredacteur.

PETERS:
Zoo, Pankow en Leroy! Dat wist ik niet. Maar wat moet Pankow....

MULLER:
Als je beter op de hoogte was van wat jij de 'winkel' belieft te noemen, Peters, dan had jij zelf me deze tip kunnen geven. Laat ik je dan van redactiewege mogen zeggen, dat die Pankow twee bundels en een roman heeft uitgegeven; hij is wat je noemt een opkomende beroemdheid. Wist je dat ook niet?

PETERS:
Neen, daar heb ik nog niet van gehoord. Maar waarom zou dr. Laury niet in aanmerking komen?

MULLER:
Laury deugt daar niet voor. Hij is niet meer opkomend, hij i s al beroemd, hij laat zich niet meer leiden. Bovendien: hij is onze litteraire criticus en te veel macht in één hand van ondergeschikten is verkeerd.

PETERS:
En hoe weet je, dat Pankow zich wèl zal laten leiden?

MULLER:
Juffrouw Leroy!

PETERS:
Ah zoo!

MULLER:
Ik ken juffrouw Leroy. Zij is een bruikbaar meisje, intelligent en dan nog zooiets als een liefhebbende vrouw. Zij wil met hem trouwen.

PETERS:
Je bent toch niet zóó idealistisch als ik dacht, Muller! Mijn compliment.

MULLER:
Ik zie niet in wat dat met idealisme te maken heeft. Pankow krijgt, zooals iedere redacteur

aan ons blad - daarvoor zal ik zorgen - het recht zijn meening te zeggen. Het gaat er alleen om hem.... op de hoogte te brengen van den nieuwen koers, hem duidelijk te laten beseffen, dat individueele vrijheid niet hetzelfde is als anarchie.

PETERS:
Hm.. Heeft Pankow in zijn boeken geen communistische ideeën verkondigd?

MULLER:
Welneen. Liefdesverzen, geloof ik, en een roman over liefde in het Romeinsche rijk.

PETERS:
Uitstekend. Dan zouden we hem eens moeten polsen. Hij zou zoo spoedig mogelijk moeten beginnen met zijn artikelen, desnoods Zondag al, want dat stuk van Ritzel plaats ik niet.

MULLER

(weer gefroisseerd):

Ik verzoek je die zaak verder aan mijn competentie over te laten, Peters.

PETERS:
Zooals je wilt, zooals je wilt. Kunnen we dien jongen man vandaag nog te pakken krijgen? Dat zou het allerbeste zijn.

(kijkt op zijn horloge)

Hij zal nu wel langzamerhand uit zijn nest zijn gekropen, denk ik.

MULLER:
Ik zal hem onmiddellijk laten telefoneeren.

(belt)

Maar het staat dus vast, Peters: deze zaak wordt door mij behandeld en door niemand anders.

PETERS

(maakt een gebaar van 'ga je gang')

Tiende tooneel

MULLER, PETERS, MARY LEROY.

MARY

(op bij deur rechts):

Hebt u mij noodig, mijnheer Muller?

MULLER:

Ja, juffrouw Leroy. Luistert u eens even. U.... kent mijnheer Pankow, onzen nachtredacteur, niet waar?

MARY

(verlegen):

Mijnheer Pankow? .. Ja, ik ken hem wel, ik....

MULLER:
Uitstekend. Zoudt u hem even thuis willen opbellen en hem vragen of hij onmiddellijk hierheen kan komen. Ik moet een gewichtige bespreking met hem hebben.

MARY:
Goed, mijnheer Muller, ik zal dadelijk telefoneeren.

(wil gaan)

MULLER:
Komt u, als u met hem gesproken hebt, nog even hier. Mijnheer Peters en ik zouden u nog iets willen vragen, iets.... dat u zeker zal interesseeren.

MARY:
Ja, mijnheer Muller.

(af deur rechts)

Elfde tooneel

MULLER, PETERS.

MULLER:
Ziezoo, Peters; hoe meer ik over mijn idee nadenk, hoe beter het me lijkt. Wij lanceeren Pankow, den jongen, talentvollen schrijver. Wij doen een gooi naar de jeugd. Omdat Pankow liefdesverzen heeft geschreven, hebben we de vrouwen vanzelf. En de mannen.. enfin, die lezen toch alleen de andere rubrieken. Een naam als die van Pankow geeft ons cultureel prestige. Kortom, die man is precies, wat wij op deze plaats noodig hebben: een kunstenaar, een jongere...

PETERS:
Ik zou toch eerst nog wel eens positief uit zijn eigen mond willen hooren, dat hij geen communistische opvattingen heeft. Verder kan hij voor mijn part schrijven wat hij wil. Maar één ding: geen politiek meer in die stukken!

MULLER:
Dat kun je aan mij overlaten. Alles hangt er van af, hoe hij wordt ingewijd. Dat is zuiver een kwestie van tact. Je kunt mij gerust gelooven: een dichter als Pankow beschouwt de politiek als iets verre beneden zijn waardigheid. Hij heeft mij meermalen gezegd, dat hij van politiek zelfs niets w e n s c h t e te weten, en dat hij daarom maar het liefst in den nacht

bleef om berichten en stukken van anderen af te geven.

PETERS:
Hm, een rare kerel moet dat zijn. Dus voor een carrière voelt hij ook niets?

MULLER:
Voor een politieke carrière, neen. Maar wat wij hem nu aanbieden is iets volkomen anders. Wacht maar!

PETERS:
En zorg jij er voor, dat Ritzel netjes wordt geliquideerd?

MULLER:
Natuurlijk! Ik zal hem persoonlijk gaan opzoeken en een soort receptie met hem op touw zetten. Dan komt alles voor elkaar.

MARY

(na kloppen op deur rechts):

Mijnheer Pankow zal dadelijk hier zijn. Ik heb hem gezegd, dat het dringend was.

MULLER:
Uitstekend, uitstekend.

PETERS:
Dadelijk: dat is hoeveel minuten?

MARY:
Hij woont hier niet ver vandaan, mijnheer Peters. Het kan hoogstens tien minuten duren. Ik heb hem gezegd, dat hij een taxi moest nemen.

PETERS

(met eenigen nadruk):

En luistert hij naar uw adviezen?

MARY

(weer verlegen):

Hoe bedoelt u dat? ik bedoel.... hoe....

MULLER:
Mijnheer Peters bedoelt niets bijzonders, juffrouw Leroy. Het is toch heel natuurlijk, dat u zich voor mijnheer Pankow interesseert.

MARY

(verward):

Ik? Hoe.... maar er is.

MULLER:
Kom, u interesseert zich toch voor schrijvers en boeken! En mijnheer Pankow is werkelijk niet de eerste de beste!

PETERS:
En een knappe kerel is hij ook, zou ik zoo zeggen!

MARY

(a.v.):

Maar ik begrijp heusch niet....

MULLER:
Kijk eens juffrouw Leroy, wij willen niet onbescheiden zijn; maar op zichzelf zou het toch vol-

strekt niet zóó dwaas zijn a l s u zich voor mijnheer Pankow interesseerde, is het niet?

MARY

(a.v.):

O neen, dat niet.... dat....

MULLER:
En misschien zou het u dan ook kunnen interesseeren, dat de redactie van plan is mijnheer Pankow aan onze krant een zeer eervolle plaats te geven.

MARY

(laat zich ontvallen):

Wat zegt u? Is dat waar?

(zwijgt plotseling verward, weet zich verraden te hebben)

MULLER:
Ja, dat is waar; en omdat u het straks schriftelijk zult moeten bevestigen, kunnen wij het u nu wel vast zeggen. Het litteraire talent van mijnheer Pankow geeft hem recht op die eervolle plaats. Mijnheer Pankow wordt de opvolger van prof. Ritzel.

MARY

(perplex, geeft comedie op):

Van professor Ritzel? Dat is.... dat is iets geweldigs!

(kan haar vreugde nauwelijks onderdrukken)

PETERS:
En of dat iets geweldigs is! Maar hij moet prof. Ritzel dan ook de loef afsteken!

MULLER:
Mijnheer Peters drukt zich wat sterk uit. In ieder geval, dit staat wel vast: deze positie is een positie van vertrouwen, waarin mijnheer Pankow kan bewijzen wat hij waard is. Als hij inziet, dat hij, binnen de grenzen van het litteraire gebied, dat hij zoo volkomen beheerscht, kan meewerken aan het behoud van de leidende plaats die ons blad inneemt, dan voorspel ik hem ook financieel een groote toekomst.

(ondeugend)

En niet waar, zelfs een dichter als mijnheer Pankow zal toch ook eens.... enfin, juffrouw Leroy, het huwelijk is de bestemming van den man, dat zult u wel met mij eens zijn!

PETERS:
Juist voor dichters is het huwelijk een prachtige uitvinding!

MARY:
Dus u denkt.... dat zijn salaris....

MULLER:
Natuurlijk heeft zooiets invloed op het

salaris! Wat dacht u wel! Maar u begrijpt: alles hangt af van de wijze waarop mijnheer Pankow zijn taak zal opvatten; van zijn tact, van zijn vermogen om de lijn van ons blad aan te voelen.

MARY:
Ja ja, dat begrijp ik.... O, maar het is iets geweldigs! Als u wist hoeveel moeite hij.... mijnheer Pankow heeft om rond te komen. Hij heeft een moeder tot zijn last, hij moet iederen cent tweemaal omdraaien eer hij hem uitgeeft.

MULLER:
Zoo dat wist ik niet eens. Maar apropos, juffrouw Leroy, ik behoef u niet te zeggen, dat dit alles voorloopig onder ons blijft. Ik heb u maar vast op de hoogte gebracht, omdat u onze vertrouwde is en omdat de zaak.... ook voor u persoonlijk belang heeft, niet waar; straks zal ik u waarschijnlijk nog even moeten roepen om de afspraak schriftelijk te fixeeren.

(Mary naar deur rechts)

U wilt wel zoo vriendelijk zijn om mijnheer Pankow direct binnen te laten en hem nog niets te zeggen?

MARY:
U kunt ervan op aan, mijnheer Muller.

(af deur rechts)

Dertiende tooneel

MULLER, PETERS.

PETERS:
Een charmante meid!

MULLER:
Ongetwijfeld. En ik verzeker je, mijn waarde, dat die geen gelegenheid zal laten voorbijgaan om Pankow te trouwen. Bovendien: ze is nu al over de vier jaar bij mij in dienst en zij kent het klappen van de zweep; zij is zakelijk en niet dweeperig aangelegd. Het zou mij spijten, als ik haar moest missen. Maar zoover zijn we nog niet.

(telefoon)

Ja?.... Aha.... Eén moment.

(hand op horen)

Pankow! Het lijkt me beter, Peters, en trouwens ook formeel

juister, dat ik deze bespreking met Pankow onder vier oogen voer. Ik bel je, zoodra wij over het principe accoord zijn.

PETERS:

Mijnerzijds geen bezwaar. Maar informeer naar zijn opvattingen over het communisme.

MULLER

(in horen):

Ik verwacht mijnheer Pankow.

(hangt op. Peters af deur links)

Veertiende tooneel

MULLER. Later PANKOW.

MULLER

(weer lichtelijk nerveus; tracht zich een houding te geven, trekt das recht, neemt werkpositie voor bureau in; mompelend):

Het plan is lang niet kwaad.... lang niet kwaad.

(trommelt met vingers op bureau, kijkt om naar deur rechts. Stilte)

PANKOW

(na kloppen op deur rechts):

Mijnheer Muller.

MULLER

(komt hem tegemoet):

Aha, mijnheer Pankow. Heel blij, dat u dadelijk hebt kunnen komen. Neemt u plaats.

(Pankow gaat zitten op stoel van vorige personages)

Wij hebben u, hoop ik, niet in uw.... dagrust gestoord?

PANKOW:

Geenszins, mijnheer Muller. Ik slaap niet lang. Slapen overdag is een onvergeeflijke fout.

MULLER:
Zeker, zeker. Maar als u in den nacht werkt....

PANKOW:
Ik slaap altijd kort, maar dan ook heel vast.

MULLER:
Zoo, dan is u een gelukkig mensch. Bevalt u overigens uw werkkring in den nacht? Het is nu niet bepaald het a l l e r aangenaamste werk.

PANKOW:
Toch wel. Ik houd van deze onregelmatige verhouding tot het werk van andere menschen. En dan: Ik heb geen eerzucht om verder te komen

in de journalistiek. Misschien vindt u dat vreemd, maar....

MULLER:
Volstrekt niet, mijnheer Pankow. Uw lievelingswerk is toch het schrijven voor uw plezier, niet waar?

PANKOW:
Voor mijn plezier, als u het zoo noemen wilt, ja.

MULLER:
In ieder geval: voor de politiek hebt u geen interesse?

PANKOW:
Niet in het minst. Iedere aanraking met zooiets als politiek maakt mij misselijk.

MULLER:
Dan staat u toch zeker het nachtwerk op Binnenland ook niet al te best aan?

PANKOW:
O ja, toch wel. Ik geef door wat anderen over die fraaie zaken schrijven en dat amuseert mij wel.

MULLER:
U wilt zeggen, dat u met uw gedachten eigenlijk permanent in hooger sferen verkeert. Jaja, als men dichter is.... Wat vindt u eigenlijk van de litteraire critieken van dr. Laury?

PANKOW:
Werk voor den geestelijken middenstand. Wat werkelijk litteratuur en vooral wat poëzie is ontgaat hem ten eenenmale, omdat hij altijd coquetteert met maatschappelijke problemen, waar hij geen flauw benul van heeft, in plaats van zich zuiver in te stellen op het kunstwerk waarover hij schrijft.

MULLER:
Onder ons gezegd en gezwegen, mijnheer Pankow: dat lijkt mij niet onjuist opgemerkt. Dat euvel komt trouwens meer voor, zelfs aan onze courant. U leest misschien de Zondagsartikelen van prof. Ritzel?

PANKOW:
Lezen is niet het juiste woord. Dat soort idealisme leest men niet, men r u i k t het op een afstand al.

MULLER:
Hahaha, niet kwaad, niet kwaad! En hoe zoudt ù zooiets doen?

PANKOW:
Ik zou er ten eerste van afzien humbug voor het volk te schrijven. Ik zou - gesteld dat ik zooiets ambieerde - trachten zoo eenvoudig over diepzinnige onderwerpen te schrijven, dat iedereen, die denkmogelijkheden heeft, zou ontdekken, dat er problemen bestaan als die van Kant en Hegel, d i e p e problemen, die gewoonlijk zoo duister worden behandeld dat geen sterveling er iets van begrijpt - de philosophen, die doen alsòf, incluis.

MULLER:
Dat zou zeer interessant kunnen zijn, mijnheer Pankow, zeer interessant! Dus uw aandacht zou gericht zijn op....

PANKOW:
....op de dingen, die werkelijk, essentieel van belang zijn, de z o o g e n a a m d e abstracte problemen: wijsheid, denken, voelen, leven. Die problemen z i j n niet abstract, ze zijn door de tandtechnici van den geest abstract g e m a a k t .

MULLER:
Dus als ik u goed begrijp, zoudt u de menschen de manier aan de hand willen doen om zelfstandig, persoonlijk te denken over.... over onpolitieke dingen.

PANKOW:
Als u het zoo noemen wilt. Politiek staat hier inderdaad volkomen buiten.... maar welke bedoeling heeft deze discussie eigenlijk?

MULLER:
Deze discussie beteekent, dat wij u aanbieden de opvolger te worden van prof. Ritzel.

PANKOW

(verbijsterd):

De.... opvolger van....

MULLER:
Kijk eens, mijnheer Pankow, ik wil u klaren wijn schenken. Precies datgene, wat u op de artikelen van prof. Ritzel hebt aan te merken bezwaart ook ons. Ik respecteer iedere vrije meening; maar prof. Ritzel is twee en tachtig jaar. Vandaar waarschijnlijk zijn steeds toenemend dilettantisme op een gebied, waarop hij niet thuis is. Wij hebben iets anders, iets jongers en frisschers noodig.

PANKOW

(koel):

Dus u wilt mij gebruiken om prof. Ritzel te kunnen elimineeren? Het spijt mij, maar prof. Ritzel is tenslotte mijn collega.

MULLER

(breed):

Maar mijn waarde heer Pankow, waar denkt u aan? Het spreekt toch vanzelf, dat prof. Ritzel geheel uit vrijen wil zijn ontslag neemt.... zàl nemen! Een man van 82 jaar! Dacht u dat wij zoo iemand zouden ontslaan als een jongsten bediende? Maar dat gelooft u zelf niet!

PANKOW:
Dat is iets anders. Neemt u mij niet kwalijk, dat ik wat voorbarig was.

MULLER:
Het spreekt vanzelf, dat wij prof. Ritzel een wenk geven.... hebben gegeven om heen te gaan; maar dat alles geschiedt in vollen vrede en vriendschap.

PANKOW:
O juist.... Maar dan nog.... Voelt u werkelijk iets voor het standpunt dat ik inneem? De z.g. hooge, diepe, abstracte problemen op de eenvoudigste wijze zeggen? Bij wijze van spreken: 'Die Kritik der Reinen Vernunft' in de taal van een zakenman?

MULLER:
Natuurlijk, natuurlijk! U kunt de abstractste problemen behandelen op deze wijze, en u zult daarin volkomen vrij zijn. Wij willen juist loskomen van het sociale geliefhebber, het gedilettanteer over vrede en gerechtigheid enzoovoorts.

PANKOW:
Dat begrijp ik. De vrede en de gerechtigheid zijn de stokpaardjes van religieuze dames zonder religie.

MULLER:
Zeer juist, mijnheer Pankow, zeer juist!

(zakelijk)

Ik zou u dus willen voorstellen: onmiddellijk na het afscheid van prof. Ritzel, waaraan natuurlijk een kleine huldiging zal worden verbonden, schrijft u iederen Zondag een artikel over een abstract onderwerp volgens uw methode.... ook over den vrede desnoods, maar dan op een geheel ander, een voornamer peil dan dat van .. van uw voorganger.

PANKOW

(lachend):

Dat behoef ik u niet te zeggen!

MULLER:
En ik behoef u niet te zeggen, dat uw salaris onder deze extra-functie aan ons blad niet bepaald zal lijden. Ziet u kans deze artikelen te schrijven naast uw gewone werk?

PANKOW:
Ik geloof, ja.

MULLER:
Dus u accepteert in principe?

PANKOW.
Ik accepteer.

MULLER:
Prachtig. Over uw salarisverhooging zullen wij het dan ook wel eens worden, denk ik.

PANKOW:
O, het salaris is bijzaak.

MULLER:
Kom, niet àl te abstract, mijnheer Pankow!

PANKOW:
Ik meen het! Er is iets, dat mij plotseling in dit werk sterk aantrekt.

(voor zich heen)

Het diepzinnige zoo voordragen, dat het eenvoudig, doorzichtig wordt.... Doordringen tot op de kern van een probleem, zonder omhaal, zonder vaktermen, zonder alles wat 'quasi' is....

MULLER:
Dat is dus in orde. Ik zal nu mijnheer Peters bellen om de condities te regelen.

(wil telefoon nemen. Er wordt geklopt)

Vijftiende tooneel

MULLER, PANKOW, KEMP.

KEMP

(op deur links, blijft daar staan met proef in hand):

Goedendag, heeren. Mijnheer Muller, hier is de gewijzigde proef.

MULLER:

Leg maar neer, Kemp. Ja, daar op mijn bureau.

KEMP

(legt de proef neer, gedienstig):

Is er nog iets ... dat....

MULLER:

Neen, neen Kemp, ik dank je. Adieu.

(Kemp af deur links)

Zestiende tooneel

MULLER, PANKOW.

MULLER

(neemt telefoon):

Ja.... Muller.... geeft u mij mijnheer Peters

(pauze)

Peters, met Muller.... Mijnheer Pankow en ik zijn tot volledige overeenstemming gekomen.... Schikt het je, dat wij nu even over het honorarium komen spreken?.... Ja?....

Terwijl dit gesprek gevoerd wordt langzaam

D O E K

Tweede bedrijf

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Kamer van den nachtredacteur Binnenland; drie maanden later. Eenvoudige inrichting; op de muren reclamebiljetten, kalender, inktvlekken, willekeurige plaatjes. Links lift voor kopij naar de zetterij. Wanneer de deur opengaat, hoort men vaag het dreunen van de zetmachines;

deze deur achtergrond midden. Gedurende het geheele bedrijf van tijd tot tijd jongens van de zetterij, die zwijgend kopij en proeven naast Pankow op bureau leggen.

Eerste tooneel

PANKOW. Later BROWN.

(Pankow aan bureau. Rookt gedurende dit bedrijf een pijp. Bewerkt kopij, die hij in de lift gooit. Loopt peinzend heen en weer, rookwolken uitblazend. Neemt opnieuw kopij ter hand, die hij bewerkt)

BROWN

(op, hoed en overjas):

Bonsoir, Pankow.

PANKOW

(zonder van zijn werk op te zien):

Bonsoir, Brown. Wat doe jij hier nog zoo laat?

BROWN:

Spoedkopij

(haalt artikel uit binnenzak)

Heb je even tijd voor me?

(gaat zitten tegenover Pankow, die zijn werk wegschuift)

De zaak is deze: ik heb een telefoontje van Muller gekregen, dat ik een artikel, dat ik voor het avondblad van morgen heb geschreven, in het ochtendblad moet plaatsen. Hier is het.

PANKOW:

Zoo.

(bladert in het artikel)

‘Parlement

en Demoralisatie'.... 'Verzwakking van de volkskracht door eindeloos gedebatteer'.... 'Een volksvertegenwoordiging, die het sterke gezag belemmert, behoort tot de orde te worden geroepen'.... Hm! Krachtige koppen, Brown! En wat is de reden van deze plotselinge haast?

BROWN:
Och, alleen een kwestie van tactiek. Het artikel moet voor de middagzitting van het Huis verschenen zijn. Muller schijnt zich van den invloed ervan op de discussies veel voor te stellen.

PANKOW

(bladerend):

Dat is interessant, verbazend interessant. Kun je me niet in het kort uitleggen, waar die invloed op neerkomt?

BROWN

(verbaasd):

Jawel, maar....

PANKOW:
Ik bedoel: waarom de krant tegenwoordig met zooveel geestdrift reclame maakt voor een dictator.

BROWN

(a.v., en tevens korzelig):

Die groote woorden zou ik er maar liever buiten laten, die zijn goed voor het publiek, dat van de innerlijke structuur van de politiek niets begrijpt. Maar hoe is het in godsnaam mogelijk, dat jij je voor politiek interesseert, Pankow? Ik dacht, dat je je daar verre boven verheven voelde.

PANKOW:
Sedert ongeveer.... laat eens zien.... een maand interesseer ik me h e f t i g voor politiek.

BROWN:
Merkwaardig. Een dichter, die aan politiek doet, is een slecht politicus, geloof ik.

PANKOW:
Inderdaad; maar ik heb sedert een maand dan ook geen gedichten meer geschreven.

BROWN:
Jammer voor onze litteratuur. En jammer voor de politiek.

PANKOW:
Dank je voor je goede opinie. Maar ik geef ronduit toe, dat ik een leek ben in jouw branche.

BROWN:
De opmerkingen, die je in je laatste Zondagsartikel over den z.g. zwendel met het volkskarak-

ter hebt gemaakt, bewijzen dat ook duidelijk genoeg. Om je de waarheid te zeggen: ik begrijp niet, dat Muller die passage heeft laten staan.

PANKOW:
Zoo?

(imiteert Muller, licht pathetisch)

En hebben wij hier dan geen volledige vrijheid van meening? Kan niet iedere redacteur als individu schrijven wat hij wil?

BROWN:
Goed, maar....

PANKOW

(a.v.):

Je wilt zeggen: vrijheid is geen anarchie. Wij moeten leiding geven, er moet een zekere synthetische eenheid zijn.

(weer gewoon)

Dat wou je toch zeker zeggen, Brown?

BROWN:
Zooiets.

PANKOW:
Dan wil ik j o u wel zeggen, dat Muller die passage pas na het verschijnen van het Zondagsblad heeft gelezen en dat hij mij daarna op een gepeperde uiteenzetting van zijn principes heeft getracteerd.

(weer imiteerend)

Het volkskarakter, mijnheer Brown, is een oorspronkelijke kern, een vrije gebondenheid. Het is nu het oogenblik de vervlakking door internationalistische theorieën vaarwel te zeggen en te onderstrepen wat ons onderscheidt van andere volken.

(weer gewoon)

En dergelijke koek meer. Het einde van het liedje was: de heer Pankow heeft volledig het recht zich vrij te uiten, maar hij heeft zich te onthouden van politieke escapades.

BROWN:
En terecht. Het ligt voor de hand, dat Muller voor die Zondagsartikelen geen dichter heeft aangesteld om door een achterdeurtje de politiek binnen te halen. Dan zou hij waarachtig wel een politicus hebben genomen.

PANKOW:

B.v. den heer Brown.

BROWN:

Op dergelijke flauwiteiten antwoord ik niet. In ieder geval heeft Muller Ritzel niet aan den dijk gezet om het paard van Troje binnen te halen.

PANKOW

(scherp):

Bedoel je met die fraaie beeldspraak, dat Ritzel niet vrijwillig is heengegaan?

BROWN

(schouderophalend):

Dat weet toch iedereen. Hij begon wartaal uit te slaan.

PANKOW

(a.v.):

Dat is een infame insinuatie!

(zich beheerschend)

Maar wat doet het er eigenlijk toe. Misschien heb je wel gelijk, misschien ben ik ongelooflijk naïef.... zoo ongelooflijk naïef....

BROWN:
Dat ben je zeker.

PANKOW:
....g e w e e s t . Dat is een van de redenen, waarom ik me zoo heftig voor politiek interesseer.... sedert een maand. Maar het spreekt vanzelf, dat ik als beginneling geweldig tegen jou opzie; je bent voor mij een autoriteit. Dat vleit je toch een beetje, hoop ik?

BROWN:
Het hangt ervan af, hoe het is bedoeld.

PANKOW:
Ik bedoel het zooals ik het zeg. Ik heb n.l. tot mijn groote verbazing ontdekt, nu ik drie maanden die Zondagsartikelen lever, dat ik.... ieder oogenblik over politiek schrijf zonder het zelf te weten. Is dat niet grappig, Brown? Politiek zit overal, waar ik onpolitiek ben. Het is onze goede Muller die mij daar op zijn bekende charmante wijze op attent maakt. Maar het allerzonderlingste van het geval is, dat ik steeds meer over politiek ga schrijven, naarmate Muller mij er charmant op attent maakt, en dat ik steeds minder begrijp, wat n i e t politiek is en wat w e l .

BROWN:
Typisch verschijnsel bij een dilettant.

PANKOW:
Mogelijk. Of: zeker. En juist daarom zou ik van jou, als vakman, als stukwerker, als expert, als goochelaar van beroep, graag eens willen weten, waar de niet-politiek ophoudt en de politiek begint.

BROWN:
Daarvoor bestaan verschillende definities. Politiek is in de eerste plaats: kennis van de structuur

van het openbare leven en toepassing daarvan, besef van de voortdurende veranderende werkelijkheid van dat openbare leven en de aanpassing daaraan in het kader van een principieel stelsel. Politiek is toegepaste sociologie, d.w.z. het deelnemen en tegelijk leiding geven aan het proces van het zich ontwikkelend maatschappelijk geheel zijn beide in de definitie opgesloten. En de fout van den dilettant is juist, dat hij zich blindstaart op philosophische principes zonder de voortdurende ontwikkeling der dingen aan te voelen.

PANKOW:
Dus de dilettant verhoudt zich tot den beroepspoliticus als een star karakter tot vloeibare karakterloosheid. Niet waar?

BROWN

(verachtelijk):

Wat een nonsens!

PANKOW:
Daarover behoef je nu niet boos te worden, Brown! Het is maar een dilettantenconclusie, moet je denken.

BROWN:
Alsof iemand karakterloos zou zijn, als hij beseft, dat men zijn principes juist in de wereld verwerkelijkt....

PANKOW:
Als men ze voortdurend verraadt.

BROWN

(geïrriteerd):

Je schijnt vanavond geestig te willen zijn. Als je maar weet, dat de eerste de beste kerel van de straat precies dezelfde geestigheden als hoogste wijsheid uitkraamt.

PANKOW:
En word je daar ook boos om, Brown?

BROWN:
Als je je verbeeldt, dat ik boos ben, vergis je je, Pankow! Ik weet, wie ik voor me heb.

PANKOW:
Laten we over dat onderwerp maar geen ruzie maken.

(plotseling zich naar Brown overbuigend)

Dus een van de consequenties van jouw toegepaste sociologie is b.v., dat je drie maanden geleden met evenveel vuur de democratie kon verdedigen als je nu de dictatuur verdedigt, niet waar?

BROWN

(woedend opspringend):

Zeg eens, dacht je

dat ik hier gekomen was om mijn goede trouw door jou verdacht te laten maken? Dergelijke insinuaties verdraag ik niet, versta je?

PANKOW:

Zoover ik weet, doe ik niets anders dan in de practijk des dagelijkschen levens vertalen wat jij zooeven zoo fraai in theorie hebt uitgedrukt. En je goede trouw verdacht maken? Man, ik denk er niet aan! Het gekste van de zaak is juist, dat ik aan je goede trouw g e l o o f ! Als dat niet zoo was, dan zou alles.... veel eenvoudiger zijn.

BROWN:

Zoo! Maar als je aan mijn goede trouw niet twijfelt, heb je je insinuatie voor je te houden.

(met stemverheffing, licht pathetisch)

Omdat jij van politiek niets begrijpt, omdat jij vasthoudt aan een star en abstract idealisme voor kinderen en oude juffrouwen en de realiteit volkomen uit het oog verliest, daarom moet ik zeker voor de eeuwigheid vasthouden aan een leuze van de negentiende eeuw, die voor onzen tijd niet meer deugt! Bespottelijk!

PANKOW:

Vreemd, dat de negentiende eeuw bij jou juist drie maanden geleden eindigde.... Maar apropos, jij gelooft dus op dit oogenblik, dat de dictatuur....

BROWN:

Niet de dictatuur, maar de sterke man. Dat is iets anders.

PANKOW:

Goed dan: dat de sterke man ons redden kan van den ondergang?

BROWN:

Ja, dat geloof ik zeker! Juist om de ware democratie, de ware geestelijke vrijheid van den mensch te beschermen, hebben wij n u een persoonlijkheid noodig, die de volkskracht beveiligt tegen de uitspattingen van het parlement. Dat is mijn heilige overtuiging!

PANKOW:

Zoo, zoo.... Merkwaardig, zoo goed als dat alles klinkt.... het klinkt goed, dus het is

waar.... En ook de weerbaarheid van het volk moet worden vergroot, is het niet, Brown?

BROWN:
Inderdaad. De strijd van het abstracte pacifisme ligt achter ons. Er is geen sterveling, die meer gelooft in internationale ontwapening en soortgelijke sprookjes. Behalve dan natuurlijk de dichter Pankow.

PANKOW:
Ik zou bijna in staat zijn er aan te gelooven, als ik jou zoo toegewijd hoor verklaren, dat geen sterveling er meer in gelooft.

(telefoon; neemt horen)

Hier Pankow, redactie Binnenland.... Ja, mijnheer Mulle.... Inderdaad, mijnheer Brown heeft mij juist dat artikel gebracht.... hoofdartikel eerste pagina, juist.... Zeker, mijnheer Brown heeft zelf de koppen al gemaakt.... zeker. Wilt u mijnheer Brown zelf nog spreken? Hij is hier nog.... wacht u een oogenblikje, dan zal ik het hem vragen.

(hand op horen)

Muller vraagt, of je eraan gedacht hebt iets over de representatie te zeggen.

BROWN:
Ja.

PANKOW

(in horen):

In orde mijnheer Muller.... Neen, verder niets bijzonders aanwezig. Het is erg slap; wat verslagen, een groote brand in Maly, het jubileum van Bijou.... er is dus plaats genoeg. Goedenavond, mijnheer Muller.

(hangt op)

Ziezoo, dat is Muller: altijd geïnteresseerd, altijd vol blijmoedig optimisme. Wat is dat voor representatie, waar hij het over had?

BROWN:
O niets bijzonders: een formaliteiten-quaestie. Jouw geliefde volksvertegenwoordiging meent, dat het overbodig is een pantserkruiser te sturen om het land te vertegenwoordigen bij het huwelijk van den hertog van Connaught. Gevoel voor de eenvoudigste beleefdheden kennen de heeren zelfs niet meer.

PANKOW:
Dan is het hoog tijd, dat jij ze wat beleefdheid leert. Hoeveel saluutschoten?

BROWN:
Weet ik het!

PANKOW:
Enfin, dat is ook bijzaak. En het is prachtige kopij voor de naar eerbewijzen snakkende natie... Je artikel zal ik met spoed ter zetterij bevorderen, het kan geen minuut langer wachten.

BROWN:
Dan ga ik maar. Gegroet.

(naar deur)

PANKOW:
Zeg Brown, nog iets.... dat met het vorige niets te maken heeft. Is het waar, dat Jensen van de nachtzetterij tegen het eind van de maand ontslagen is?

BROWN:
Ja, hij schijnt in zijn communistisch blaadje indiscreties te hebben gepubliceerd.

PANKOW:
Ah! En heb jij soms wat meer gehoord over de transactie in de aandeelen van de krant?

BROWN:
Hoezoo? Interesseer je je ook al voor de economie?

PANKOW:
Inderdaad, ook sedert een maand. Er loopen allerlei geruchten, zooals je weet.

BROWN:
Sensatiepraatjes, goed voor demagogen als Jensen, die den nieuwen koers verdacht willen maken. De heele zaak is, dat de meerderheid van de aandeelen gecontroleerd wordt door de Aldington Typewriter Company.

PANKOW:
Waarvan de directeur tevens commissaris van de....

BROWN

(wrevelig):

Mijn hemel, Pankow, dacht je dat ik daar ook niet van gehoord had? En wil je daaruit soms afleiden, dat wij moeten schrijven....

PANKOW:
....op schrijfmachines, meer niet. Het is duidelijk, dat een firma in schrijfmachines belang heeft bij een instituut, dat dagelijks voederbakken vol kopij aflevert.

BROWN:

Vroeger waren er andere zakelijke belangen. Wat kan ons dat schelen, zoolang wij er niets van merken? Ik handhaaf mijn principes, daarmee uit.

PANKOW:
In de steeds veranderende werkelijkheid van de toegepaste sociologie, bedoel je.

BROWN:
Daarover begin ik met jou niet voor de tweede maal. Je zorgt er dus wel voor, dat mijn artikel op de frontpagina komt? Au revoir.

(af)

Tweede tooneel

PANKOW. Later MARY LEROY.

PANKOW

(blijft voor zijn bureau zitten, staart voor zich uit. Ziet eenige stukken en proeven door, die gedurende het eerste tooneel naast hem zijn neergelegd. Gooit een deel in de lift voor de zetterij. Steekt een versche pijp op. Gaat naar overjas die aan den wand hangt, haalt er een manuscript uit, waarin hij begint te lezen. Vervolgens naar telefoon):

De zetterij alstublieft.... Hier Pankow. Kan Jensen even beneden komen?.... Goed.

(hangt op. Neemt manuscript weer op en artikel Brown en leest, heen en weer loopend, vergelijkend, in beide)

MARY

(op in mantel, met pakje):

Dag Hans!

PANKOW

(lezend, verdiept):

Dag dag.

MARY:
Ik heb een paar croquetten voor je uit de automaat getapt.

(legt het pakje op het bureau)

Ik dacht, dat je wel honger zou hebben; je hebt vanmiddag ook al haast niets gegeten.

(gaat naar Pankow en kust hem)

Kom, wees eens een beetje lief!

(omhelzing door Pankow nonchalant beantwoord)

Wat is er toch? Vanmiddag heb je niets anders gedaan dan schrijven, en nu loop je weer te lezen, zonder dat je me zelfs behoorlijk terugzoent! Wat is dat voor een stuk?

(grist Pankow het manuscript uit overjas af)

PANKOW:
Geef hier, Mary!

(wil haar het manuscript afnemen)

MARY

(ontglipt hem):

Godbeware, het is jouw hand! Heb je d a t vanmiddag zitten schrijven?

(tracht, hem ontvluchtend, te lezen)

PANKOW

(achter haar aan):

Geef op dat stuk! Verdomd, geef hier zeg ik je!

(grijpt haar vast)

Derde tooneel

PANKOW, MARY LEROY, JENSEN.

JENSEN

(op, blijft bij deur staan):

U had mij laten roepen, mijnheer Pankow?

PANKOW

(laat Mary los, tracht zich te beheerschen. Mary wendt onverschilligheid voor, haalt spiegeltje en poederdoosje uit taschje, gaat zich poederen; steekt later sigaret op):

Ja, Jensen, jawel.

(steekt het manuscript in zijn zak, trekt das recht)

Eén moment.

(geeft hem het artikel van Brown)

Ik heb hier een stuk van mijnheer Brown, dat nog met het ochtendblad meemoet; wil je het dadelijk laten zetten?

JENSEN:

Goed, mijnheer.

PANKOW:

Het moet op de frontpagina, als hoofdartikel. Gooi dat vulsel van het kappersconcours en de anti-lawaaicampagne en de rest er dan maar uit.

JENSEN:
Goed, mijnheer.

(wil gaan)

PANKOW:
Wacht nog even, Jensen. Ik moet je nog even spreken.... onder vier oogen.

(kijkt richting Mary)

Mary zou je misschien een oogenblik....

MARY

(gepiqueerd):

O, je hebt dus nog meer geheimen voor me. Ik vind je onuitstaanbaar!

PANKOW

(scherp):

Mary, in vredesnaam....

MARY:
Ja, ik ga al, ik ga al! Je moet me maar op Buitenland komen halen, als je me vanavond nog wilt zien.

(af, slaat deur achter zich dicht)

Vierde tooneel

PANKOW, JENSEN.

PANKOW:
Is het waar, Jensen, wat ik gehoord heb, dat je ontslagen wordt?

JENSEN:
Ja, mijnheer Pankow, eind van de maand.

PANKOW:
Dus toch.... Je zult wel begrijpen, dat het me erg spijt, dat je weggaat. Wij hebben heel wat ochtendbladen samen in elkaar gezet. Maar waarom .... wat is de reden?

JENSEN:
Ik ben communist, dat weet u immers.

PANKOW:
Maar d a t is toch geen reden....

JENSEN:
Neen, dat is geen reden.

(verbitterd)

Peters is slim genoeg om te weten, dat d a t a l l e e n geen reden is. Hij heeft allang op me geloerd, hij heeft alleen gewacht op een gelegenheid. Sedert ik van de sociaal-democraten naar de communisten ben overgegaan en in de beweging daar wat te vertellen heb, kan hij me niet meer luchten of zien. Hij weet bliksems goed, dat hij met sociaal-democraten alles kan doen, maar met een communist niet. Verraders van de arbeidersklasse kan hij gebruiken, die om een paar centen meer of minder actie voeren en van den eigenlijken klassestrijd geen begrip hebben. Weet u, wat hij tegen me gezegd heeft, toen hij me de boodschap gaf? 'Intellectueelen kan ik op de zetterij niet gebruiken'! Begrijpt u, mijnheer Pankow, een typograaf moet zijn hersens hebben om de smeerlapperij te zetten, die de heeren van de redactie hem bezorgen, en de Internationale zingen in zijn vrijen tijd mag hij ook, zooveel als hij wil; maar zelf denken om achter de waarheid van de dingen te komen: ho maar! En ik ben achter dingen gekomen, dat kan ik u verzekeren!

PANKOW:
Achter de waarheid van Marx zeker. Maar dat is toch ook nog geen reden....

JENSEN:
Achter Marx, maar ook nog achter wat anders. En omdat ik daar een boekje van open heb gedaan in 'De Roode Strijd', vlieg ik eruit. Het was natuurlijk niet onder mijn eigen naam, maar Peters heeft het uitgevonden; hij kon alleen niets bewijzen, anders had hij er me op staanden voet uitgegooid. Maar inrukken kon ik, al gaf hij een andere reden op. Morgen aan den dag schreeuw ik het van de daken uit waarom; dan zal hij nog wat anders beleven, die broodroover!

PANKOW:
Ik lees 'De Roode Strijd' niet. Is dat een tijdschrift, of....

JENSEN:
Een weekblad, een communistisch weekblad.

PANKOW:
O, juist, ik herinner me den naam toch wel. En waarover heb je dan geschreven?

JENSEN

(komt dichtbij Pankow staan):

Hebt u wel eens gehoord van de Aldington schrijfmachines?

PANKOW:
Jawel.

JENSEN:
De Aldington Company heeft de meerderheid van de aandeelen van de krant in bezit gekregen.

PANKOW:
Ja, en?

JENSEN:
De Aldington Company is, om het zoo maar eens te zeggen, niets anders dan een lief naampje voor de internationale staal-trust van het groot-kapitaal. Voor die paar schrijfmachines zouden die heeren zich zoo druk maken en een krant koopen? Die zijn ook niet gek, al zijn het ploerten. En zal ik u nu eens precies vertellen, waarvoor u en Muller en de heele bliksemsche boel hier op het oogenblik zit te schrijven en waarvoor de lafbekken van de sociaal-democratische vakbeweging hierboven loodlucht zitten te slikken?

PANKOW:
Voor de kanonnen en de pantserplaten, voor de belangen van de wapenindustrie en niets anders.

JENSEN

(verbluft):

Wat? Wist u dat?

PANKOW:
Dacht je dan, dat ik blind en doof was?

JENSEN:
Maar.... hebt u de bewijsstukken? Die heb ik, en daarmee zal ik dien Peters nog anders tracteeren, als ik weg ben, als ik op straat sta.

(lacht)

Dan heb ik plenty tijd om te schrijven, en ik zal het waarachtig niet laten ook!

PANKOW:
Ik heb geen enkel bewijsstuk. Bewijsstukken kunnen me ook niets schelen; ik geloof graag, dat jij met gecopieerde brieven en gegapte stukken tienmaal meer kunt bewijzen dan ik. En toch weet ik tienmaal meer dan jij, Jensen!

JENSEN

(eenigszins minachtend):

Zoo! Hebt u soms een copie van den brief van den directeur van de Aldington Company aan de Nazareth Steel gezien, waarin zooveel staat als dat ingeval van oorlog het heele Aldington-bedrijf ter beschikking staat voor onderdeelen van machinegeweren?

PANKOW:
Neen, hoe zou ik! Ik heb geen enkelen brief gezien. Maar ik heb wel andere dingen gezien. Lees de koppen maar van het artikel, dat je daar in je hand hebt.

JENSEN

(leest):

'verzwakking van de volkskracht door eindeloos gedebatteer'.... 'Een volksvertegenwoordiging behoort het sterke gezag niet te belemmeren' .... Maar dat is toch geen b e w i j s , mijnheer?

PANKOW:
Je bedoelt, dat ik daarmee tegenover stommelingen niets bewijzen k a n !

JENSEN:
Dat is zooals u het noemen wilt. Als ik bewijs, bewijs ik met de stukken zelf.

PANKOW:
En wat is het resultaat? Dat niemand je gelooft, behalve een handje vol lezers van 'De Roode Strijd'! Aan de rest wordt wijsgemaakt, dat je stuk een vervalsching is. Dan druk je een foto van het document af. Dan is het een h a n d i g e vervalsching. Dan leg je de handteekening van den directeur op een ander

stuk er naast. Dan zijn er al weer twee weken verloopen en het publiek interesseert zich voor de pas begonnen Zesdaagsche of er is een vliegtuig over den Oceaan gevlogen. Dan nemen de groote bladen weer notitie van de zaak en spreken van een ‘indiscretie’. Dan antwoord jij in je ‘Roode Strijd’, dat het toch werkelijk zeer schandalig is. Door den grooten internationalen voetbalwedstrijd hebben de groote bladen geen gelegenheid om er dadelijk op terug te komen. Inmiddels heeft hun politieke redacteur een artikel geschreven over sensatie en dat het toch gelukkig niet zoo erg is als door sommige demagogen wordt beweerd; dat de onafhankelijkheid van de redactie vaak niet eens wordt aangetast, kortom.... het systeem heeft jouw echte stuk door een klein beetje kennis van wat tegenwoordig h e t p u b l i e k is even onschadelijk gemaakt als mijn overtuiging, die op een paar gezichten, een paar gesprekken en een paar koppen berust.

JENSEN:
Dat u zoo kunt redeneeren, komt omdat u niet op de hoogte bent van het economische proces. Het grootkapitaal zal zichzelf kapotmaken, dat is de richting, waarin het gaat.

PANKOW:
Wie heeft je dat gezegd? Onze Lieve Heer, of Marx?

JENSEN:
Het blijkt uit de feiten; daar is geen geloof voor noodig. Ik geloof niet aan Onze Lieve Heer!

PANKOW:
En aan Marx?

JENSEN:
Het is niet noodig aan Marx te gelooven; Marx bewijst.

PANKOW:
Gelooven aan bewijzen is het ergste geloof. Dan geloof ik nog maar liever zonder bewijs, in het wilde weg, omdat mijn instinct mij dat zegt.

JENSEN:
Daarom staat u dan ook in het burgerlijke kamp. Zal ik u nog eens wat zeggen?

PANKOW:
Ga je gang.

JENSEN:

Al uw redeneeringen zijn uitvluchten. U hebt hier een goed baantje, u denkt: ik stoor me niet aan de kanonnen; ik schrijf er niet vóór, maar ik schrijf er ook niet tegen, dan verlies ik mijn verdienste niet. Die Zondagsartikelen van u: och, mooie woorden, en geestige zinnen, daar houdt de bourgeoisie immers zoo van! En omdat u dat zelf ook wel weet, hebt u wat praatjes voor de vaak noodig om uzelf tegenover mij eruit te redden. Heb ik gelijk of niet, mijnheer Pankow?

PANKOW:

Je hebt zoo door dik en dun heen gelijk, Jensen, dat ik alleen nog maar weet, op dit oogenblik, waarom ik g e e n communist ben, zooals jij. Verder.... maar wij staan hier den tijd te verkletsen. Ik moet over dit onderwerp een anderen keer nog eens met je spreken.

JENSEN:

Maar eerst zullen we de koppen van mijnheer Brown eens even laten zetten. Met dien mijnheer Brown heb ik dan later ook nog een appeltje te schillen.

(met artikel af)

Vijfde tooneel

PANKOW. Later MARY LEROY.

PANKOW

(haalt nog staande het artikel weer uit zijn zak; leest daarin, teekent met potlood hier en daar iets aan, streept een paar regels door. Gaat daarna weer voor bureau zitten en werkt eenige nieuwe kopij en proeven door, die hij in de lift legt)

MARY

(opent onhoorbaar de deur en kijkt om den hoek. Dan op teenen naar Pankow, die weer voor zich uitstaart. Kust hem plotseling)

PANKOW

(die met een schok opspringt, als Mary hem aanraakt):

O, ben jij het!

(maakt zich los, Mary op rand van bureaustoel, houdt arm om zijn schouder):

En ik dacht, dat ik je op Buitenland moest komen halen, als ik je nog wou zien.

MARY:
Het was op Buitenland vervelend. Ik ben toch maar liever bij jou.

(tegen Pankow aan, die verstrooid voor zich uit blijft kijken)

Wat is er toch met je de laatste weken? Je hebt die croquetten ook al laten liggen! Toe, je moet iets eten.

PANKOW:
Ik ben niet ziek

(speelt met Mary's hand)

Hoe gaat het met je schrijfmachine? Maakt die het goed?

MARY:
Mijn schrijfmachine? Wat is dat voor onzin? Wij hebben pas nieuwe machines gekregen.

PANKOW:
Wat voor merk?

MARY:
Aldington natuurlijk. Die heeft de beste patenten.

PANKOW:
Ja ja. Ik praat onzin. Ik wilde je straks het artikel, dat ik geschreven had niet laten lezen. Lees het maar, hier ligt het. Daar staat ook iets aardigs in over Aldington schrijfmachines.

MARY

(neemt het manuscript en leest. Korte pauze):

Maar....

(leest verder)

Maar.... wat....

(leest verder)

Maar wat beteekent dat eigenlijk allemaal? Heb jij dat zelf geschreven?

PANKOW:
Dezen middag.

MARY:
Je wilt dat toch niet.... in de krant zetten? Je bent toch niet gek geworden?

PANKOW:

Lieve kind, als ik dit stuk in de krant zette, zou morgen de heele stad en ook nog een flink stuk van het land in paniekstemming zijn. Alles, wat erin staat is n.l. van a tot z waar. En daarom heb ik het bij wijze van grap, en voor mijn eigen pleizier, geschreven. Jammer genoeg, dat het niet gedrukt kan worden; ik schreef het zoo gemakkelijk, zoo vanzelf, zonder één onderbreking. Juist, omdat ik wist, dat ik niet werkelijk schreef voor de duizenden, had ik het gevoel alsof ik alles aan de duizenden kon zeggen.... Je ziet, er staat geen woord Latijn in. Het is niets

Menno ter Braak, *De pantserkrant*

anders dan zuivere historie en toch is het absoluut het beste, helderste, scherpste, diepste stuk, dat ik ooit heb geschreven; en dat stuk kan niet worden gedrukt.

MARY

(die onderwijl doorgelezen heeft, steeds meer perplex):

Wat, je beste stuk? Het is de grootste onzin, Hans, die ik ooit gelezen heb. Je moet het verbranden; stel je voor, dat het bij ongeluk in handen kwam van Muller!

PANKOW:
Ik ben laf genoeg om te zorgen, dat Muller het nooit te zien krijgt.

MARY:
Heusch, je hebt koorts, Hans! Je moet een paar dagen in bed blijven. Zulke dingen moet iemand zelfs voor de grap niet opschrijven.

(angstig)

Je hebt Jensen toch niet.... dien communist....

PANKOW:
Wees maar gerust, ik heb met Jensen alleen over t h e o r i e gepraat. Stel je voor, dat ik Jensen dit stuk

(schijnt plotseling een idee te krijgen)

stel je voor dat ik Jensen.... dit stuk....

MARY:
Wat, Jensen en dit stuk?

(pakt Pankow bij den arm)

Toe zeg op dan, je hebt Jensen toch niets gezegd? Je weet toch, dat hij zijn ontslag heeft gekregen? Hij schijnt onbetrouwbaar te zijn, er wordt van alles van hem verteld.

PANKOW:
Welneen, Jensen weet van niets. Ik dacht alleen plotseling.... maar dat doet ook niets ter zake. Geef het stuk maar weer hier. Als hoofdartikel voor morgen deugt het toch niet, want we hebben een schitterend pleidooi van den referendaris Brown over de zegeningen van den sterken man.

MARY:
Je moet het verbranden, Hans! Och God, wat kan je die politiek toch schelen? Vroeger gaf je niets om die dingen. Muller heeft vanmiddag nog tegen me gezegd....

(houdt zich in)

PANKOW

(plotseling fel):

Wat heeft Muller tegen je gezegd?

MARY:
Och, niets bijzonders. Hij praat wel meer over je.... Neen, niets bijzonders.

PANKOW:
Dan zal ik je zelf wel precies vertellen, wat hij tegen je gezegd heeft. In de eerste plaats, dat ik er in het algemeen, heel in het algemeen, voor zorgen moet geen politiek in mijn Zondagsartikelen te brengen, niet waar?

MARY:
Ja, maar daar steekt toch niets in?

PANKOW:
En in de tweede plaats heeft hij je gesproken over dat bijzondere, concrete geval van het artikel van verleden Zondag, waarin ik geschreven heb over den 'zwendel met het volkskarakter'. Zooiets moet niet meer voorkomen, niet waar? N i e t w a a r ? Is het zoo of is het niet zoo?

(hij is opgesprongen)

MARY:
Ja, maar....

PANKOW:
Neen, ook daar steekt volstrekt niets in! En jij laat je voor dergelijke spionnage gebruiken? Maar mijn God, zie je dan niet in, dat ik gelijk heb, dat dit heele huis met doode zielen in zijn domheid of zijn oprechtheid of zijn o n oprechtheid of idealisme of hoe je het noemen wilt een filiaal is van.... enfin, van schrijfmachines?

(Er wordt geklopt, Pankow en Mary hooren het niet)

En zie je dan niet, dat dit spel alleen mogelijk is, doordat de eene lafbek al laffer is dan de andere? De een is socioloog, de ander is dichter, de eene is expert in dit, de andere in dat.... en als kleine blindemannetjes, zoo laf, dat ze zelfs niet h u i c h e l e n kunnen, loopen ze in het gareel.... van wie, ja van wie? Van een schrijfmachinefabrikant, die op zijn beurt ook weer in het gareel loopt van.... ga maar door....

MARY

(stampvoetend):

Houd toch op met dien nonsens.... ik zeg je, houd op, houd op....

(Er wordt weer geklopt, luider)

PANKOW:
Waarom komt die kerel niet binnen?

(naar de deur)

Ja!

Zesde tooneel

PANKOW, MARY LEROY, PROF. RITZEL.

RITZEL

(op, hoed en jas; bij de deur):

Hebt u mij niet gehoord? Ik heb een paar maal flink hard geklopt.

PANKOW:
Ja, neemt u mij niet kwalijk.... wij spreken een beetje luid, denk ik. Maar wat of wien zoekt u?

RITZEL

(rondziend):

Er is hier veel verbouwd, lijkt me, heel wat verbouwd sinds den tijd, dat ik hier geregeld kwam.... Ja, de tijd heeft schuld aan veel, aan heel veel....

PANKOW:
Ja, pardon mijnheer, is u hier wel terecht?

RITZEL

(hand aan oor, regelmatig wederkeerend gebaar):

Hoe zegt u? Ik hoor nog wel heel goed voor mijn leeftijd, maar toch....

(lacht tevreden)

.... ja, de tijd heeft schuld, heeft ook daaraan schuld.... Wat ik vragen wilde: is u mijnheer Pankow?

PANKOW:
Mijn naam is Pankow.

RITZEL:
Komaan, dat doet mij pleizier, heel veel pleizier, dat ik u nu eindelijk eens ontmoet.... En die dame?

PANKOW:
Juffrouw Leroy, secretaresse van de hoofdredactie. Maar....

RITZEL

(vergenoegd):

O neemt u mij niet kwalijk, ik had gedacht: twee jonge menschen.... Zoo, dus u is de secretaresse van de hoofdredactie! En is u dan al lang hier?

MARY:
Vier jaar.

RITZEL

(a.v.):

Dus het is al meer dan vier jaar geleden, dat ik hier zelf voor het laatst was! Ja, de tijd doet zulke dingen, bewerkstelligt zulke dingen.

PANKOW:
Houdt u mij ten goede, mijnheer, maar zoudt u mij misschien kunnen zeggen, wie u is en wat u hier komt doen?

RITZEL

(verbaasd, maar steeds vergenoegd):

Wat zegt u me daar? Heb ik vergeten mijn naam te noemen? Dat moet dan een gevolg zijn van mijn twee en tachtig jaar, ja, dat moet dan wel het gevolg er van zijn.... Mijn naam is Ritzel.

PANKOW:
Wat zegt u? Ritzel? Prof. Ritzel?

MARY:
Prof. Ritzel?

RITZEL:
Jaja, Ritzel. U kent mijn naam dus nog? Komaan, dat doet mij heel veel pleizier, dat u mijn naam nog kent. Ik schreef vóór u de artikelen in het Zondagsblad; toen u nog op de schoolbanken zat, schreef ik ze al.... ja, u kunt het gelooven of niet, maar het is zoo! U moet niet vergeten: ik ben twee en tachtig jaar, en ik heb heel veel meegemaakt.

PANKOW:
Maar gaat u dan toch zitten, Professor. Het doet me bijzonder veel genoegen u eens te zien. Hier hebt u een stoel.

RITZEL

(gaat zitten):

Dank u, dank u. U is heel vriendelijk.

(legt zijn hoed voorzichtig naast zich. Pankow raapt hem op en hangt hem aan den kapstok)

Dank u. U hebt nog iets van die ouderwetsche hoffelijkheid, die ik altijd gewaardeerd heb. Niet, dat ik een mensch naar die uiterlijkheden zou willen beoordeelen, o neen, volstrekt niet, maar toch....

(kijkt vergenoegd naar Pankow en Mary, die hem als een curiositeit opnemen)

Zooals u daar staat, zoudt u mijn kleinkinderen kunnen zijn. Iemand wordt oud zonder dat hij het merkt. Ik ben ook oud, dat ziet u wel, maar ik voel mij toch nog jong. Zoo jong zelfs, ja u zult het misschien niet willen gelooven, dat ik.... maar neen, daar spreek ik dadelijk wel over. Men moet de dingen niet door elkaar halen; en dat is eigenlijk het eenige,

waaraan ik merk, dat ik oud word: ik haal soms de v o l g o r d e van de dingen door elkaar. Verder ben ik nog heel helder, heel helder. Soms denk ik, dat ik veel helderder ben dan dertig jaar geleden; maar de volgorde van de dingen, ziet u, en ook het geheugen, dat laat mij wel eens in den steek. Ik krijg een gedachte en ik ben plotseling zoo vol van die gedachte, dat ik er een boek mee zou kunnen vullen.... en dat is nu ook de reden, dat ik ù.... maar nu haal ik de dingen t o c h weer door elkaar! Ik moet u toch eerst nog van alles zeggen om u op de hoogte te brengen van mijn onverwacht bezoek, want het is wel wat onverwacht, niet waar?

PANKOW:
O, wat dat betreft....

RITZEL:
Ja, ziet u, ik ben hier al in geen jaren meer geweest. Vroeger bracht ik mijn artikelen wel eens zelf, maar sedert negen jaar woon ik niet meer in de stad. De stad werd mij te druk, dat begrijpt u wel. Ik kan den tijd niet tegenhouden, en dat zou ik niet willen, maar om te denken heeft een mensch rust noodig. Dat is een eeuwige wet.... Maar in den allerlaatsten tijd had ik ook daarbuiten moeite met het s c h r i j v e n van mijn artikelen. Ik zei u daareven al, dat van die volgorde. Vroeger ging het schrijven vanzelf. Maar in den allerlaatsten tijd, na den dood van mijn vrouw...

(zich tot Mary richtend)

U zult wel het best kunnen begrijpen, wat een vrouw voor een man kan zijn. Hoe oud is u?

MARY:
Drie en twintig jaar.

RITZEL:
Mijn vrouw was drie en zeventig, toen ze stierf. Wij hadden één zoon, die is op zee verdronken, daar is zij nooit heelemaal overheen gekomen.

(weer vergenoegd)

Ik geloof.... u moet mij dat niet kwalijk nemen, juffrouw.... juffrouw....

MARY:
Leroy.

RITZEL:
Juist, Leroy.... u moet mij niet kwalijk nemen, dat ik dit zeg, maar het is één van die plotseling opgekomen ideeën van den allerlaatsten tijd.... ik geloof, dat de vrouw veel meer aan de kleine dingen van het dagelijksch leven vastzit dan de man, die in staat is zich door zijn denken los te maken van al het kleine.... Toen het bericht binnenkwam van den dood van onzen zoon, was ik ook wel bedroefd, maar ik had toch dadelijk een troost in mijn levensbeschouwing; alles wordt door een groote eeuwige wet van redelijkheid bestuurd, zei ik tegen mezelf. Maar mijn vrouw! ik heb nooit iemand zoo hooren snikken.... Vreemd, zij had niet de kracht zich los te maken van het geval zelf, er den achtergrond van te zien.... Natuurlijk zijn het alleen de zeer g r o o t e mannen, die zich g e h e e l kunnen losmaken en die daardoor de voorgangers der menschheid worden.... U houdt mij toch nu niet voor een onmensch, juffrouw?

MARY:
O neen, volstrekt niet.

RITZEL:
Ik was werkelijk ook diep bedroefd, toen ik het nieuws hoorde, maar ik had tegelijkertijd de kracht die droefheid te overwinnen.. Maar, mijnheer Pankow, nu ben ik toch werkelijk weer de volgorde kwijtgeraakt. Wij spraken over iets anders, en toen werd ik plotseling weer afgeleid door die nieuwe gedachte, over man en vrouw.... Helpt u mij eens even op weg, wij spraken over....

PANKOW:
Over de moeite, die u had, in den allerlaatsten tijd, met het schrijven van uw artikelen.

RITZEL:
O juist, juist, dat was het. Begrijpt u, dat is eigenlijk het eenige, waaraan ik merk, dat ik oud word. En daarom was ik ook wel blij, dat ik zulk een allervriendelijksten brief ontving van mijnheer Muller, en later zelfs nog een persoonlijk bezoek. Dat maakte het voor mij gemakkelijker mij geheel terug te trekken.

PANKOW

(die tot nog toe geamuseerd, afgeleid van vorige scène, heeft geluisterd, wordt vanaf dit moment aandachtiger, terwijl Mary zich steeds meer gaat vervelen):

Zoo, dus mijnheer Muller heeft u zelf bezocht! Dat is wel een groote eer!

RITZEL:
Zeker, dat is het. Ik acht mijnheer Muller zeer hoog, al heb ik tegen zijn opvattingen wel eenige bezwaren.... Maar daarover straks, ik moet den draad niet verliezen.... Mijnheer Muller kwam mij allerhartelijkst tegemoet. Ik vertelde hem ook, wat ik u daareven verteld heb; van die ideeën, die mij geheel in beslag nemen en die het mij vaak moeilijk maken den juist en vorm te vinden. Hij begreep dat volkomen, en zoo kwamen wij al heel gemakkelijk tot overeenstemming over mijn afscheid.

(zeer vergenoegd)

U weet, dat daaraan een zeer hartelijke huldiging was verbonden.

PANKOW:
Ja, heel veel bloemen en toespraken, niet waar?

RITZEL:
Heel veel bloemen en toespraken, veel meer dan ik had durven verwachten. U begrijpt, met de groote dingen van het leven heeft zooiets niet te maken, maar het geeft toch een gevoel van voldoening als men merkt niet voor niets te hebben geleefd en geschreven. Ik heb altijd getracht in mijn artikelen door te dringen tot de kern van de zaak, zoo helder en eenvoudig mogelijk over de moeilijkste dingen te spreken.

PANKOW:
Zoo, merkwaardig.

RITZEL:
Ja, merkwaardig, en niet gemakkelijk. Vooral in den allerlaatsten tijd, toen ik soms de dingen zóó helder en eenvoudig zag, dat ik er zelf over verbaasd stond! Ik had soms het gevoel, dat ik iederen dag jonger werd, u zult het misschien nauwelijks gelooven; of ik tachtig jaar geleefd had om in één jaar alles te v i n d e n .... Maar nu ben ik toch werke-

lijk w e e r afgedwaald! U moet mij maar niet kwalijk nemen, het is een zonderling verschijnsel.... Neen, wacht, nu herinner ik mij toch; wij spraken over het bezoek van mijnheer Muller, nietwaar?

PANKOW:
Inderdaad. Mijnheer Muller bezocht u en u kwam heel gemakkelijk met hem tot overeenstemming, dat u af zoudt treden. Heeft mijnheer Muller ook mijn naam genoemd?

RITZEL:
Dat is juist, dat is juist de reden, waarom ik u kom opzoeken. Toen ik met mijnheer Muller over mijn aftreden sprak en toen ik hem duidelijk had gemaakt, dat ik moeite had met de volgorde en ook met mijn geheugen, toen was hij, hoewel hij zeide dat het hem zeer veel leed deed, natuurlijk dadelijk bereid mij van al mijn verplichtingen te ontheffen; en ik stemde daarin toe. Maar er was één ding, dat mij hinderde: hoe zou ik nu die ideeën van den allerlaatsten tijd, die, dat geloof ik zeker, voor de heele menschheid verlossing kunnen beteekenen, verder uitdragen? Begrijpt u, dat mij dat hinderde, mijnheer Pankow?

PANKOW:
Dat begrijp ik volkomen.

RITZEL:
Nu, daarom vroeg ik mijnheer Muller, wie mijn opvolger zou zijn, en toen noemde hij mij uw naam. Toen vroeg ik hem of hij er bezwaar tegen zou hebben, als ik trachtte u op de hoogte te brengen van mijn nieuwe ideeën, zoodat u.... ja, ik hoop, dat u mij goed begrijpt....

PANKOW:
Natuurlijk, natuurlijk. Gaat u vooral door.

RITZEL:
Maar ik houd u toch niet op?

PANKOW:
Absoluut niet.

(tot Mary)

Wil jij even die twee artikelen doorzien, die hier nog liggen en ze dan in de lift leggen?

(Mary met schouderophalen, en van tijd tot tijd luisterend, gaat corrigeeren)

Gaat u vooral door. Er is haast geen nieuws vanavond.

RITZEL

(weer vergenoegd):

Ja, dat had ik wel ge-

dacht, dat u belangstelling zoudt hebben voor mijn ideeën. U zult....

PANKOW:
Mag ik u even onderbreken? H a d mijnheer Muller daar bezwaar tegen?

RITZEL:
Neen. Hij zei wel, dat u toch uw eigen gang zoudt gaan en dat u zelf ideeën genoeg had.... Maar nu is u misschien verwonderd, omdat ik niet dadelijk bij u gekomen ben?

PANKOW

(handgebaar):

Och....

RITZEL:
Dat komt zoo. Ik wist niets van u. Ik heb toen eerst uw gedichten en uw roman gekocht. Daar vond ik héél veel mooie en diepe gedachten in, maar toch niet m i j n gedachten. Er zijn diepe gedachten, die toch niet eenvoudig zijn, niet waar?

PANKOW:
Daarin hebt u gelijk. Ik was bijzonder diepzinnig en bijzonder stompzinnig tegelijk, toen ik die boeken schreef.

RITZEL:
Nu overdrijft u! Er waren werkelijk mooie en diepe gedachten in; maar omdat het niet mijn gedachten waren, had ik den moed al opgegeven. Toen las ik uw artikelen in het Zondagsblad. En toen gebeurde het wonder: U w e r d e e n a n d e r ! Iedere week kwam u dichter bij mij, dichter bij de groote waarheden, die ik ontdekt heb! O, u weet niet, wat d a t voor mij beteekend heeft! En de laatste week: toen zag ik het plotseling voor me, heel helder, het leek wel een visioen, dat de goddelijke wet van den groei der redelijkheid onder de menschen, ook hier gewerkt had! Weet u, wat ik zag?

PANKOW:
Wel?

RITZEL:
Dat het woord ‘opvolger’ hier een dieperen zin had! D a t u m i j n o p v o l g e r z o u d t z i j n, dat u mijn ideeën zoudt verkondigen!

(vergenoegde extase, Mary kijkt verbaasd op, heeft moeite haar

lachen te onderdrukken)

En nu ben ik hier gekomen om u te vragen of u die taak op u wilt nemen.

PANKOW:
Ja, om u de waarheid te zeggen, daarvoor zal ik toch eerst....

RITZEL:
Natuurlijk, u moet eerst weten, waarin die taak bestaat. En het is een zware taak, even zwaar als die van de apostelen, die Christus' woord hebben verbreid; maar uit uw artikelen heb ik geleerd, dat u innerlijk gerijpt bent, dat u op het punt staat dezelfde waarheid te ontdekken, die ook ik ontdekt heb. Die waarheid is zoo eenvoudig, dat ik u met enkele woorden kan zeggen, waarom het gaat.

PANKOW:
Ik luister.

RITZEL

(buigt zich naar Pankow over, nadrukkelijk):

Tot nog toe waren er geloovigen, die Christus in naam beleden, maar door hun leven zijn geboden schandvlekten; en er waren o n geloovigen, die alleen de rede erkenden, maar in hun leven vaak bewezen, zedelijk de meerderen te zijn van de zoogenaamde Christenen, die van de rede niet wilden weten. Zoo leefden er twee soorten menschen langs elkaar heen, geloovigen en de redelijken, maar omdat zij elkaar bestreden, waren zij beide machteloos. Ik zelf behoorde vroeger tot de laatsten; ik spotte met het Christendom, ik aanbad de rede. Begrijpt u mijnheer Pankow, daardoor kwam ook ik tot n i e t s ! Tot niets! Dat is toch duidelijk en eenvoudig, niet waar?

PANKOW:
Zeker, zeker.

RITZEL:
Toen nam ik op een goeden dag, het is nu ruim anderhalf jaar geleden, het Nieuwe Testament in handen; het had zeker een zin, dat het mij weer in handen kwam. Ik las over Christus, dagen lang las ik over Christus, eerst nog met tegenzin, want het was heel lang geleden, dat ik aan Hem gedacht had zonder onverschilligheid; en toch trok mij iets onweerstaan-

baar aan in Hem. Op een zekeren morgen, weken daarna, stond ik voor mijn huis naar een wolk te turen; en toen wist ik plotseling, het kwam over mij: C h r i s t u s e n d e r e d e z i j n e e n e n d e z e l f d e ! Niet de naam-Christenen zijn de ware Christenen, maar zij, die Zijn geest, dat is de ware redelijkheid, willen verbreiden!

PANKOW:
U had toen zeker juist het Evangelie van Johannes gelezen?

RITZEL:
Ja, het waren die eerste verzen, die mij de waarheid deden vinden. Christus is de rede, en de rede is Christus. Daarom zijn niet de naam-Christenen, die 'logos' door 'woord' vertalen, de ware Christenen, maar zij die de rede als drijfkracht erkennen. Maar u moet goed begrijpen, mijnheer Pankow, dat ook wij, die alleen de rede erkenden en daarom Christus verwierpen, schuldig staan. Wij hebben niet willen inzien, dat Christus, als mensch, voor ieder van ons een voorbeeld moet zijn; dat wij dus allen den plicht hebben zoo te leven als Hij leefde. De naam-Christenen doen dat niet; zij verkiezen een gemakkelijk leven; zij ranselen de wisselaars niet uit den tempel, zij sterven niet aan het kruis; en evenmin doen dat de ongeloovigen, die alleen de rede erkennen. Begrijpt u nu, hoe eenvoudig de waarheid is?

PANKOW:
En hebt u getracht die waarheid in uw Zondagsartikelen te verkondigen?

RITZEL:
Wat ik heb kunnen doen is niet veel. Toen ik eenmaal dit gevonden had, moest ik alles opnieuw opbouwen; want nu moest ik overal Christus prediken, waar ik hem door de naam-Christenen en de onverschilligen verloochend vond. Maar ik ben oud; en ik kan de volgorde van de dingen niet altijd meer vinden, ziet u. Ik heb de waarheid héél helder voor mij, maar er moet een jonge kracht komen, die haar toe-

past. Het is soms heel treurig, als ik de volgorde kwijtraak; dan voel ik, dat ik alleen maar Johannes de Dooper kan zijn, dat niet ik de man ben, maar hij, die op mij volgt.

PANKOW:
Dus u wilt zeggen....

RITZEL

(vergenoegd stralend):

Ja! Ja! d a t wil ik zeggen! Ù kunt de man zijn! U hebt alles: jeugd, en toekomst, en voor u is de volgorde geen hinderpaal! U moet overnemen wat ik ben begonnen! Daarvoor is maar één ding noodig....

PANKOW:
En dat is?

RITZEL:
U moet niet kleven aan de dingen van de wereld. U moet sterk zijn.

PANKOW:
Ja ja. En hoe stelt u zich dat in de practijk voor?

RITZEL

(zich weer overbuigend):

Er moet een partij komen van uitverkorenen, een Christus-partij. Zij moet eerst in het verborgen werken, zij moet de middelen kiezen, die anderen niet kiezen, omdat zij te verslaafd zijn aan het aardsche en zelf met de wisselaars in den tempel zitten. Wie den waren geest heeft, die vindt ook de ware middelen.

PANKOW:
Ja ja. U denkt dus, dat Christus een afkeer had van alle halve maatregelen?

RITZEL:
O, dat is zeker!

PANKOW:
En dan nog een vraag: denkt u, dat Christus succes van zijn optreden heeft verwacht, of denkt u, dat hij alleen maar zoo handelde, omdat hij het niet laten kon?

RITZEL:
Dat.... dat begrijp ik niet goed. Ik ben al oud, ziet u, sommige dingen neem ik niet meer zoo gemakkelijk op. Christus wilde het koninkrijk van de rede stichten.

PANKOW:
Juist. Maar als hij nu eens van te voren had geweten, dat.... kort en goed: zoudt u zich

kunnen voorstellen, dat Christus de wisselaars uit den tempel had geranseld, a l l e e n e n u i t s l u i t e n d om het pleizier van zich een ander te voelen dan zij?

RITZEL:
Ja, u moet mij niet kwalijk nemen, maar ik geloof, dat ik u nog niet geheel begrijp. De ware redelijkheid werd door de wisselaars veronachtzaamd, zij stonden een betere wereld in den weg. Bedoelt u dat, mijnheer Pankow?

PANKOW:
Zoo ongeveer. Ik geloof in ieder geval, dat ik ù begrijp.

RITZEL:
En dat is toch de hoofdzaak, waar het om gaat!.... Maar ik mag u werkelijk niet langer ophouden! Zoudt u mijn denkbeeld in overweging willen nemen? Ik geloof dat de wereld verlost kan worden, wanneer één man zich geroepen voelt om mijn partij voor te gaan.

PANKOW:
Ik beloof u, professor, dat ik uw denkbeeld zéér ernstig zal overwegen.

(Mary, die juist de proeven in de lift heeft gelegd en luistert, heeft weer moeite haar lachen te verbergen)

Misschien zult u spoediger dan u denkt iets van mij hooren.

RITZEL

(ontroerd, maar vergenoegd; drukt Pankow's hand langdurig):

Ik ben u zeer, zeer dankbaar; als u wist, wat dit bezoek nu voor mij ouden man beteekent! Ik had u dus toch herkend!.... Dan ga ik nu maar.

(haalt een paar blauwe schoolschriften uit zak te voorschijn)

Hier hebt u nog een paar cahiers met aanteekeningen over de grondwaarheid en de waarheden die daaruit volgen; misschien hebt u daar profijt van.... maar misschien ook niet, omdat ik alles heb opgeschreven zonder op de volgorde te letten. Dus ik hoor van u?

PANKOW:
U hoort zeer binnenkort van mij.

RITZEL

(stralend):

Dank u, dank u.

(haalt uit binnenzak sigarenkoker)

Mag ik u een goede sigaar aan-

bieden? Of rookt u alleen maar pijpen? Er gaat toch niets boven een goede sigaar.

PANKOW:
Tot mijn spijt rook ik geen sigaren, professor.

RITZEL:
Dat is jammer. Dat sigaretten rooken van tegenwoordig is mij niet sympathiek. Vindt u het sympathiek als een vrouw sigaretten rookt, juffrouw.... juffrouw.... Ja, nu ben ik toch werkelijk w e e r uw naam kwijt....

MARY:
Leroy. Ik rook zelf sigaretten, professor.

RITZEL:
Ach, ja? U moet mij dan maar niet kwalijk nemen, ik kan er heel slecht aan wennen. Ik word een dagje ouder, moet u maar denken; dat maakt het moeilijker nieuwigheden te begrijpen. Gelukkig, dat ik verder nog geheel helder ben.... Ik heb met bijzonder veel genoegen kennis met u gemaakt, juffrouw Duroy.

(schudt Mary hartelijk de hand)

Mijnheer Pankow, ik hoor dus van u, nietwaar?

(schudt Pankow hartelijk en langdurig de hand)

Dag mijnheer Pankow, tot wederziens dus.

PANKOW

(geeft hem hoed):

Dezen weg, professor. En dank voor uw bezoek.

(Ritzel door deur af)

Zevende tooneel

PANKOW, MARY LEROY.

MARY

(buitengewone vroolijkheid):

Oef! Mijn hemel, Hans, hij wou jou tot Christus benoemen! Heb je dat gehoord? Wat een man!.... Stel je voor, jij Christus! Is het niet om je dood te lachen?

PANKOW

(afwezig):

Het is inderdaad erg belachelijk.

(in de cahiers van Ritzel bladerend)

MARY:

Maar ik heb toch ook wel met hem te doen. Het is voor hem te hopen, dat hij niet lang meer leeft, vind je ook niet?

PANKOW

(a.v.):

Ja, dat zal wel....

MARY:
Het was overigens aardig van je, dat je hem au sérieux nam. Gek, het was soms precies, alsof je werkelijk op zijn gedachten inging!

PANKOW:
En als ik dat nu ook eens werkelijk gedaan had? Wat zou je dan van me zeggen?

MARY:
Och schei uit! Meen je dat?

PANKOW:
Waarom zou ik het n i e t meenen! Ik heb toch ook dat artikel geschreven, waar je straks zoo boos over werd! Was dat soms een minder kindsche inval?

MARY:
Begin daar nu niet weer over, in godsnaam! Het is al erg genoeg, dat je zooiets voor de grap geschreven hebt. Laat het dan drukken als je prof. Ritzels opvolger wilt worden!

PANKOW

(peinzend):

Kindsch.... kindsch.... wat is kindsch; was ik tot nog toe niet even kindsch als hij? Meende ik soms ook niet consequent te zijn? Verschil is er alleen tusschen zijn kindschheid en mijn grappenmakerij aan den eenen kant, en een ongewone, gedurfde daad aan den anderen kant, omdat er voor een daad moed, werkelijke consequentie noodig is, terwijl kindschheid en grappenmakerij beide even onschadelijk zijn.

(plotseling direct tot Mary)

Ik moet je iets zeggen, Mary. Je zult het niet begrijpen, maar ik wil het je toch zeggen; ik had het ook aan Ritzel kunnen zeggen, maar hij zou niet eens begrepen hebben waar ik het over had.

(haalt het artikel uit zijn zak):

Ik heb dat artikel n i e t voor de grap geschreven!

MARY:
Wat?

PANKOW:
Ik heb het, woord voor woord, geschreven met de bedoeling het te publiceeren. Ja zeker, zeker, terwijl ik het schreef, herhaalde ik steeds voor mijzelf: ‘Het is een grap!’ Waarom? Omdat ik de kans op ontsnapping toch nog wilde behouden, uit pure lafheid. Maar intusschen schreef ik, zooals ik nog nooit

geschreven had. Verzen, mijn roman.... het was alles moeizaam, kunstmatig, vergeleken bij dit ééne, dat niet misverstaan zou kunnen worden, waar geen litteraire oordeelen over zouden kunnen worden geveld, die niet ter zake doen, waar niemand iets anders uit zou kunnen lezen dan dit ééne: volksrecht, volkskarakter, volksweerbaarheid, sterke man en nieuwe koers, het is alles niets anders dan kermisvermaak voor het publiek om de groote transactie om te zetten in idealisme!

MARY:

En je bewijzen? Je kunt immers niets bewijzen?!

PANKOW:

Wie zegt dat ik iets bewijzen wil! Met bewijzen zal na mij de z.g. vrije pers wel komen aandragen! Dat is werk voor andere sjacheraars, handelaars in pacifisme en vooruitgang! I k heb alleen eenmaal te laten zien, dat ik een a n d e r ben, dat ik het aandurf van mijn beste grap ernst te maken.

MARY:

Maar Hans, je zult ontslagen worden, je zult nooit weer ergens een betrekking vinden, als je d a t doet!

(klemt zich aan hem vast, begint te snikken)

Hans, doe het niet, denk ook eens aan mij, aan ons.... doe het niet, o god, doe het niet!

PANKOW

(zakelijk, maar zacht, strijkt Mary over het haar)

Kom Mary, kom! Denk nu maar, dat het zoover nog niet is. Denk nu maar, dat ik toch heusch wel weer laf zal zijn, morgen of overmorgen!

MARY:

Je doet het niet, je moogt me dat niet aandoen!

PANKOW

(sussend):

Ga nu naar je kamer, kindje! Zoodra ik hier met het werk klaar ben, kom ik bij je, vannacht nog, ik beloof het je, kom!

(helpt haar in mantel. Mary veegt haar oogen af, en zet haar hoed op)

Kom, straks praten wij verder over alles.

(brengt haar naar deur, tot in gang; tooneel een oogenblik leeg)

Achtste tooneel

PANKOW. Later JENSEN.

PANKOW

(terug door deur, heeft artikel nog in de hand. Gaat voor bureau zitten, leest het snel door, verandert hier en daar nog iets, neemt telefoon):

Binnenland. Geeft u mij de zetterij

(pauze)

Zetterij? Hier Binnenland. Laat Jensen dadelijk nog even komen... Ja.

(hangt op. Leest nog snel hier en daar een zin, verbetert nog iets. Steekt een versche pijp op, zware rookwolken)

JENSEN

(na kloppen binnen):

Hier ben ik, mijnheer Pankow.

PANKOW:
Luister, Jensen. Is het artikel van mijnheer Brown al gezet?

JENSEN:
Het is bijna klaar.

PANKOW:
Prachtig. Het zal geen dienst behoeven te doen, Jensen, tenminste morgenochtend niet, en als jij mij helpt.

JENSEN

(verbaasd):

Wat bedoelt u? Is er tegenorder gekomen?

PANKOW:
Neen. Mijnheer Muller zal morgenochtend, als hij zijn krant openvouwt, niets anders verwachten, dan dat het artikel van mijnheer Brown op de frontpagina staat; maar het vermakelijke van het geval zal zijn... dat het er n i e t staat.

JENSEN

(a.v.):

Wilt u het dan op eigen gelegenheid laten vervallen?

PANKOW:

Dat niet alleen. Ik heb hier een ander hoofdartikel, geschreven door een zekeren heer Pankow, jou ook welbekend. Het is getiteld D e P a n t s e r k r a n t - in groote kapitalen zetten, Jensen, denk eraan! En de onderkoppen zijn: H o e m e n u i t s c h r i j f m a c h i n e s m a c h i n e g e w e r e n e n u i t m a c h i n e g e w e r e n i d e a l i s m e m a a k t

- tweede onderkop: O n t h u l l i n g e n o v e r o n s z e l f. Hier, lees!

(geeft hem het artikel)

JENSEN

(leest, nog steeds verbaasd; korte stilte):

Wat? U wilt dat.... in het ochtendblad zetten? Maar weet u wel, dat u dat uw betrekking kost?

PANKOW

(ironisch):

Ja, vermoedelijk wel. Het eerste, waar een beroepsrevolutionair aan denkt, is blijkbaar het verlies van een betrekking.

JENSEN

(die verder leest)

Maar.... wat u hier schrijft, dat doet u de das om, als het gedrukt wordt!

PANKOW:
Als het gedrukt wordt. En het wordt alleen gedrukt, als jij mij daarbij helpt,

(vlak tegenover Jensen; zakelijk)

Luister. Jij hebt hier niets te verliezen, je bent ontslagen, jou alleen kan ik gebruiken voor dit werk. Kun jij ervoor zorgen, dat je dit artikel binnen het uur eigenhandig zet? Kun jij bij de opmaak van de pagina zorgen, dat geen sterveling merkt, wat er aan de hand is? Kun jij, Jensen, mijnheer Muller dat onverwachte ochtendblad aan zijn ontbijt bezorgen?

JENSEN:
Ja, als het moet, gaat dat. Maar dat is een wilde actie, mijnheer Pankow! Dacht u, dat u met ongeorganiseerd verzet verder kwam?

PANKOW:
Dat is mij onverschillig. Ik heb geen ander doel, dan het artikel te laten drukken in mijn eigen blad. Dat is alles. Eenig rumoer zal het bovendien toch zeker wel verwekken, zou ik zoo denken?

JENSEN:
Ik geloof, dat ik u begrijp! U behoort bij de anarchisten! U wilt eerst tot de grond afbreken! Is u anarchist of is u het niet?

PANKOW:
Het spijt me voor jou, maar zelfs dat ben ik niet. Ik ben en blijf een dilettant in de politiek. Maar het lijkt me nu niet het geschikte oogenblik om daarover te

philosopheeren. Ik vraag jou één ding: wil je mij, in d e z e n nacht, en met d i t werk, helpen, ja

of neen? Morgen kun je mij precies zooveel verachten om mijn wilde actie als het je belieft. Dus: ja of neen?

JENSEN

(na kort overleg):

Ik help u.

(geeft hem de hand)

En ik heb respect voor u, dat wil ik erbij zeggen.

PANKOW:
Respect overbodig, Jensen. Waarom zou je respect hebben voor iemand, die zichzelf de allergrootste voldoening verschaft die maar in de wereld denkbaar is?

(zakelijk)

Vooruit, aan den gang.

(kijkt op horloge)

Als ik over een uur de proef hier heb, gaat alles nog prachtig. Dus denk eraan: zelf zetten, niemand, zelfs geen partijgenoot van je, erin betrekken! Wij tweeën zijn voor de zaak verantwoordelijk, niemand anders.

JENSEN:
Dat kunt u aan mij overlaten.

PANKOW:
Uitstekend; je brengt mij dan straks de proef zelf, niet waar? Ik heb hier intusschen nog wat kopij te bewerken, die we voor het contrast ook maar mee zullen nemen. Vóór de verslaggevers terugkomen, moet alles voor elkaar zijn. Tot straks dus.

JENSEN

(met artikel naar deur, blijft daar staan, wacht)

PANKOW

(draait zich om van bureau):

Is er nog iets, Jensen?

JENSEN

(aarzelend):

Ik zou nog willen vragen, nu u toch.... Zoudt u niet iets aan het slot kunnen zeg. gen van de groote r e v o l u t i o n a i r e actie, van de dictatuur van het proletariaat, of van massa-demonstraties?

PANKOW:

Ik zou je graag een pleizier doen in m i j n ochtendblad, maar een dergelijke toevoeging zou met de rest van het artikel niet overeenkomen en er de helft van het effect aan ontnemen bovendien.

JENSEN:

Dat geloof ik niet, mijnheer! De wilden alleen zullen nooit iets bereiken.

PANKOW:

Misschien niet, misschien wel. Maar een wilde is nu eenmaal een wilde. Laat hem maar in het wild rondloopen, hij is ongeneeslijk.

JENSEN:

Het is jammer, vervloekt jammer, dat u niet bij de partij bent.

(ziet Pankow aan, dan snel af)

PANKOW

(voor zich uit):

Caesar trekt over de Rubicon.... als een wilde!

(hij gaat voor bureau zitten en begint te werken)

D O E K

Derde bedrijf

Tooneel als in eerste bedrijf

Eerste tooneel

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

MULLER. Later PETERS.

MULLER

(ijsberend, krant in de hand, veegt telkens met zakdoek over voorhoofd):

God in den hemel, wat moet dat worden.... Die schoft, die schoelje!

(kijkt nerveus uit het raam; verder ijsberend)

: Maar ik beloof hem: dat zal zoo niet afloopen, dat laat ik er niet bij zitten

(telefoon, neemt horen op)

Neen, ik ben voor niemand te spreken.... alleen voor de politie.... begrepen?

(hangt op, ijsbeert)

PETERS

(hoed en jas, rood en warm, stormt binnen, krant in de hand):

Wel godverdomme! Wat een ploertenstreek, wat een smerige schoftenstreek!

(houdt Muller krant onder den neus)

Daar moet ik me bij het ontbijt getracteerd worden op d a t .... op d a t ! Of heb je het soms nog niet gezien, mijnheer de hoofdredacteur, mijnheer de menschenkenner, mijnheer de....

MULLER

(trillend van nervositeit):

Mag ik je verzoeken je kalm te houden, Peters!

PETERS

(buiten zichzelf):

Kalm houden! Kalm houden! Terwijl aan m i j n krant zulke godgeklaagde streken worden uitgehaald, terwijl onder toezicht van m i j n redactie m i j n zaak wordt verkocht en verraden.

(slaat met vuist op bureau)

Ik zal hier nu eens precies zeggen wat ik wil. Het moet nu maar uit zijn met dat

kletspraatje van de redactie dit en de redactie dat. Dacht je, dat ik hier een verradersbende te eten gaf? Dit stuk maakt mijn onderneming kapot. Het schandaal is niet te overzien; omdat de redactie uit communisten wordt samengesteld, verlies ik mijn positie. Maar eerst, dat zweer ik je, Muller, laat ik jou een leelijke pijp rooken! Jij bent verantwoordelijk voor wat er in de krant staat en dat zul je merken ook!

MULLER

(a.v.):

Dus jij waagt het, Peters, om mij een verrader en een communist te noemen? Die beleediging zul je intrekken, of....

PETERS

(a.v.):

Ben je dan niet meer verantwoordelijk voor het redactioneele gedeelte, man? Of heb je er nu ineens genoeg van? Wie anders dan jij heeft dien Pankow, dien ploert, hier nog aanbevolen voor een bijzonder baantje? En wie was het, die er op aandrong, eerst eens een onderzoek in te stellen naar zijn communistische ideeën? Dat was niet mijnheer Muller, maar dat was i k ! Maar mijnheer Muller heeft menschenkennis, mijnheer Muller luistert niet naar een handelsman, die geen mooie woorden kan draaien!

(slaat weer met vuist op bureau)

Wie is er dan verantwoordelijk? Dat vraag ik je, voor den donder!

(tusschen de tanden)

Dat mijn eigen krant kan verschijnen als de ‘pantserkrant’!.... Waar is die kerel, die Pankow? Zeg op, waar steekt hij?

MULLER:

Ik zit hier niet op de beklaagdenbank. Als er van verantwoordelijkheid sprake is, dan zal een ander beslissen waar die ligt, n i e t jij, Peters! Wie heeft den nieuwen koers met geweld willen doorvoeren zonder een behoorlijke moreele voorbereiding? Was i k dat soms? In plaats van hier je ongehoorde grofheden uit te schreeuwen, zou je er beter aan doen, je tot de zaak zelve te bepalen. Die zaak is waarachtig ernstig genoeg. Ik heb mijn maatregelen al genomen, terwijl

j i j begint met een ongemotiveerd geraas en getier, dat.... enfin, ik zal het ronduit zeggen, het peil van je beschaving verraadt,

(veegt zich het voorhoofd af)

En nu is het uit, versta je, het is uit! Geen woord meer, of ik maak er werk van!

(zij staan een oogenblik zwijgend en dreigend tegenover elkaar, krachtmeting met de oogen, lichte ontspanning)

PETERS

(gebaar):

Enfin, welke maatregelen heb je dan genomen?

MULLER:
In de eerste plaats wordt binnen een uur een bulletin gedrukt, waarin aan het publiek een opheldering wordt verstrekt. De tekst is al weg. Ik heb Kemp daarmee belast, dien ik onmiddellijk telefonisch hierheen heb laten roepen.

PETERS:
Wat staat erin?

MULLER:
Een communistisch complot enzoovoorts. Opwekking om geen aandacht te schenken aan den vervalschten oproep om te demonstreeren. Dat in het avondblad een dementi van het hoofdartikel zal volgen.

(gaat nerveus naar het raam, schuift glasgordijnen dicht)

Kijk eens even daar, Peters. Is dat niet het begin van een samenscholing? Die menschen daar....

(Peters kijkt)

Daar.... en daar....

PETERS:
Verdomd! die demonstratie!

(wil telefoon grijpen. Muller legt hand op zijn hand)

De politie opbellen, als de weerga!

MULLER:
Dat is al gebeurd. Er komt dadelijk een inspecteur met manschappen. Ik heb immers mijn maatregelen al genomen, zei ik je toch?

(ondanks alles triomfantelijk)

PETERS:

Hm!

(kijkt weer uit het raam)

Kunnen ze dadelijk hier zijn? Die menschen daar.... dat is niet gewoon.... En Pankow? Waar zit hij? Wat weet je van hem?

MULLER:

Ik heb hem laten opbellen. Hij is den

heelen nacht niet thuis geweest; zijn bed was onbeslapen. Als er nog een bewijs noodig was voor zijn schuld, dan heb je dat hier in handen. Maar de stijl van het artikel.... ik heb geen moment getwijfeld.

PETERS

(hatelijk):

De stijl van een onschadelijken idealist, is het niet?

MULLER

(doet of hij hem niet hoort):

Verder heb ik Brown op laten bellen. Hij zal ook dadelijk hier zijn. Hij is gisteravond bij Pankow geweest om hem het hoofdartikel voor vanmorgen te geven. Dat artikel is inderdaad gezet, maar bij de opmaak is het blijven liggen.

PETERS:
Verdomd nog aan toe. En heb je al uitgevischt, wie het stuk van Pankow heeft gezet?

(men hoort licht rumoer buiten)

Wat is dat?

(M. en P. naar raam)

Het wordt zoowaar al rumoerig.

(zij kijken uit)

MULLER:
Waar blijft de politie?.... Wie het stuk van Pankow gezet heeft? Wie anders dan Jensen?

PETERS:
Aha, Jensen! Pankow en Jensen, een mooie combinatie! Ik wou, dat ik dien opruier er zonder termijn uitgetrapt had! Dan had hij me dit tenminste niet meer geleverd! Die communisten moesten ze stuk voor stuk een steen om den nek hangen en ze dan grondig verzuipen, het tuig! Aanzetten tot geweld, tot demonstratie, geheimen van anderen verraden en hun patroons bedriegen, dat is het werk van die ploerten. Als ze hun zin krijgen, komt er straks nog moord en doodslag van!

(rumoer buiten; M. en P. kijken uit raam)

Het zou mij niet verwonderen, als Jensen hier vanmorgen ook zijn mannetjes op af stuurt.... Dat daar! dat zijn geen menschen van onze soort, dat zijn communisten, ik zweer het je, Muller! Verdomd pettenvolk!

(zij kijken; rumoer)

MULLER:
Daar zijn de agenten! Veel zijn het er

niet, lijkt me zoo.... En er komen steeds meer menschen!

(het rumoer blijft vanaf dit oogenblik aanhouden, nu eens sterker, dan weer zwakker)

De toegang wordt afgezet.

(Er wordt geklopt)

Ja!

Tweede tooneel

MULLER, PETERS, KEMP.

KEMP

(op, buigend, met proef in hand):

Goedenmorgen, mijnheer Peters!

(tot Muller)

Hier heb ik de schoone proef van het bulletin. Zal ik den tekst nog even voorlezen?

MULLER:
Goed; maar snel, Kemp, snel! Het ding moet omgaand de deur uit.

(M. en P. blijven uit raam kijken)

KEMP

(lezend):

Bulletin. Een misdadige grap. Onderkop: leugens van communistischen opruier. Tekst. Onder het voorwendsel van een onthulling over onszelf, haakje, een zoo lugubere grap dat onze lezers zich daardoor reeds van de onwaarheid dezer onthulling, tusschen aanhalingsteekens, hebben kunnen overtuigen, haakje sluiten, hebben eenige communisten zich hedennacht toegang verschaft tot de zetterij van onze courant en op bedrieglijke wijze een artikel ingelascht in ons ochtendblad van heden, waarin de schandelijkste lasterpraatjes over het door ons gevoerde beleid worden verspreid, punt. Bovendien wordt in hetzelfde artikel aangehitst tot demonstratie voor ons gebouw, komma, teneinde misdadige elementen in de gelegenheid te stellen in troebel water te visschen, punt. Wij waarschuwen met den meesten nadruk tegen deze elementen en zullen in ons avondblad gelegenheid hebben....

MULLER:
R u i m s c h o o t s gelegenheid hebben.

KEMP:
....ruimschoots gelegenheid hebben aan de

hand van onweerlegbare feiten, vet gedrukt, de aantijgingen van ongure individuen te ontzenuwen, punt.

(Er wordt geklopt)

MULLER:
Ja!

Derde tooneel

MULLER, PETERS, KEMP, INSPECTEUR VAN POLITIE.

INSP. V. POL.

(op, salueert):

Mijnheer Muller?

MULLER:
Die ben ik.

PETERS

(naar voren komend):

Mijn naam is Peters, directeur.

INSP. V. POL.:
Aangenaam, heeren, Anders is mijn naam. Met wien van de heeren moet ik spreken?

(even onzekerheid)

MULLER:
Ik heb het bureau opgebeld om assistentie van de politie. Wij verwachten eenige.... onaangenaamheden. Zooals u ziet

(wijst naar buiten)

niet geheel zonder grond. Maar u hebt zeker uw instructies?

INSP. V. POL.:
Zeker, mijnheer. Ik heb de hoofddeur onder bewaking gesteld. Zijn er nog andere ingangen, die gevaar kunnen opleveren?

MULLER:
Er is een achter- en zij-ingang. Het zou misschien niet kwaad zijn, om daar ook een post te plaatsen.

INSP. V. POL.:
Juist mijnheer, ik zal de situatie onmiddellijk gaan opnemen. Kunt u mij iemand meegeven om den weg te wijzen?

MULLER:
Och, mijnheer Kemp, u wilt wel zoo vriendelijk zijn, nietwaar? U gaat toch dadelijk dien kant op.

KEMP:
Uitstekend mijnheer Muller. Is de tekst van het bulletin zoo goed?

MULLER:
Ja. Onmiddellijk laten drukken.

KEMP:
En is er verder nog iets van uw orders?

MULLER:
Neen, dank u.

(tot Inspecteur)

Kunnen wij u verder nog van dienst zijn?

(rumoer groeit weer aan; Muller, Peters en Insp. kijken naar buiten)

PETERS:
Maar dat houdt u nooit met die paar mannetjes! Ziet u maar eens wat een tuig!

INSP. V. POL.:
Dat lijkt meer dan het is, mijnheer! Alles hangt er van af, of er relletjesmakers bij zijn. Tot nog toe is er geen direct gevaar voor ordeverstoring. Ik zal speciaal op de belhamels letten; de belhamels, daar komt het op aan.

(tot Kemp)

Wilt u mij even voorgaan?

KEMP

(buigend):

Heel graag, mijnheer de inspecteur, volgt u mij maar.

(Insp. en Kemp af)

Vierde tooneel

MULLER, PETERS.

PETERS:
Vervloekt canaille! Het ziet zwart van de menschen!.... A propos, Muller, heb je de politie ook last gegeven Pankow te arresteeren?

MULLER:
Neen, ik denk niet, dat dat zoo gemakkelijk zou gaan.

PETERS:
En waarom niet? Een kerel, die mijn zaak oplicht, die mij aan een bankroet helpt, als het hem meeloopt? Ik zou wel eens willen weten, waarom de politie niet....

MULLER:
Je schijnt te denken, Peters, dat je met je zakenmethoden ook de wet kunt veranderen! Heeft die Pankow je bestolen? Neen. Heeft hij den boel vernield? Neen. Er is geen precedent voor dit geval. Ik zou geen bepaling kunnen bedenken, die de formaliteiten voor een arrestatie....

PETERS:
Dus met geklets over formaliteiten zal hij

den dans ook nog ontspringen.... En waar zit die mooie juffrouw, die secretaresse van je? Zeker ook niet op komen dagen?

MULLER:
Neen, tot nog toe niet.

PETERS:
Dat had ik wel gedacht. Natuurlijk, die dame is ook in het complot. Hoe weet Pankow anders, wat er aan de hand is!

(lacht smalend)

En jij zou dien mijnheer Pankow onder contrôle houden door haar! Je hebt zeker wat al te veel gas gegeven.

MULLER:
Onder de pressie van jouw overhaastingssysteem! Daar is deze heele affaire een gevolg van!

(aanzwellend rumoer)

PETERS

(uit raam wijzend):

Zie je dat gedrang daar! Er wil iemand naar binnen.... Wel verdomd, het is je teringlijder!

MULLER:
Brown!

(rumoer)

Het kost hem moeite, maar hij komt er.... hij is er!.... Kijk Peters, hij heeft iemand bij zich, een dame.... Wie is het ?

(zij kijken)

PETERS:
De agenten laten hen juist door, ik kon haar niet zoo gauw herkennen.

(een oogenblik stilte, rumoer buiten, men hoort zoo nu en dan kreten. Dan stappen buiten, kloppen)

MULLER:
Binnen!

Vijfde tooneel

MULLER, PETERS, BROWN, MARY LEROY.

(Brown en Mary op. Brown geheel verfomfaaid door de menigte, zonder hoed, verward haar; Mary bleek, ontredderd, betraand gezicht, ook eenigszins in désordre door gedrang)

MULLER:
Juffrouw Leroy!

PETERS:
Waarachtig, daar is ze!

BROWN:
Goedenmorgen, heeren. Ik moet mij excuseeren, dat ik zoo lang werk had om hierheen te komen, maar u ziet....

(wijst op zijn jas)

Mijn hoed hebben ze me van het hoofd geslagen. Ze zagen, dat ik naar het gebouw wilde, en toen begon het. Ik geloof, dat ik nog blij mag zijn, dat ik er zoo goed ben afgekomen. Juffrouw Leroy, die ik op straat tegenkwam, heb ik zooveel mogelijk trachten te beschermen.... Wat een toestand, heeren, wat een toestand! Ik had het ochtendblad juist gelezen, toen u mij opbelde. Ik begrijp nog niet, hoe....

PETERS:
Ik denk, dat de juffrouw ons daar wel wat meer van zal kunnen vertellen. Is het niet zoo, juffertje, kom maar eens voor den dag met wat je weet!

MARY

(zeer nerveus):

Ik weet niets, mijnheer Peters, niets. Anders zou ik toch niet dadelijk hierheen zijn gekomen.... dan zou ik....

(verwart zich in haar woorden)....

als ik iets wist....

PETERS:
Ja, ja, u weet natuurlijk niets, dat begrijp ik. En als u wel iets had geweten, wat had u dan willen doen? Wegloopen met dien communist? Hè?

MARY

(begint met zakdoek te werken):

En als ik u toch zeg, dat ik niets weet!

PETERS:
Zoo, dat zou wel een mirakel zijn.

(buiten wordt rumoer luider)

MULLER:
Blijft u kalm, juffrouw Leroy. Wanneer hebt u Pankow voor het laatst gezien?

MARY

(na aarzeling):

Gisteravond.

BROWN:
Ik kwam juffrouw Leroy in de hall tegen, toen ik Pankow mijn artikel had gebracht.

(hij kijkt voortdurend angstig naar buiten)

MULLER:
Dus u was gisteravond nog hier op het bureau, juffrouw Leroy! Dat is dan toch wel zeer zonderling!

PETERS:
Geweldig zonderling!

MULLER:
En Pankow heeft u niets verteld? Hebt u niets aan hem gemerkt? Was hij niet zenuwachtig? Had hij niet iets bij zich, kopij of iets dergelijks? Bedenkt u zich eens goed.

MARY:
Maar als ik toch niets weet, kan ik toch ook niets vertellen! Hij was gewoon.... als altijd.... hij werkte.... hij....

PETERS

(houdt haar krant voor):

En van het woord 'pantserkrant' en van een oproep om te demonstreeren, daarvan heb u niets gezien? Hij was zeker bezig patiences te leggen in dien tijd, dat u er was?

MULLER:
Hebt u niemand bij hem aangetroffen?

MARY:
Ja....

(verward)

of neen, niemand, geen bepaald iemand, geen....

PETERS:
Dat lieg je, verdomd! Je liegt, ik zie het! Spreek op, en sta ons hier niet langer voor den gek te houden!

MARY

(barst in snikken uit)

MULLER:
Peters, ik moet je verzoeken!.... Juffrouw Leroy, u behoeft geen pogingen te doen Pankow te redden; wij weten alles. Hebt u Jensen, den chef van de nachtzetterij, bij... uw verloofde gezien?

MARY

(snikkend):

Ik zal u alles vertellen, wat ik weet, mijnheer Muller.... maar u moet hem terugnemen, hij was allang overspannen, hij was al meer dan een maand zoo.... zoo raar, zoo afwezig.... u moet hem terugnemen, dat moet u mij beloven...

PETERS:
Wat weet u?

MARY:
Ik heb het stuk gelezen.... ik heb hem gezegd, dat hij ziek was, dat hij koorts had, dat hij het moest verbranden.... Ik dacht, dat alles een grap was, hij deed het zelf ook zoo voorkomen.... Toen kwam Prof. Ritzel.

MULLER:
Wie? Prof. Ritzel?

PETERS:
Wat? Ritzel?

MARY:
Ja, Prof. Ritzel. Die heeft een heelen tijd met hem.... met Pankow gesproken. En daarna.... ja, daarna moet hij het stuk hebben laten zetten!

MULLER:
Wat? Onmogelijk! Ongelooflijk!

PETERS:
Dus die oude is ook in het complot? Heeft hij stukken, documenten meegebracht misschien? Had hij papieren bij zich, herinnert u zich dat nog?

MARY:
Ik geloof het wel.... ja zeker, hij heeft cahiers met aanteekeningen meegebracht. Maar ik geloof niet....

PETERS:
Neen, u g e l o o f t niet, en straks wist u niet.... Maar ik weet nu wat ik weet. U hebt die papieren niet ingekeken?

MARY:
Neen. Ik heb er geen letter van gezien, dat is de volle waarheid.

PETERS

(heen en weer loopend, voor zich heen):

Dat is beroerd, beroerd. Wat kan die oude weten?

MULLER:
Waarover liep het gesprek tusschen Prof. Ritzel en Pankow? Hebben zij.... hebben zij.... bepaalde feiten genoemd?

MARY:
Feiten? Neen.... ja.... welke feiten bedoelt u?

MULLER:
Dat begrijpt u toch wel.... feiten!

MARY:
O, bedoelt u dat! Neen, niets, voor zoover ik weet, niets!

PETERS:
Kom kom! Dan hebben ze zeker weer een spelletje schaak gespeeld, hè?

BROWN:
Neemt u mij niet kwalijk, dat ik u even onderbreek; maar ik heb, toen ik mijn artikel bracht, een gesprek met Pankow gehad over.... over de feiten.

MULLER:
Zoo? En?

BROWN:
Wij hebben eerst gesproken over de politiek in het algemeen, over principes....

PETERS:
Ja, ja, en toen?

BROWN:
Toen vroeg Pankow mij naar.... naar een transactie in de aandeelen.... en naar de Aldington Typewriter Company,

(snel)

Ik heb hem toen natuurlijk meteen duidelijk gemaakt, dat er geen sprake was van....

MULLER:
Natuurlijk, natuurlijk. Maar!

BROWN:
Ja, om u de waarheid te zeggen, ik kreeg ook den indruk, dat hij wat hij zei als een grap opvatte. Hij spreekt trouwens n o o i t ernstig, over welk onderwerp ook.

MULLER:
Dat is merkwaardig. Dus hij behandelde toen nog de zaak volkomen en bagatelle? Alsof het hem eigenlijk niet aanging?

BROWN:
Ja, volkomen.

MULLER:
Merkwaardig, hoogst merkwaardig! Dus de oude Ritzel zou hem er toe gebracht hebben... ongelooflijk. Hebt u gehoord, wat mijnheer Brown gezegd heeft, juffrouw Leroy?

MARY:
Ja.

(zakdoek)

PETERS:
Dan zult u ons toch ook zeker niet willen wijsmaken, dat de heeren gekaart hebben, toen zij bij elkaar zaten, hè?

MULLER:
Wij moeten precies weten, waar het gesprek over ging!

MARY:
Maar ik zeg u toch, dat zij over.... over d i e dingen niet gesproken hebben ! Zij spraken over de wisselaars in den tempel.... over Johannes de Dooper.... en Christus.... dat Christus de opvolger was van Johannes de Dooper en dat Pankow Christus moest zijn!

MULLER:
Pankow.... Christus?

MARY:

Ja, en over geloof en zedelijkheid.... of redelijkheid, dat weet ik niet precies meer.

PETERS

(opgewonden):

En dat kan ons ook niets

schelen! Waarom zegt u dan maar niet liever, dat zij gegokt hebben om pepernoten, dat klinkt altijd nog beter dan deze kletspraat! Christus en Johannes de Dooper! Hebben de heeren soms ook nog over sigarenmerken gepraat?

MARY:
Niet over sigarenmerken, maar wel over het rooken van sigaren en sigaretten. Dat was het laatste, waarover zij gesproken hebben....

(zakdoek, nerveus)

Maar waarom gelooft u mij niet? Hij was erg overspannen, al een maandlang.... hij was niet normaal meer.... hij deed vreemd tegenover mij.

(huilbui)

MULLER:
Ja juffrouw Leroy, dat willen wij graag aannemen,

(ironisch)

Pankow zal ook wel eenige r e d e n e n hebben gehad om zoo te zijn als hij was, denk ik.

(hevig rumoer. Muller, Peters en Brown naar het raam; Mary blijft staan huilen in zakdoek. Kreten. Er rinkelen scherven van een ruit, die beneden wordt ingeworpen)

PETERS:
Daar begint de kermis! En met die paar agenten moet al dat gepeupel teruggehouden worden? Dat is gekkenwerk! Gekkenwerk!.... Waarom trekken ze den gummistok niet, verdomd nog aan toe! Als er niet op ingeslagen wordt, krijgen de raddraaiers nog tweemaal zooveel lef!

(heftig rumoer. Men onderscheidt de kreten: 'Vrede', 'Weg met de kanonnen'. Weer gerinkel)

Sla er dan toch op, boerenkaffers! Moet ik mijn zaak soms nog in brand laten steken door die ploerten?

(balt de vuisten, woedend)

MULLER:
Mijnheer Brown, weest u zoo goed onmiddellijk hiernaast het hoofdbureau van politie op te bellen. Gaat u maar in de kamer van juffrouw Leroy, en neemt u juffrouw Leroy meteen mee om op haar verhaal te komen; ik heb met mijnheer Peters nog iets te bespreken.

BROWN:
Goed mijnheer Muller. (*met Mary, die nog overstuur is, af deur rechts*)

Zesde tooneel

MULLER, PETERS.

(Rumoer en kreten blijven voortdurend op en neer golven. M. en P. blijven aan het raam)

PETERS:
Die meid liegt. Ze is in het complot, evenals de oude Ritzel, daarvan ben ik heilig overtuigd. Ritzel moet op een of andere manier aan documenten zijn gekomen. Wat zou hij anders in den nacht op de krant hebben gedaan?

MULLER:
Ik wil nog niet aannemen, dat juffrouw Leroy bij de zaak actief betrokken is; het is mogelijk, dat zij werkelijk te goeder trouw is als zij zegt, dat zij niets van de feiten weet.

PETERS:
En die praatjes over Christus dan? Dat zijn toch zeker lamlendige uitvluchten?

MULLER:
Goed, goed, maar zij kan misschien niet ingewijd zijn, het is mogelijk, dat Pankow en Ritzel zich van een soort geheimtaal hebben bediend, omdat zij erbij was. Dat lijkt mij het meest waarschijnlijk; het meisje is nu bovendien dubbel overspannen door die demonstratie hier voor de deur. In ieder geval is Ritzel niet voor niets naar de krant gekomen. Hij moet een speciale zending hebben gehad.

(rumoer neemt weer sterk toe; kreten)

Welke stukken kan hij in handen hebben gekregen, Peters?

PETERS:
Ik gaf er een lief ding voor, als ik het wist! Als Pankow in andere bladen met onthullingen komt.... ‘De Koerier’ neemt alles op, wat tegen ons in gaat.

MULLER

(nerveus):

Maar dat zou een ramp zijn!

Wat Jensen in ‘De Roode Strijd’ heeft gepubliceerd wordt dan natuurlijk ook door de heeren collega's geloofd en uitgebuit. Lieve God, dat kan erg worden. Als hij werkelijk documenten heeft....

(rumoer neemt toe)

Zevende tooneel

MULLER, PETERS, INSP. V. POLITIE. Later BROWN.

INSP. V. POL.

(zonder kloppen binnen, salueert kort):

Het spijt mij, heeren, maar ik kan het hier niet houden. Er zijn een paar bekende belhamels onder. U permitteert, dat ik telefoneer?

(wil horen nemen)

MULLER:
Ik heb al laten opbellen door een van mijn menschen, omdat ik u niet bereiken kon buiten.

(Brown op)

Aha, mijnheer Brown, hebt u het bureau aan de telefoon gehad?

BROWN:
Ja, mijnheer Muller, er komt zoo spoedig mogelijk versterking.

INSP. V. POL.:
Dank u.

(tot Muller)

U begrijpt, dat wij pas in de allerlaatste plaats schieten.

MULLER:
Jaja, dat begrijp ik.

PETERS:
Maar waarom laat u er niet flink met den gummistok op slaan?

INSP. V. POL.:
Dat zijn mijn zaken, mijnheer. Ik heb de verantwoordelijkheid.

PETERS:

Voor m i j n ruiten, ja!

(rumoer heviger dan ooit)

INSP. V. POL.:
Aha! tot ziens, heeren!

(snel af)

Achtste tooneel

MULLER, PETERS, BROWN.

(Rumoer neemt steeds toe. Gegil, B., P. en M. voortdurend bij raam, kijken uit)

PETERS:
Ziet u dat opdringen? Vervloekt, waarom wordt er niet opgeslagen? Ze zijn natuurlijk weer bang voor interpellaties of zooiets, die ambtenaren!

BROWN

(angstig, zenuwachtig):

Sla dan toch, sla dan toch!

(men hoort plotseling lawaai links, in gebouw. Kreten; er valt iets. Muller, Peters en Brown kijken naar deur links)

MULLER:
Wat is dat? Ik geloof, dat ze door den zij-ingang binnendringen!

(geluid van voetstappen op trappen; geroep van 'hierheen!' - 'We moeten den directeur hebben!' - 'Waar zit de hoofdploert?' Gekrijsch van vrouwenstemmen)

PETERS:
Donders, ze zijn binnen!

(zoekt naar iets om zich te verdedigen)

MULLER:
De zij-ingang is geforceerd!

(Brown doodsbleek, wil verdwijnen door deur rechts)

PETERS:
Hierblijven, alsjeblieft!

(neemt stoel)

Hierblijven! Gooi ze het heele meubilair naar den kop!

(Brown neemt bevend en onhandig lamp bureau, Muller onbeweeglijk achter bureau. Oorverdoovend rumoer vlak voor deur links, die dan plotseling wordt opengeworpen)

Negende tooneel

MULLER, PETERS, BROWN, JENSEN, MANNEN en VROUWEN. Later AGENTEN.

(Mannen en vrouwen binnen, schreeuwend: 'Daar zijn de kanonnenverkoopers!' - 'Oorlogshitsers!' - 'Bloedhonden!' Vooraan Jensen)

PETERS:

Ah, de communist! Dat dacht ik wel, boef! Jij hebt ze den weg gewezen!

(gooit stoel in Jensen's richting, die geen doel treft. Even besluiteloosheid onder de binnengekomenen)

JENSEN:

Daar heb je hem! H e m moeten wij hebben! Peters, kereltje, ik heb nog met je af te rekenen! Vooruit!

PETERS

(rukt lamp uit hand van Brown, die op zijn beenen staat te trillen):

Dat zal je niet glad zitten, smerige oproerkraaier!

(Drie agenten op met gummistok. Peters, die de lamp wil gooien, houdt in met opgeheven arm. De agenten slaan met den gummistok; geschreeuw):

Arresteer hem, dien kerel daar!

(wijst op Jensen, die door een agent wordt gegrepen. Worsteling. Paniek)

DE ANDERE AGENTEN:

Eruit! Vlug een beetje! Opschieten!

(Menigte neemt de vlucht. Jensen, na hulp door een tweeden agent, wordt overmand en geboeid)

PETERS

(dicht bij Jensen):

Zoo mannetje, dat valt je niet mee, hè?

JENSEN

(machtelooze woede):

Beulsknecht! Bloedhond!

PETERS:

Wacht eens even, schoft!

(wil hem te lijf. Agent houdt hen uit elkaar, duwt Jensen voor zich uit naar deur links)

PETERS

(roept Jensen na):

Wij zien elkaar ergens anders nog wel terug!

(Jensen met agenten af)

Tiende tooneel

MULLER, PETERS, BROWN.

(Men hoort nu weer het lawaai buiten)

MULLER

(veegt zich het voorhoofd af):

Dat was op het nippertje.

BROWN

(wil iets zeggen, maar kan niets uitbrengen)

PETERS

(weer naar raam, gevolgd door Muller en Brown):

En nu de rest nog! Ik wist wel, dat Jensen erachter zat! Hij is door den ingang voor de zetterij binnengekomen. Overal is die kerel vooraan, waar er communistisch gestook is!

(buiten aanzwellend rumoer)

BROWN

(verlost):

Daar komt bereden politie! Bereden politie!

(springt als een kind in de lucht. Men hoort het trappelen van paarden. Rumoer. Geschreeuw. Bevelen. Muller, Peters en Brown met rug naar zaal kijken gespannen naar buiten)

Elfde tooneel

MULLER, PETERS, BROWN, PANKOW.

(Op dit moment wordt de deur links geopend, zonder dat Muller, Peters en Brown het merken. Pankow op deur links, hoed en jas, sluit deur achter zich, blijft daar staan)

BROWN

(a.v.):

Ze stuiven uit elkaar! Ze stuiven uit elkaar!

(buiten klinkt een bevel. Het rumoer neemt gedurende deze scène langzamerhand af, tot het eindelijk geheel uitsterft)

MULLER:

De politie is de situatie meester, geloof ik.

PETERS:

Dat is beter werk! Kijk die kerels nu eens haast hebben! Zoo gaat het altijd met de relletjesmakers: zoolang de politie in de minderheid is veel

lawaai en als er paarden komen beenen maken!

(wil sigaar uit koker halen en die opsteken, draait zich daarbij om en ziet Pankow):

Wel verdomd!

(Muller en Brown draaien zich eveneens om)

MULLER:
Pankow!

BROWN:
Jij hier?

(een stilte; men neemt elkaar op)

PANKOW:
Om u te dienen, heeren, hier ben ik. Ik ken den ingang, dien Jensen gebruikt heeft, ook, zooals u weet.

PETERS

(dreigend, op Pankow toegaand):

En jij waagt het....

MULLER

(houdt Peters tegen):

Een oogenblik, Peters, één oogenblik.

(tot Pankow, stif)

Mijnheer Pankow, ik moet zeggen, dat uw komst op dit moment voor mij.... eenigszins verrassend is, na wat er hedenmorgen in het ochtendblad heeft gestaan.

PANKOW:
Dat begrijp ik, mijnheer Muller. En daarom juist heb ik mij hier vervoegd. Ik ben u een explicatie schuldig, en ik zou u vriendelijk willen verzoeken mij een paar minuten aan te hooren.

PETERS

(rood van drift, naar voren komend):

Ik heb jou wat anders te vertellen, mannetje, waar jij naar zult moeten luisteren. Jij komt deze kamer niet uit zonder een paar van die ijzeren dingetjes om je polsen. Dat komt hier om zoete broodjes te bakken na eerst de communisten op ons lijf te hebben

gehitst! Je komt nu zeker om excuus te vragen en ons te laten weten, dat je geen schuld hebt aan die.... die vergissing, hè?

PANKOW:

Pardon, u begrijpt mij verkeerd. Dat artikel, getiteld ‘De Pantserkrant’, was van mij afkomstig en geenszins bij vergissing geplaatst. Ik kom niet om verontschuldigingen aan te bieden, maar om een explicatie te geven, die waarschijnlijk niet overbodig is.

Zoudt u zoo goed willen zijn van dat kleine verschil nota te nemen?

PETERS

(a.v.):

Als jij meent, opruier, dat je....

(stap naar voren, vlak voor Pankow)

MULLER

(houdt Peters weer tegen):

Peters, wind je niet op!.... Ja, mijnheer Pankow, nogmaals, uw verschijnen hier vind ik hoogst zonderling. Of heeft u.... ons dingen te zeggen, die wellicht.... een ander licht werpen op....

PANKOW:
Ik ben hier uitsluitend gekomen om u een explicatie te geven van mijn handelwijze, en voor niets anders.

MULLER:
Dan kan ik u alleen zeggen, dat onze tijd kostbaar is. Het lijkt mij duidelijk, dat u h i e r niets meer te zoeken hebt. Van de strafvervolging die wij tegen u zullen laten instellen zult u spoedig genoeg hooren.

PANKOW:
Dus mijn explicatie interesseert u niet?

MULLER:
Niet in het minst!

PETERS:
Geen bliksem!

PANKOW:
Dat spijt mij bijzonder, (*haalt enveloppe uit jaszak*) Want d e z e enveloppe zou u zeker interesseeren. Ik zal dan genoodzaakt zijn, tot mijn leedwezen.... (*maakt aanstalten om te gaan*)

MULLER
(*plotseling zeer nerveus*): Pardon, nog een oogenblikje, mijnheer Pankow. Ik geloof, dat u mij verkeerd begrijpt. Heeft uw explicatie iets te maken met.... met den inhoud van die enveloppe?

PANKOW:
Neen.... en ja. Deze enveloppe bevat documenten, op grond waarvan ik gisteravond tot mijn e e r s t e publicatie over het verband tusschen wapenindustrie en journalistiek ben overgegaan.

PETERS:

Welke? Gegapt zeker! Zoo, chantage dus!

MULLER

(a.v.):

Mijnheer Pankow, u moet even naar mij luisteren, (*vlak bij Pankow*) Welke voor-

waarden verbindt u aan het afstaan van deze documenten en alle eventueele copieën, die er van zouden kunnen bestaan?

PANKOW:
Slechts één enkele voorwaarde.

PETERS:
En die is?

Twaalfde tooneel

MULLER, PETERS, BROWN, PANKOW, INSPECTEUR VAN POLITIE.

INSP.

(na kloppen op deur links):

De ingang is vrij, heeren. Gevaar is er niet meer. Voorloopig blijft er een sterke post bij het gebouw achter; wanneer u onverhoopt iets verdacht voorkomt, verzoek ik u dadelijk het bureau op te bellen. Is er verder nog iets van uw dienst?

PETERS

(rood, wil iets zeggen, beheerscht zich)

MULLER:
Neen, dank u. Ik ben u zeer erkentelijk voor uw werkzaamheid in het belang van orde en veiligheid.

MULLER:
Dat sprak vanzelf, mijnheer, dat sprak vanzelf. Goedendag, heeren! (*salueert, af deur links*)

Dertiende tooneel

MULLER, PETERS, BROWN, PANKOW.

PANKOW:
Pardon, mijnheer Peters, u had mij toch willen laten arresteeren!

(maakt gebaar polsen)

PETERS

(vloekt binnensmonds, wendt zich af)

PANKOW

(ironisch):

U weet toch, chantage is zeer strafbaar!

MULLER:

Wilt u zoo goed zijn uw voorwaarden te noemen?

PANKOW:

Die heb ik al genoemd. Mijn eenige voor-

waarde is, dat u naar mijn explicatie luistert, zoolang als ik dat wensch.

MULLER

(zichtbaar verbaasd, evenals Peters):

Wat? Is dat uw eenige voorwaarde?

PANKOW:
Mijn eenige.

PETERS:
Daar steekt wat achter.

PANKOW:
Inderdaad, mijnheer Peters; maar niet wat u denkt. Hebt u er nu nog iets tegen om mijn explicatie aan te hooren?

MULLER:
U geeft uw eerewoord?

PANKOW:
Mijn eerewoord. Wanneer u naar mij luistert, zoolang ik het noodig acht, verschijnt er geen letter van deze stukken in druk, noch wordt er anderszins bekendheid aan gegeven. Ik verplicht mij zelfs u copie en origineel af te staan. Is dat duidelijk?

MULLER:
Mijnheer Brown, u is getuige van deze verklaring. En.... zoudt u ons dan nu even alleen willen laten?

PANKOW:
Pardon, ik ben er op gesteld, dat mijnheer Brown, de schrijver van het artikel 'Parlement en Demoralisatie', dat door het mijne zoo wreedaardig werd verdrongen, deze uiteenzetting mede aanhoort, want zij is voor getuigen bestemd. Dat is inbegrepen bij mijn eene voorwaarde.

MULLER:
Hm. Enfin, mijnheer Brown, wat hier gezegd wordt moogt u trouwens gerust hooren. U kunt blijven, ik reken op uw discretie.

BROWN:
Natuurlijk, mijnheer Muller, natuurlijk.

PANKOW:
Weest u dan zoo vriendelijk om plaats te nemen, heeren.

(aarzeling bij Muller, Peters en Brown)

Gaat u gerust zitten, mijnheer Peters, ik verplicht u daardoor niet, later tegen mij g e e n strafvordering te laten instellen.

(Muller, Peters en Brown gaan zitten, Pankow blijft gedurende deze scène staan; analogie met leeraar voor klasse)

Mijne heeren, ik ben

bij volle bewustzijn en zelfs geheel nuchter hierheen gekomen, om u uit te leggen, waarom ik door middel van list in uw krant een hoofdartikel heb doen verschijnen, dat de strekking heeft ons volk duidelijk te maken, dat uw campagne v o o r het nationale bewustzijn, voor het volkskarakter, voor de dictatuur....

BROWN

(ondanks alles academisch):

....voor den sterken man!

PANKOW:
....voor de dictatuur van den sterken man, voor de volksdansen, voor de landelijke letterkunde, en t e g e n het internationalisme, tegen den europeeschen geest, tegen de democratie, tegen de jazz en tegen de litteratuur op europeesch peil uitsluitend en alleen een gevolg is van een chemische omzetting van pantserplaten en machinegeweren in journalistiek idealisme.

MULLER

(opspringend):

U liegt, mijnheer! U weet evengoed als ik ook, dat ik noch een van mijn collega's ooit een cent hebben aangenomen van....

PANKOW:
.... van de Aldington Typewriter Company. Dat weet ik. Als u geld had aangenomen, nu al, zou niet ik de man geweest zijn, die u aan de kaak had gesteld; de eerste de beste kantooremployé met verstand van boekhouden had dat dan beter gekund. Uw goede trouw en die van collega Brown heb ik geen oogenblik in twijfel getrokken. Ik heb zooeven gesproken van een c h e m i s c h e omzetting van pantserplaten in idealisme; als u geld had aangenomen was de chemie niet noodig geweest!

MULLER:
En toch durft u....

PANKOW:
Gaat u gerust weer zitten, want toch durf ik. (*Muller gaat onwillig weer zitten*) De geheele redactie van ‘De Pantserkrant’....

MULLER:
Ik verbied u dat woord te gebruiken!

PANKOW:
De geheele redactie van deze krant, die

door de Aldington Typewriter Company wordt gecontroleerd - heet dat niet zoo, mijnheer Peters? - is eerlijk als goud, wordt geheel vrijgelaten zijn individueele meening te zeggen, mits, mijnheer Muller, die individueele vrijheid niet ontaardt in anarchie. Nietwaar, dat is toch uw meening?

MULLER

(norsch):

U zegt het.

PANKOW:
Dus: waar het vaststaat, dat de krant, die gecontroleerd wordt door de Aldington Typewriter Company verkocht is aan den internationalen wapenhandel, staat het ook vast, dat de corruptie elders schuilt.

PETERS

(rood, opspringend):

Ploert! Nog één woord en ik ransel je de deur uit! Jij durft te beweren, dat ik geld aangenomen heb om wapentuig en moord aan te bevelen?

PANKOW

(ironisch):

Heb ik iets dergelijks tegen mijnheer Peters gezegd, mijnheer Muller? Ik meen, dat ik alleen zei, dat de corruptie e l d e r s schuilt.

PETERS:
Zooiets is een ploertige insinuatie!

PANKOW:
Het is niet mijn schuld, dat ù zich die insinuatie meent te moeten aantrekken.... Maar ik wil ronduit verklaren, dat ik bij het woord ‘corruptie’ noch aan geld, noch aan den heer Peters heb gedacht.

PETERS:
Dat is je geraden ook. Als hier van moord gesproken moet worden, dan doe je beter naar jezelf te kijken,

(wijst naar raam)

Als daar moord en doodslag van was gekomen, dan had jij de schuld en niemand anders. Heb je dat begrepen?

PANKOW:
Ik heb liever, dat u blijft zitten, mijnheer Peters. Op deze manier en met die voortdurende protest-manifestaties onderbreekt u mij op hinderlijke wijze in mijn explicatie.

PETERS:

Jij kunt verder praten tegen wie je wilt, ik heb er genoeg van!

(maakt aanstalten om te gaan)

PANKOW:
Pardon, u vergeet de documenten blijkbaar!

(wijst op de enveloppe in zijn zak. Peters gaat onwillig weer zitten)

Ik stel er prijs op, ook al heeft het met de zaak zelf weinig te maken, mijnheer Peters dadelijk te antwoorden op zijn argumentatie,

(nadrukkelijk)

De oproep om te demonstreeren voor het gebouw van de krant is niet van mij afkomstig, maar van Jensen. Op het allerlaatste oogenblik, nadat ik de opgemaakte pagina al had gezien, heeft hij een verslag van de receptie bij den minister van Justitie vervangen door zijn oproep. Ik zeg dat niet om de verantwoordelijkheid van mij af te schuiven, maar om de quaestie zuiver te stellen. Het pleit overigens niet voor uw stijlgevoel, mijnheer Muller, dat u het verschil tusschen die twee teksten niet hebt opgemerkt.

MULLER:
Het interesseert mij nu niet van u te hooren, hoe de rollen in het complot waren verdeeld.

PETERS

(smalend):

Communist bij communist, dief en diefjesmaat.

PANKOW:
Inderdaad, door de quaestie zuiver te stellen wil ik ook allerminst ontkennen, dat ik mij in goed gezelschap bevond. Ik herhaal alleen, dat ik het auteursrecht van de demonstratie-gedachte niet voor mij mag opeischen; en op den naam communist mag ik geen aanspraak maken, behalve in de terminologie van den heer Peters. Ik ben niets anders dan een wilde.

PETERS

(a.v.):

Dat is een waar woord.

PANKOW:
Ter zake, mijne heeren. De demonstratie is voor mij zoozeer bijzaak dat ik niet eens wil trachten u duidelijk te maken, dat er zelfs geen complot bestond.

BROWN:
Dat zou ook wel niemand gelooven, denk ik.

PANKOW:

Niet waar, Brown, je zegt het. Ik ga dus voort op het punt waar ik gebleven was, eer de inter-

ruptie van den heer Peters mijn gedachtengang zoo onkiesch kwam onderbreken. Ik zei dus, dat de corruptie elders gezocht moest worden; d.w.z. niet in geld of in oneerlijkheid. Ik houd zelfs u, mijnheer Peters, voor een eerlijk zakenman.

PETERS:
Och kom!

PANKOW:
U hebt in de volkomen oprechtheid van uw zakenmanschap uw krant verkocht aan de wapenfabrikanten. Als u persoonlijk douceurtjes genoten hebt of andere voordeden opgestreken, zal ik u dat ook geenszins kwalijk nemen, want dat zoudt u ook gedaan hebben als een internationale kaascompagnie of een odeurfirma zaken met u had gedaan. U bent zoo eerlijk, dat u er zonder veel moeite in geslaagd bent u granaten als kazen en gifgassen als parfums voor te stellen. Of neen: zooveel fantasie hebt u niet. U hebt over niets gedacht dan over uw zaakje met de Aldington Company. Kortom, mijnheer Peters, u bent onder ons allen de grootste idealist.

PETERS

(oprecht verbaasd):

Idealist?

PANKOW:
U hebt met de levens van duizenden gespeeld, zonder iets anders voor uw oogen te zien dan aandeelen en transacties in aandeelen. U bent er dus in geslaagd alles uit uw denken te verbannen wat samenhangt met de realiteit van het leven; in dat opzicht hebt u mijnheer Muller, die over de realiteit van het leven zoo voortreffelijk kan spreken en schrijven. en mijnheer Brown, die leeft in een wereld van toegepaste sociologie, nog verre overtroffen. Om van mijzelf maar niet te spreken; maar ik ben toch practisch genoeg om met documenten chantage te plegen op zulke romantische droomers als u, die in een denkbeeldig heelal leeft, waarin granaten en kazen niet meer van elkaar zijn te onderscheiden. Begrijpt u wat ik bedoel?

PETERS

(uit den grond van zijn hart):

Neen!

PANKOW:
Dan is het goed. Als u het begrepen had, had u mijn theorie in de war gebracht. Uw schrijfbedienden Muller en Brown....

MULLER:
Mijnheer Pankow, ik verzoek u!

PANKOW:
Denkt u aan de documenten!.... Ik druk mij wetenschappelijk uit. Uw schrijfbedienden Muller en Brown begrijpen nog te veel. Dat maakt hen tot halfslachtige comedianten en grappige marionetten. Daarom richt ik mij, langs en over de hoofden van deze beide heeren heen, tot u, mijnheer Peters. Niet omdat ik u iets aan het verstand wil brengen, want daarvoor is u te veel zakenman, maar alleen, omdat u hier in deze localiteit mijn aannemelijkste tegenspeler bent. Daarom zal ik moeite doen mij in termen uit te drukken, die ook uw zakenverstand bij benadering kan begrijpen. Ik zal ù zeggen, mijnheer Peters - en de beide andere heeren mogen leergierig toehooren - waarom ik gisteren het artikel 'De Pantserkrant' heb laten drukken.

(stilte)

Ik wilde u laten zien, dat uw zaak failliet gaat....

PETERS:
Zoo, dacht je dat, jonge man! Dan zul je toch zien, dat wij wel een stootje kunnen velen. Dat trucje van jou zijn wij in een week te boven; daar zijn de heeren voor!

(wijst op Muller en Brown, die pijnlijk glimlachen)

PANKOW:
U laat mij in uw ijver om te winnen weer niet uitspreken. Ik herhaal dus: ik wilde u laten zien, dat uw zaak failliet gaat, zoodra er één groote zakenman van m i j n soort zal opstaan, die zijn methoden tegenover de uwe stelt; een zakenman, die geen zakenidealist is, zooals u, maar u, mèt de idealisten van het soort van de heeren Muller en Brown en de pacifisten incluis, in zijn zak steekt; een zakenman, die den gordiaanschen knoop doorhakt zonder zich te storen aan de academische argumenten van mijnheer Brown, die

zelf de verpersoonlijkte academische dwanggedachte is.

MULLER:
En u wilt ons wijsmaken, dat u uit dergelijke.... dergelijke theoretische overwegingen deze grap hebt uitgehaald? Kom, mijnheer Pankow, u is toch niet kindsch geworden? en wij zitten hier niet om u sprookjes te hooren vertellen!

PANKOW:
U vergist zich, mijnheer Muller; u zit hier om naar m i j n sprookjes te luisteren, ook al vergaapt u zich van verveling, eenvoudig omdat ik een paar nuchtere documenten achter de hand heb om u op uw stoel te houden. Wat u een grap noemt, was voor mij de behoefte aan eigen moreele afbetaling. Of u het gelooft of niet, ik had uitsluitend de behoefte u te laten zien, dat ik mijn grooten zakenman niet zit af te wachten zooals de bleeke jongeling Brown op zijn democratischen sterken man wacht en een oude juffrouw op een vrijer, die nooit komen zal.

BROWN

(minachtend):

U kunt even goed gelooven, dat Napoleon uit zijn graf zal opstaan.

PANKOW:
Niet zoo dichterlijk, Brown! Weet u, mijnheer Muller, waarom u zich vergiste toen u een dichter uitzocht om idealistische Zondagsartikelen te schrijven? Omdat een dichter zóó onnoozel en zóó onpolitiek is, dat hij nog beschikbaar is om plotseling in het tegendeel om te slaan en op zijn manier zakenman te worden.

PETERS:
Op zijn manier, zegt u dat wel.

PANKOW:
Op zijn manier, ja; dat zegt u minachtend, omdat u de fantasie mist u zulk een zakenman in het groot voor te stellen, omdat u daarbij toch weer onwillekeurig denkt aan uw bespottelijke dictatoren of aan den leider van het kanonnenconcern, waarvan u op uw beurt de marionet is; en daarom stelt u zich mijn ‘grap’ voor als de onhandigheid van een pacifist. U vergist zich nogmaals; want als dat zoo was, zat ik

hier niet om die grap bewust nog wat voort te zetten. Met deze grap is mijn werkelijke leven pas begonnen, zooals alle werkelijke leven begint als grap. Voor de grap.... mag ik u vragen, of uw dagelijksch spelletje met onzichtbare kanonnen en mitrailleurs minder grappig is? Morgen aan den dag wordt, dank zij uw kinderlijke grappenmakerij, Europa uitgerookt en platgebrand en in puin geschoten. Dat moet dan toch wel het summum van grappigheid zijn!

MULLER:
Nogmaals, mijnheer Pankow, ik verzoek u....

PANKOW:
O zeker, mijnheer Muller, ik weet, dat u déze grap ook heel erg choqueert; en ik weet ook, dat uw redacteur Kemp, die een ijverig man is, werkt aan een zeer aannemelijke theorie, volgens welke de wederzijdsche sterke bewapening de beste waarborg is voor den vrede. Misschien heeft hij daarin zelfs wel gelijk. Ik zit hier niet om u sentimenteel te maken over den oorlog; ik ben hier gekomen om over uw hoofd heen tegen den zakenman Peters te zeggen, dat mijn grappenmakersinstinct mij er toe gedreven heeft hem een wenk te geven, een teeken te laten zien. Een teeken, meer niet.

PETERS:
Ik ben niet bang voor zulke teekens, wees daar maar gerust op! U kletst weer, trouwens.

PANKOW:
Dat doe ik en toch ben ik daarvoor speciaal hierheen gekomen. U kent mij nu; u zult nu minder verbaasd zijn over de dingen, die ik later nog zal doen en die u niet raden kunt. Adieu.

(maakt zich gereed om te gaan)

MULLER

(haastig):

En de documenten? Uw eerewoord?

PANKOW:
Wat voor.... Aha, neemt u mij niet kwalijk.

(haalt enveloppe te voorschijn)

Ik heb deze eigenhandige aanteekeningen van prof. Ritzel

(scheurt

enveloppe open en haalt cahiers er uit)

bevattende de Grondslagen der Leer van Christus en de Rede als Grondslag van Wereldbeschouwing, meegenomen voor het geval, dat u niet naar mij zoudt willen luisteren.

(geeft cahiers aan Muller, die er met Peters hongerig op aanvalt)

Zij hebben uitstekend gewerkt.

(Muller en Peters bladeren en lezen, lezen en bladeren. Eenige oogenblikken spanning)

MULLER

(strak):

Dat is.... pure nonsens.... pure nonsens.

PETERS:
Je hebt ons verlakt, verdomd!

(gooit Pankow de cahiers voor de voeten, die ze opraapt)

PANKOW:
Zaken zijn zaken, mijnheer Peters. In afwachting van uw gerechtelijke actie nogmaals adieu, heeren!

(deur links af)

Veertiende tooneel

MULLER, PETERS, BROWN.

(Stilte)

MULLER:
Dat is mij onbegrijpelijk.... onbegrijpelijk. Wat wilde hij bereiken, met die grap?

PETERS:
Er is maar één mogelijkheid: die kerel is stapelgek. Hij was het gisteravond ook al.

MULLER:
Gek? Ik weet het niet.... A propos, mijnheer Brown, u begrijpt dat over wat hier voorgevallen is met geen woord wordt gesproken. Met geen woord!

BROWN:
Dat spreekt vanzelf, mijnheer Muller. Maar met uw permissie: ik meen, dat wij hier te doen hebben met een schizophrene ideeënconstructie, die zeer dicht in de buurt van krankzinnigheid komt.

MULLER:
Mogelijk, mogelijk,

(kijkt door raam)

Het is al leeg geworden,

(tot Brown)

Uw artikel gaat dus vanavond mee.

BROWN:

Moet het, in verband met dit.... geval, nog gewijzigd worden?

MULLER:
Neen. De uiteenzetting over dat geval schrijf ik zelf.

BROWN:
Uitstekend, mijnheer Muller.

(af)

Vijftiende tooneel

MULLER, PETERS.

PETERS:
Waar houd je het nu op: communisme of krankzinnigheid?

MULLER:
Ik zal de zaak zonder omwegen behandelen, d.w.z. duidelijk maken, dat een groepje asociale individuen, hoogstwaarschijnlijk door duistere machten ondersteund, dezen coup d'état voor zijn rekening heeft. En verder....

(telefoon. Neemt horen)

Muller hier.... Wie?.... Ik heb u toch gezegd, dat ik op dit oogenblik niemand wensch te ontvangen!.... Wat? Welken naam zegt u? Dr. Carter?

PETERS

(springt op, wespensteek):

Carter? Binnenlaten, onmiddellijk! Onmiddellijk!

(fluistert Muller iets in het oor; Muller verschiet)

MULLER

(in horen):

Mijnheer Carter wordt verwacht.

(hangt op)

(Muller en Peters wachten bewegingloos. Stilte. Voetstappen)

Zestiende tooneel

MULLER, PETERS, DR. CARTER.

CARTER

(op deur links, portefeuille onder den arm):

Goedenmorgen, heeren.

(Muller en Peters bui-

gen)

Mijnheer Peters, ik had al eens het genoegen, bij een vorige bijeenkomst.

PETERS:
Mag ik even voorstellen? Mijnheer Muller, mijnheer Carter.

(formaliteiten)

CARTER:
Aangenaam. Gaat u toch zitten, heeren.

(Muller en Peters gaan zitten. Peters biedt Carter stoel aan, daarna sigaar)

Ik zal u maar sans façon meedeelen, wat de reden van mijn komst is. Ik ben op een inspectiereis langs onze ondernemingen, en wel in het bijzonder onze ondernemingen, die zich bezighouden met de publiciteit. Men heeft mij daartoe opdracht gegeven, omdat er gegronde twijfel bestaat aan het effect van deze ondernemingen op de publieke opinie. Bij het bestudeeren van een rapport over de verschillende bladen, die wij sedert eenigen tijd controleeren, is ons gebleken, dat er nog zeer weinig eenheid is in de gedragslijn, die door de bladen in quaestie wordt gevolgd. Waar er in de nabije toekomst politieke verwikkelingen op handen zijn, die zulk een eenheid dringend noodig maken, hebben mijn opdrachtgevers mij belast met een onderzoek ter plaatse en met het invoeren van de vereischte unificatie. Ik verwacht, mijne heeren, dat u mij daarbij de behulpzame hand zult willen bieden.

PETERS:
Wij zijn geheel tot uw dispositie, mijnheer Carter.

CARTER:
Dank u. Ik wil u niet verhelen, dat ook de wijze, waarop ùw blad geleid wordt, ons reden heeft gegeven tot ernstige bezorgdheid. In uw midden heerscht nog steeds een geest, die getuigt van de sleur der vroegere traditie; ik hoop, dat u het met mij eens zult zijn, dat daaraan een eind moet komen, en wel zoo spoedig mogelijk. De gebeurtenissen van de laatste vier en twintig uur bewijzen, dat er geen tijd te verliezen is.

PETERS:
Wij zijn bereid u alle ophelderingen te verschaffen over deze gebeurtenissen. Het zal u dan blijken, dat wij het slachtoffer zijn geweest van een listig complot, mijnheer Carter.

CARTER:
Ik begrijp u niet. Over welke gebeurtenissen spreekt u?

PETERS:
Over de communistenrelletjes van dezen morgen voor ons gebouw. U zei toch....

CARTER:
Daarvan is mij niets bekend. Ik sprak over de groote troepenverschepingen naar Afrika, die gisteren begonnen zijn.... Zoo, dus relletjes voor uw gebouw! Is er schade aangericht?

PETERS:
Niet noemenswaardig.

CARTER:
Ik wil daaromtrent straks gaarne nog een en ander van u hooren; maar u houdt mij ten goede, dat ik eerst over de groote lijn en daarna over de kleine strubbelingen van uw eigen onderneming spreek; want u zult wel begrijpen, dat ik niet hierheen ben gekomen om over een communistisch opstootje te handelen. Ik vermoed zelfs, dat dergelijke onaangenaamheden in de toekomst gemakkelijk vermeden zullen kunnen worden, wanneer er eindelijk definitief gebroken is met de sleur. Mijne heeren, er staan dingen te gebeuren, waarvoor wij paraat moeten zijn. De grensgeschillen in Afrika nemen steeds scherper vorm aan; ieder oogenblik kan daardoor ook in Europa een conflict worden uitgelokt, waarbij mijn opdrachtgevers in hooge mate zijn geïnteresseerd. Het ligt voor de hand, dat de verschillende bladen, die binnen onze invloedssfeer liggen, eensluidende instructies moeten ontvangen, die zij, in de verschillende nationale versies natuurlijk, kunnen uitvoeren, zoodra er ergens gevaarlijke wrijving ontstaat. Daarbij zullen de factoren van het kleine eigenbelang voortaan moeten achterstaan bij de belangen van mijn opdrachtgevers.

Het schijnt, dat men van dit cardinale feit nog lang niet overal doordrongen is, dat men zich aan uw blad nog altijd meer zorgen maakt over het wegloopen van een ontevreden abonné dan over de doeltreffendheid van het onderdeel in het groote geheel.

MULLER

(bleekjes):

Met uw verlof, mijnheer Carter: een krant, die het vertrouwen van zijn lezers mist, kan toch bezwaarlijk leiding geven aan de publieke opinie?

CARTER:

Het zijn juist deze opvattingen, die bewijzen, dat u zich nog zeer onvoldoende hebt losgemaakt van de oude tradities, mijnheer Muller. U schijnt nog steeds niet te beseffen, dat er een macht achter u staat, die u vergunt desnoods tijdelijke verliezen aan abonné's te lijden, zonder dat uw bestaan daardoor wordt bedreigd. Het had, dunkt mij, op den weg van mijnheer Peters gelegen, u dienaangaande volledig voor te lichten na de besprekingen, die ik met hem heb gevoerd.

(tot Peters, scherp)

Met name hebben mijn opdrachtgevers den indruk, mijnheer Peters, dat u zich tot nog toe te weinig rekenschap hebt gegeven van de wijze, waarop uw blad een functie behoort te vervullen in onze gemeenschap. Het schijnt, dat u nog niet hebt willen inzien, dat u niet meer, zooals dat vroeger het geval was, kleinhandel drijft met als eenig doel een fatsoenlijk batig saldo! Wij zijn van meening, dat dit funeste gemis aan inzicht de voornaamste oorzaak is van dien eeuwigen angst voor den lezer. Alsof men van dien lezer niet zou kunnen maken wat men zelf wil! Maar in de eerste plaats is daarvoor noodig, dat u, mijnheer Peters, uw gedragslijn niet langer laat bepalen door berekeningen uit den tijd, toen u nog geen verplichtingen had jegens ons. Ik hoop, dat u dezen wenk begrijpt?

PETERS

(bijt zich op de lippen, zwijgt)

CARTER:

Wanneer wij ons publiciteitsorganen verschaffen, dan doen wij dat niet om liefdadigheid te bedrijven: wij nemen geen kranten onder contrôle, die anders hun natuurlijken dood wel zouden zijn gestorven, om den directeuren gelegenheid te geven hun eigen nerinkje voort te zetten. U kunt, wat ons betreft, in één dag duizend abonné's verliezen; wij zullen u de middelen geven om er tienduizend voor terug te krijgen, als u zich aanpast aan wat de tijd eischt; u kunt automobielen, gouden bekers en reizen naar Indië uitloven, u kunt schoonheidswedstrijden organiseeren en het initiatief nemen voor Poolvluchten en voor mijn part vredesconferenties; maar wij eischen van u dan ook als tegenprestatie, dat u zich zonder chicanes in dienst stelt van onze belangen, zoodat u op het beslissende moment ons niet komt verrassen met geweeklaag over een onbeteekenend hoopje pruttelaars, uw lezers. Als ik een beeld mag gebruiken: u zult er goed aan doen, mijnheer Peters, uw winkeliersidealen zoo spoedig mogelijk te verwisselen tegen die van een rayonchef! Preekt u voor uw winkeliers-abonné's gerust tegen de warenhuizen, als dat zoo te pas komt, maar wordt u er zelf alstublieft geen dupe van!

(stilte; Carter klopt asch van zijn sigaar, staat op)

Mijne heeren, het ligt niet in mijn bedoeling u met ontslag te dreigen. Ik leg er alleen bijzonder den nadruk op, dat de zaak, waarom het gaat, geen uitstel kan lijden. Het aantal punten, waarop wij onze volle aandacht moeten concentreeren, wordt steeds grooter; het versnelde tempo der herbewapening schept steeds meer kansen op incidenten; de nationale tegenstellingen, die veel scherper zijn dan vijf jaar geleden, doen binnen afzienbaren tijd botsingen verwachten; de massa's komen met den dag meer onder de suggestie van hun leiders. Meer behoef ik u toch niet te zeggen?.... Ik zal er prijs op

stellen, hedenmiddag met u de instructies in onderdeelen te bespreken. Maar mag ik eerst het genoegen hebben u in mijn wagen naar een restaurant te brengen voor de lunch?

(Muller en Peters buigen zwijgend)

DOEK

Brief aan een vijandin van het tooneel

Je schrijft mij, na lezing van het manuscript van De Pantserkrant, *dat je iedereen vorm van wat wij heden ten dage tooneel noemen, verafschuwt en dus, ondanks de waardeering die je hebt voor den 'menschelijken' kant van dit stuk, erin blijft volharden, dat het 'beneden mijn peil' is; en tevens geef je mij te kennen, dat ik verplicht ben, als tegenstander van het 'acteeren' in den ruimsten zin van het woord, dus als schrijver van* Politicus zonder Partij, *mij in een nawoord duidelijk te verklaren. Ik voel dat je althans gedeeltelijk gelijk hebt; trouwens, ik ben zelf geen oogenblik slaaf geweest van de illusie, dat dit als eruptie geboren werk in het bijzonder representatief zou zijn voor mijn individualiteit; en daarom volg ik je raad op, zooals uit de toevoeging van dezen brief aan de uitgave blijkt.*

In de eerste plaats moet ik (tot mijn verontschuldiging?) aanvoeren, dat ik geen keus had. Men kan zich tegen een eruptie niet verzetten, als die werkelijk zoo krachtig is als deze tooneeluitbarsting. De Pantserkrant *verscheen mij, ik had bijna gezegd op het ongelegenste oogenblik, terwijl ik werkte aan een ander boek; ik zag deze conflicten voor mij in de drie bedrijven, die hiervoor staan afgedrukt, ik had weinig anders te doen dan ze te noteeren. Had ik mij daarvan moeten onthouden, omdat de tooneel 'vorm' zich hier niet liet losmaken van den 'inhoud'? Had ik tot*

iederen prijs dezen 'vorm' van het eerste, m.i. beslissende oogenblik moeizaam moeten transponeeren in een novelle of een roman? Ik geloof, dat een volslagen mislukking daarvan het gevolg zou zijn geweest, terwijl toch de materie van dit stuk mij niet met rust zou hebben gelaten. Daarom gaf ik er de voorkeur aan domweg te gehoorzamen aan den impuls, te meer waar een propagandistische mentaliteit mij in dezen geenszins vreemd was. Stel deze Pantserkrant *dus voor alles op rekening van den propagandist in mij, die zich misschien zelden liet gelden, maar daarom wel degelijk bestaat. Het is niet onmogelijk, dat deze propagandist het gegeven juist als tooneel voor zich zag opdoemen, omdat tooneel onverbrekelijk verbonden is met massa, met suggestie van den tweeden rang, met alles, kortom, wat onvereenigbaar is met de 'laatste' afrekening tusschen menschen onderling. Ik ben mij er volkomen van bewust, dat aan de personages van dit stuk de 'laatste' subtiliteit ontbreekt; ik weet zeer wel, dat ik, door den propagandist in mij vrij spel te laten, gevaar loop zelfs voor een pacifist te worden aangezien, omdat hier geen subtiliteit de algemeene verstaanbaarheid in den weg staat en bovendien in een zachtmoedig land als het onze practisch ieder mensch, afgezien van hoogere en lagere luitenants en op effect beluste artiesten 'tegen den oorlog' is; maar dat alles lijkt mij nog geen afdoende reden om deze uitgave te supprimeeren. Om de figuur Pankow riskeer ik tenslotte alle misverstand; voorzoover ik propagandist ben, zal mij het misverstand zelfs welkom zijn.*

Leo Sjestow, die zoo uitmuntend de persoonlijkheid van Dostojewski analyseerde, heeft mij duidelijk gemaakt, waarom in De Gebroeders Karamazow *naast Dmitry en Iwan Karamazow ook een houterige monnik Zossima voorkomt, die aan den afgrond voorbij-*

gaat en 'leert'; hij heeft mij doen inzien, waarom de Dostojewski van De Demonen *tevens de auteur kon zijn van het* Dagboek van een Schrijver, *waarin politieke profetieën in den stijl van onze flaminganten opduiken. Ieder schrijver, wiens lot het is de 'onredelijkheid' telkens weer uit te spelen tegen de 'redelijkheden' der anderen, heeft ook die anderen in zich; daarom kon Dostojewski met eenig recht door tsarisme en orthodoxie van zijn tijd als bondgenoot worden beschouwd. Behalve een 'politicus zonder partij' is men, vaak zijns ondanks, een politicus met partij, en als zoodanig is men propagandist, met dezelfde bêtises gewapend als andere propagandisten. Op het oogenblik, dat men zich vereenzelvigt met de eene partij, om vooral niet te worden aangezien voor een aanhanger der heerschende en allermeest verachte andere partij, heeft men al de bekrompenheid, al het goedkoope vuur, al de tooneelgebaren tot zijn beschikking, die in den strijd te pas komen; op dat oogenblik schrijft men een stuk als* De Pantserkrant, *en ook al schrijft men het niet zoo, als de ware partijganger het zou hebben geschreven, het is toch onvermijdelijk verwant aan het partijniveau. Wil men een dergelijken impuls verantwoorden, dan behoeft men hem dus niet te verloochenen, maar hem slechts de waarde van het oogenblik toe te kennen, waarin men zich vereenzelvigd heeft.*

Dat in mij de propagandist ontwaakt is, waar het de partijkeuze tegen de particuliere wapenindustrie betreft, kan men niet alleen op rekening van den instinctieven afkeer stellen; mijn afkeer van pacifisten en communisten is in een ander verband niet minder groot. De particuliere wapenindustrie met haar filialen in de journalistiek is zelfs in zekeren zin (men kan het uit de houding van Pankow tegenover Peters afleiden) onschuldig van gemoed als alle handel; dat de dood er

mee gemoeid is, moge verschrikkelijk zijn, het is geen reden om een Basil Zaharof soortelijk een grooter schurk te noemen dan een Kreuger of een Coty, die ook kranten hebben gekocht om hun bijzondere belangen te behartigen. Maar in de positie, die de wapenindustrie thans in de wereld inneemt, openbaart zich het afzichtelijkst de gesteldheid van wat men nog steeds met een zeer zonderling woord idealisme pleegt te noemen. Zonder dit idealisme, waarvan het pacifisme de goedaardigste en het fascisme de domst-aanmatigende verschijningsvorm is, ware de wapenfabrikant een rariteit, die men spoedig zou kunnen bijzetten in het panopticum, dat immers als eerste attractie een gruwelkamer behoort te bezitten; op de schouders der idealisten echter wordt hij naar den troon der verborgen alleenheerschappij gedragen; omringd door zijn met zorg gekozen demonen (deels gewone domooren en rapalje, deels flinke zakenlieden) regeert hij over de patriotten, de dichters en de pastoors, die zijn bed spreiden in naam des vredes, die behoorlijk angst hebben voor den dood, maar, zooals het ware idealisten met een mollenblik betaamt, met geestdrift de door hem betaalde krantenhysterie ondersteunen. In de figuur van den wapenfabrikant wordt alle idealistische kuddemoraal, die gericht is op het volgen van den leider om der wille van de veiligheid des levens, tot een monstrueuze paradox; want de groote leiders achter de schermen, wier belangengemeenschap zelfs door een oorlog niet wordt ondermijnd, handelen ditmaal niet in weldadige zeep, maar in het onveilige materiaal, dat erop berekend is kudden te laten verscheuren onder het oog van den herder. Door deze soort van paradoxale fabricage wordt de kudde tot een nieuwe levensmogelijkheid gebracht: zich luidkeels loeiend (in het teeken van het door de wapenhandelaars mede gefinancierde haken-

kruis en overeenkomstige symbolen van dezelfde oorspronkelijkheid) te bezinnen op ras en nationaliteit, opdat het idealisme voor het internationale concern zoo vruchtdragend mogelijk zij.

Mijn afkeer van de wapenindustrie is dus allerminst een verachting voor deze nijvere, in vele gevallen met moeite naar boven gekomen zakenmenschen met hun doorgaans breeden blik en een belangwekkend liefdeleven aan de Riviera op den achtergrond; men kan zich zonder moeite een maatschappij denken (en er zijn zulke maatschappijvormen in de geschiedenis aanwijsbaar), waarin wapenfabrikanten en -handelaren zich werkelijk niet onderscheiden van bezorgers van verhuizingen; de verachting slaat dus door, naar het idealisme, naar onszelf, naar alles wat in cultuurillusies voortvegeteert, inplaats van dezen eerzamen kooplieden met nadruk te zeggen, dat zij de brutaalste tafelschuimers van Europa zijn geworden; en dit niet in de termen der goedaardige pacifisten, die immers al genoeg kakelen en betoogingen organiseeren, maar met een betrekkelijk respect voor de helsche macht door de moderne slavendrijvers ontwikkeld. Wie door middel van geld, en via dat geld door het almachtige Woord, een dwanggedachte als de bewapening zoo weet te exploiteeren als dat tegenwoordig geschiedt, heeft meer recht op respect dan de geüniformde marionetten op den voorgrond met rassentheorieën als intellectstandaard en het strottenhoofd als voornaamste denkorgaan. Het respect, dat ik voor den wapenfabrikant heb, is het respect, dat Nietzsche had voor zijn ergsten vijand, den priester, den door de 'slavenmoraal' volkomen bepaalden en toch over zijn mede 'slaven' heerschenden mensch.

De propagandist strijdt met 'vervalsching' tegen ergere vervalsching; een andere mogelijkheid is er niet;

het hangt er dus alleen van af, in hoeverre hij zelf de dupe wordt van de vervalsching, waaraan hij op een bepaald moment deel heeft. Als Gide zich communist noemt, beschouw ik dat woord als een vervalsching, omdat het in zijn algemeene beteekenis de beteekenis van Gide niet dekt; Dostojewski's Zossima is (het klinkt paradoxaal genoeg) Gide's Sowjet-Rusland. Als ik mij hier de vijand der wapenfabrikanten noem, is dat niet minder 'valsch'; maar het is daarom toch evenzeer inhaerent aan mijn persoonlijkheid als het avontuur-als-levensleuze uit Politicus zonder Partij, *omdat, gegeven een zeker temperament, de strijd mèt de vervalsching tégen de vervalsching altijd een deel van het bestaan in een maatschappij als de onze zal moeten vullen; 'car, nous aussi, la domestication nous a formés' (Gide in zijn* Pages de Journal). *Misschien is jou deze wending naar het sociale vreemd, zooals je het tooneel vreemd is geworden; want het tooneel is een getrouw spiegelbeeld van het sociale, juist in zijn tallooze schakeeringen van uiterst grove tot uiterst verfijnde vervalsching: misschien zou jij daarom de opkomende gedachte aan een tooneelstuk hebben kunnen smoren met het protest van je sterkste instincten. Ik moet bekennen, dat het met mij anders is gesteld; het overlezen van een destijds in een onzer bladen gepubliceerd interview met een dier kooplieden, een zekeren heer Koster, geruimen tijd eerelid van de patriottische vereeniging* Onze Vloot *en daarbij krachtig werkzaam voor de negotie, zou voor mij al voldoende zijn mij alle bezwaren tegen mijn tooneelvorm (waarvan ik de juistheid onvoorwaardelijk erken) compleet te doen vergeten.*

In Nederland bestaat, voorzoover mij bekend, geen aan de wapenindustrie verkochte pers; ons fatsoen blijkt toch ergens goed voor te zijn; maar er bestond

reeds een heer met den goed-Hollandschen naam Koster, die met wat meer ambitie zeer wel directeur van een populair blad voor het argelooze huisgezin had kunnen zijn. Beschouw De Pantserkrant *als mìjn Uren met een Koster en vergeef mij de arrangementen van mijn drie bedrijven.*